



# VÖRDLEV ARUANNE JA SOOVITUSED EDASISTEKS MEETMETEKS

2022



## ENCLAVE

Enhancing the capacity of legal & justice  
professionals on forensic interview procedures  
for child victims and witnesses of violence



# ENCLAVE

Enhancing the capacity of legal & justice professionals on forensic interview procedures for child victims and witnesses of violence

## VÕRDLEV ARUANNE

### JA

## SOOVITUSED EDASISTEKS MEETMETEKS

BELGIA, EESTI, KREEKA, ITAALIA JA  
HISPAANIA

2022

ENCLAVE

Õigus- ja justiitsüsteemi spetsialistide suutlikkuse suurendamine  
alaealiste väärkohtlemise ohvrite ja tunnistajate küsitlemise korra  
osas

101005464 — ENCLAVE — JUST-AG-2020 / JUST-JACC-AG-2020

## WP2. Võrdlev aruanne ja soovitused edasisteks meetmeteks

Madridi Carlos III Ülikool

uc3m | Universidad  
Carlos III  
de Madrid

**Autorid: Helena Soletó, Jessica Jullien ja Irene Escudero**

**2022**

*Väljaande sisu eest vastutab ainuisikuliselt projekt ENCLAVE ja see ei pruugi kajastada Euroopa Liidu arvamust. Ei Euroopa Liidu institutsioonid, asutused ega mistahes nende nimel tegutsev isik ei vastuta käesolevas dokumendis sisalduva teabe kasutamise eest mis tahes eesmärgil.*

## Sisukord

LÜHENDITE LOETELU	4
1. PEATÜKK. SISSEJUHATUS	6
1.1. MIS ON ENCLAVE?	6
1.2. VÖRDLEVA ARUANDE EESMÄRGID	7
1.3. METOODIKA	8
2. PEATÜKK. RIIKIDEVAHELINE ARUANNE	11
2.1.1. Seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langemine lapsepõlves: mitmekihiline nähtus.....	11
2.1.2. Õigused, vajadused ja huvi lapse seksuaalse ärakasutamise ohvriks langemise korral.....	14
2.1.3. Küsitlus kriminaalmenetluses kui kaitseabinõu.....	17
2.2 INTEGREERITUD ÕIGUSSÜSTEEMI MÕJU KÜSITLEMISELE	23
2.2.1. Spetsiaalsed süsteemid või struktuurid: lastevastase vägivalla erikohtud ja lastemajad.....	24
2.2.2. Lapsohvrite vastuvõtmine ja suunamine.....	25
2.2.3. Mehhanismid, mis tagavad lastele tegeliku juurdepääsu õigusemõistmisele.....	27
2.3. Lapse küsitlemine kriminaalmenetluses	33
2.3.1. Küsitluse regulatsioon.....	34
2.3.2. Koolitus.....	39
2.3.3. Küsitlusjuhendid kriminaalmenetluses.....	47
2.3.4. Lapse audiovisuaalse küsitluse kasutamine kohtuprotsessis.....	59
2.3.5. Professionaalne praktika. Arenguruum? Küsitluste läbiviimise järelvalve ja tagasiside mehhanismid.....	62
3. PEATÜKK. LÕPPMÄRKUSED	69
4. PEATÜKK. SOOVITUSED EDASISTEKS MEETMETEKS	75
4.1 EESMÄRK.....	75
4.2 STRUKTUUR.....	75
4.3 EL-i TASANDI POLIITIKA SOOVITUSED.....	77
Kasutatud kirjandus	87
LISAD	95
LISA 1. HUVIDE, ÕIGUSTE JA ERIMEETMETE ÜHENDAMINE KÜSITLUSE PUHUL	96
LISA 3. TAM JUHEND: KÜSITLUSE SAMM-SAMMULINE STRUKTUUR	102
LISA 4. PARANDUSED	104

## LÜHENDITE LOETELU

<b>APSAC</b>	Laste kuritarvitamise juhtumite ja sellealase ennetus- ja teavitustööga tegelev kutseühing Ameerika Ühendriikides ( <i>American Professional Society of Abuse of Children</i> )
<b>Art</b>	Artikkel
<b>BE</b>	Belgia
<b>BHQs</b>	(Euroopa) Barnahusi kvaliteedinõuded ( <i>Barnahus Quality Standards</i> )
<b>CAPALIST</b>	Laste tunnistamisvõime hindamisvahend ( <i>Protocolo de Valoración de Capacidades para Testificar</i> )
<b>CCTV</b>	Videovalve
<b>CIASI</b>	Laste seksuaalse väärkohtlemise sekkumiskeskus ( <i>Centro especializado de intervención en abuso sexual infantil</i> )
<b>CLB</b>	Õpilaste nõustamiskeskused ( <i>Centrum voor leerlingenbegeleiding</i> )
<b>CP</b>	Itaalia karistusseadustik ( <i>Codice penale</i> )
<b>CPP</b>	Itaalia kriminaalmenetlusseadustik ( <i>Codice di procedura penale</i> )
<b>EE</b>	Eesti
<b>EL</b>	Kreeka
<b>EMUME</b>	Rahvuskaardi naistele-lastele spetsialiseerunud meeskonnad ( <i>Equipos Mujer-Menor de la Guardia Civil</i> )
<b>EN</b>	Euroopa Nõukogu
<b>ES</b>	Hispaania
<b>EU</b>	Euroopa Liit
<b>FAIRCOM</b>	Õiglane ja asjakohane hüvitis seksuaalkuritegude ohvritele ELis
<b>FRA</b>	Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet
<b>IT</b>	Itaalia
<b>JUFEJUS</b>	Föderaalne kohtute nõukogu ja kõrgemad kohtud ( <i>Junta Federal de Cortes y Superiores Tribunales de Justicia</i> )
<b>KPS</b>	Kriteeriumipõhine sisuanalüüs
<b>KrMS</b>	Kriminaalmenetluse seadustik
<b>LECRIM</b>	Hispaania kriminaalmenetlusseadustik ( <i>Ley de Enjuiciamiento Criminal</i> )
<b>Lk</b>	Lehekülg
<b>LKK</b>	Lastekaitsekeskused
<b>LOPIVI</b>	Põhiseaduslik seadus laste ja noorukite igakülgseks kaitsmiseks vägivalda eest
<b>LOPJ</b>	Kohtute raamseadus ( <i>Ley Orgánica del Poder Judicial</i> )
<b>LÕK</b>	ÜRO lapse õiguste konventsioon ( <i>United Nations Convention on the Rights of the Child</i> )
<b>NCAC</b>	USA riiklik lastekaitsekeskus ( <i>US National Children's Advocacy Centre</i> )
<b>NICHD</b>	Ameerika Ühendriikide riiklikus lapse tervise ja inimarengu instituudis välja töötatud struktureeritud küsitlemismeetod, mis on mõeldud

	seksuaalselt väärkoheldud laste ülekuulamiseks ( <i>National Institute of Child Health and Human Development Interview Protocol</i> )
<b>NPK</b>	Norra Politseiülikooli Kolledž
<b>Nt</b>	Näiteks
<b>OAB-d</b>	Ohvriabibürood
<b>OL 8/2021</b>	Lastekaitseseadus; 4. juuni põhiseaduslik seadus 8/2021, laste ja noorukite igakülgse vägivalla eest kaitsmise kohta
<b>PEACE</b>	Küsitluse juhendi faaside akronüüm: planeerimine ja ettevalmistus; kaasamine ja selgitamine; uurimine; sulgemine; hindamine ( <i>Planning and preparation; Engage and explain; Account; Closure; Evaluate</i> )
<b>PTH</b>	Parima tõendi hankimine
<b>PTSH</b>	Posttraumaatiline stressihäire
<b>RADAR</b>	Väärkohtlemise avalikustamise tüüpide äratundmine ja nendele reageerimine ( <i>Recognizing Abuse Disclosure types And Responding</i> )
<b>RATAC</b>	Cornerhouse küsitlusjuhend, mida tuntakse kui RATAC (raport, anatoomia tuvastamine, puutepäring, väärkasutuse stsenaarium ja sulgemine) ( <i>Rapport, Anatomy Identification, Touch Inquiry, Abuse Scenario, and Closure</i> )
<b>RE-TREAT</b>	Seksuaalvägivalla ohvritele kriminaalmenetluse raames lähenemise viiside ümberkujundamine ( <i>Reshaping treatment approaches towards victims of sexual violence within criminal proceedings</i> )
<b>SAK</b>	Seksuaalvägivalla kriisiabikeskus
<b>SVA</b>	Ütluste kehtivuse analüüs
<b>ZSG</b>	Seksuaalse väärkohtlemise järgsed hoolduskeskused ( <i>Zorgcentra na Seksueel Geweld</i> )
<b>TAM</b>	Alaealiste audiovisuaalse ülekuulamise meetod ( <i>Techniek Audiovisueel verhoor van minderjarigen</i> )
<b>UAVDI</b>	Vaimupuudega ohvrite abiüksus ( <i>Unidad de Atención a Víctimas con Discapacidad Intelectual</i> )
<b>UFAM</b>	Riikliku politsei peresid ja naisi abistavad üksused ( <i>Unidades de Atención a la Familia y Mujer de la Policía Nacional</i> )
<b>UK</b>	Ühendkuningriik
<b>UNICEF</b>	ÜRO Lastefond
<b>WHO</b>	Maailma Tervise Organisatsioon
<b>VVO</b>	Valitsusväline organisatsioon



# 1. PEATÜKK. SISSEJUHATUS

## 1.1. MIS ON ENCLAVE?

ENCLAVE on viie EL-i liikmesriigi – Belgia, Eesti, Kreeka, Itaalia ja Hispaania – koostöös läbiviidav Euroopa tasandi tegevusuuringu projekt. ENCLAVE on loodud kahe Euroopa Liidu Justiitsprogrammi (2014–2020) poolt rahastatud projekti raames:

- FAIRCOM (JUST-AG-2018/JUST-JACC-AG-2018)<sup>1</sup>, õiglane ja asjakohane hüvitis seksuaalkuritegude ohvritele ELis. Projekti eesmärk on seksuaalkuritegude ohvritele makstava hüvitise üleeuroopaliste miinimumnõuete kehtestamine, et aidata kaasa kuritegude hüvitamist käsitleva direktiivi 2004/80/EÜ ja kuriteoohvrite õigusi ning neile pakutava toe ja kaitse miinimumnõudeid käsitleva direktiivi 2012/29/EL sidusamale ja järjekindlamale rakendamisele.
- RE-TREAT (JUST-AG-2019/JUST-JACC-AG-2019)<sup>2</sup>, millega kujundatakse ümber seksuaalvägivalla ohvrite kohtlemist kriminaalmenetluses. Projekti eesmärk on edendada menetluslikke ja organisatsioonilisi muutusi Kreeka, Itaalia ja Hispaania õigussüsteemides läbiviidavates kriminaalmenetlustes, et parandada nende süsteemide reageerimist seksuaalkuritegude ohvrite erivajadustele.

ENCLAVE käsitleb seksuaalvägivalla alaealiste ohvrite ja tunnistajate praegust olukorda ja kohtlemist seoses Euroopa Parlamendi ja nõukogu 25. oktoobri 2012. aasta direktiiviga 2012/29/EL, millega kehtestatakse kuriteoohvrite õiguste ning neile pakutava toe ja kaitse miinimumnõuded (ohvrite õiguste direktiiv). Seega käsitleb see ka küsitlemise juhendi väljatöötamise ja rakendamise etappe seksuaalvägivalla juhtumite puhul.

ENCLAVE'i üldeesmärk on edendada mõjuvate muutuste tegemist kriminaalmenetluses, et juurutada ja laiendada küsitlusjuhendi tõhusat ja ühtset rakendamist laste taasohvrastamise vältimiseks. Nimetatud eesmärgi saavutamiseks tugineb projekt järgnevale kolmele sambale:

1. Õigus- ja justiitspetsialistide ning ohvriabiorganisatsioonide suutlikkuse suurendamine laste seksuaalse kuritarvitamise ohvrite uurimistoimingute raames küsitlemise protokollide rakendamisel.
2. Erinevate kohtuprotsessis osalejate, sealhulgas ohvriabiorganisatsioonide, vahelise koostöö tihendamine.
3. Alaealiste ohvrite ja tunnistajate uuesti seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langemise vältimine<sup>3</sup>.

<sup>1</sup> <https://sexualviolencejustice.eu/faircom-project/>

<sup>2</sup> <https://sexualviolencejustice.eu/re-treat-project/>

<sup>3</sup> Segaduse vältimiseks tuleb teha kaks terminoloogilist märkust: (i) Lapse õiguste konventsiooni artikli 1 kohaselt mõistetakse lapse all iga alla 18-aastast isikut, „seaduslikult määratletud vanust, mil isik saab täisealiseks“. Susanna Greijer ja Jaap Doek, „Terminology Guidelines for the Protection of Children from Sexual Exploitation and Sexual Abuse“ (Luxembourg: ECPAT International, 2016). Kogu tekstis kasutatakse seda üldmõistena laste ja noorukite kohta. Lisaks tasub mainida ka areneva suutlikkuse põhimõtet võtmaks arvesse asjaolu, et lapsi tuleb kohelda vastavalt nende küpsusastmele. See tähendab, et meetmeid tuleks kohandada vastavalt lapse kognitiivsele ja psühholoogilisele arengutasemele ja vältida ainult üldiste meetmete vanusepõhist kohaldamist. Ohvrastamise mõju ja praegused teadmised psühholoogilisest traumast on antud juhul samuti võtmetähtsusega, kuna need mõjutavad meetmete asjakohasust. (ii) Kuigi ohvri ja tunnistaja rollil on kohtuprotsessis erinev mõju, käsitletakse neid selles projektis ühiselt. „Täiskasvanute ohvriks langemise määratlust ei saa kohaldada lastele (...) kuna nende ainulaadsete omaduste, haavatavuse ja vajaduste tõttu on kuritegevuse kahjustav mõju lastele palju sügavam kui otsene ohvriks langemine.“ Michal Gilad, „The Young and the Helpless: Re-Defining the Term 'Child Victim of Crime'“, Public Law and Legal Theory Paper, nr 14–23 (2014): 23–24. Peame mõistma, et seksuaalkuritegude

Projekt on üles ehitatud kolmele omavahel seotud etapile:

- **1. etapp. Uuring.** Iga konsortsiumi liikme riikliku konteksti analüüsimine. See realiseerub riikidevahelise võrdleva aruandena ja soovitusena edasisteks meetmeteks, milles kaardistatakse ka küsitlusjuhendi staatus kuriteoohvrite õiguste direktiivi suhtes. Lisaks ka võrdlusprotokolli<sup>4</sup> väljatöötamisena.
- **2. etapp. Suutlikkuse suurendamine.** Protsessi kaasatud spetsialistide (politseinike, prokuröride, advokaatide, psühholoogide, kohtunikude ja ohvriabipersonali) koolitusvajaduste hindamine. Töötada välja koolitusjuhend suutlikkuse suurendamiseks riiklike ja rahvusvaheliste seminaride alusel üles ehitatud pilootkoolituse abil. Laste seksuaalse väärkohtlemise juhtumite korral tegutsemise suuniste väljatöötamine ohvriabiorganisatsioonidele ja ohvriabiorganisatsioonide andmebaasi väljatöötamine. Riiklike töötubade ja riikidevahelise seminari korraldamine heade tavade vahetamiseks. Pilootkoolituse (töötoad ja seminar) ja koolitusmaterjalide mõju hindamine.
- **3. etapp. Kommunikatsioon.** Projekti tegevuste ja tulemuste levitamine meililistide, sotsiaalmeedia, projekti veebilehe ja uudiskirja veebiväljaande kaudu. Koolitusmaterjalide avaldamine.

## 1.2. VÕRDLEVA ARUANDE EESMÄRGID

Käesoleva riikidevahelise aruande põhieesmärk on suurendada õigusvaldkonna spetsialistide teadmisi lapsohvritele või seksuaalvägivalla tunnistajatele suunatud ELi tsiviil-, kriminaal- ja põhiõiguste dokumentidest. Eriti:

- i. ohvridirektiivist (direktiiv 2012/29/EL);
- ii. lapse õiguste konventsioonist (LÕK).

Selle eesmärgi saavutamiseks on aruandel kaks eesmärki:

1. ohvridirektiivi puudutavate teadmiste ja selle tegeliku kohaldamise vastandamine, et tuvastada teooria ja praktika vahelised seosed ja lüngad küsitlusjuhendi rakendamisel;
2. uurimistoimingute raames küsitlemise juhendite ja selle, kuidas need mõjutavad eeluurimise etappi ja suulist ärakuulamist, kaardistamine.

Lisaks käsitletakse **4. peatükis** vajadust edasisi meetmeid puudutavate soovitude järele, et tagada osalevate riikide küsitlusprotseduuride ja direktiivi 2012/29/EL nõuetekohane rakendamine.

---

tunnistajaks olemine on laste ohvriks langemine ning ohvrite suhtes kohaldatavaid kaitsemeetmeid tuleks kohaldada ka tunnistajate suhtes, eriti seoses küsitlemisega kriminaalmenetluses - ja ka üldiselt, mis puudutab lapse osalemist ütluste andjana. Mõned siin käsitletavat konkreetseid küsimused kehtivad ainult ohvri kohta, kuigi tuleb märkida, et ohver osaleb sageli tunnistajana.

<sup>4</sup> Internetis saadaval inglise ja 5 EL-i keeles: <https://enclaveproject.eu/publications/>. Parimate tavade rakendamise juhend seoses küsitlusjuhendi ning menetluslike, tegevus- ja abistamistingimuste miinimumnõuetega.



## 1.3. METOODIKA

### 1.3.1. Menetlus

Selleks, et mõista direktiivi 2012/29/EL miinimumnõuete kohast küsitlemise ja kriminaalmenetluse õiguslikku konteksti lapsohvrite ja seksuaalse väärkohtlemise tunnistajate juhtumite puhul, järgisime erinevaid samme:

- Esmalt vaatas iga meeskond läbi vastava erialakirjanduse ja juriidilised dokumendid ning iga riigi kohta koostati kontekstiaruanded.
- Seejärel viidi küsitlusjuhendi praktilise toimimise tundmaõppimiseks läbi laste seksuaalse kuritarvitamise juhtumitega seotud erinevate sidusrühmade poolstruktureeritud ja süvaintervjuud. Lisaks koostati laiema sihtrühmani jõudmiseks veebipõhine küsimustik.
- Kolmandaks, et hinnata iga konsortsiumiriigi küsitlusjuhendi väljatöötamise ja rakendamise staadiumi, loodi kõigile rakendatav direktiivil 2012/29/EL, ÜRO lapse õiguste konventsioonil (UNCRC) ja Euroopa Barnahusi kvaliteedistandardil (BHQS) põhinev mudel.

See universaalne mudel jaotati kahte direktiivi 2012/29/EL sätete õiguste ja huvidega seotud suurde kategooriasse ja kuute alamkategooriasse. See seoti miinimumnõuete kogumiga, mis tagaks iga punktiga seotud õiguste ja huvide piisava rahuldamise (vt hindamisraamistiku [punkti 2.1.2](#)).

Seetõttu kasutatakse seda võrdlusraamistikku partnerite rakendatavate meetmete analüüsimiseks ja eriti projektis osalevate riikide igapäevaste praktikatega võrdlemiseks.

### 1.3.2. Valim

Lähtuvalt nende rollist kriminaalmenetluses määrati selles uuringus osalejateks neli kutseprofiili:

- kohtunikud või magistraadid
- prokurörid
- psühholoogid
- korrakaitseametnikud

Igast riigist pärit erinevad osalejad valiti välja nende esinduslikkusest, asjakohasusest ja kättesaadavusest lähtuvalt. Mõned osalejad valiti sihilikult nende võtmeinformaatori rolli tõttu; siiski moodustati mittetöenäosuslik lumepallivalim, mis tähendab, et osalejaid otsiti isikute seast, keda olid enda eriala või teadmiste valdkonnaga seoses soovitanud teised spetsialistid.

Erinevates osalejate valimites (vt **Tabel 1**) on aga teatav heterogeensus kas justiitsüsteemide erinevuse või osalejate erineva kättesaadavuse tõttu, nt täiendavate lubade vajadus, hierarhiaprobleemid, pandeemiast põhjustatud olukord ja sellest tulenev ülekoormatus. Seetõttu tuleb iga valimi puhul käsitleda mõningaid tähelepanekuid:

- Väärrib märkimist, et Belgia (49%), Itaalia (88%) ja Hispaania (47%) puhul on kõrgeima osalustasemega kutserühm laste küsitajatena tegutsevad spetsialistid.

Nimelt spetsialiseerunud politseinikud, keda nimetatakse TAM-küsitlejateks<sup>5</sup> (BE) ja kohtupsühholoogideks (IT ja ES).

- Eestis spetsialiseerunud küsitlejad samas puuduvad ja seda rolli täidavad eriväljaõppega politseiametnikud. Teiseks on olemas lastekaitsespetsialisti ja lastemaja spetsialisti kutseprofiilid, mida teistes riikides ei ole.
- Kreekas on vähe hästi koolitatud spetsialiste (kohtupsühholoogid) ja küsitleja rolli täidavad peamiselt korrakaitseametnikud.
- Kuna Itaalia õigussüsteemi kohaselt politseiametnikud kriminaalmenetluse raames läbiviidavates küsitlustes ega kinniseks kuulutatud kohtuistungitel ei osale, siis neid valimisse kaasatud ei ole. Siiski on valimisse kaasatud advokaadid nende olulisuse tõttu kinniseks kuulutatud kohtuistungitel, mis on osutunud mõne hiljutise ja palju kõlapinda leidnud Itaalia juhtumi puhul ülitähtsaks.

Teisest küljest ei näidanud kohtunikud ja prokurörid, kellega ühendust võeti, selle teema vastu huvi üles ja väitsid, et Itaalia õiguskord kinniseks kuulutatud istungite ja kriminaalmenetluse küsitluse osas on asjakohane ning tagab asjassepuutuvate inimeste õigused ja laste kaitse.

- Hispaania valim koosneb neljast eelnevalt määratletud advokaatide ja muude osalejate rühmade kutseprofiilist (samuti Belgia, Eesti ja Kreeka puhul). Lisateavet leiate **tabelist 1**.
- Valimi geograafiline jaotus on ebaühtlane, kõik piirkonnad ei ole esindatud ning enamik osalejaid töötab suurtes linnades.

Valimi heterogeensus võib seletada riigiti kogutud teabe varieeruvust.

### 1.3.3. Vahendid

Koostati suletud ja avatud küsimustega neli poolstruktureeritud intervjuumudelit, üks iga kutserühma kohta, mida kohandati seejärel igale osalevale riigile. Kvantitatiivse teabe kogumiseks ja suurema hulga spetsialistideni jõudmiseks töötati kõigi kutserühmade jaoks välja üldine küsimustik, mida kohandati iga riigi kontekstiga ning mis koostati ja mida majutati *Google Forms* platvormil.

Intervjuud ja küsimustik koostati seotuna direktiivis 2012/29/EL sätestatud õiguste ja huvidega, lapse õiguste konventsioonis sätestatud õiguste ja konkreetsete meetmetega nende vahendite rakendamise taseme hindamiseks kriminaalmenetluses ning samuti küsitlusjuhendi arengutaseme hindamiseks (vt **punkti 2.1.2 tabelleid 2, 3, 4, 5 ja lisa 1**). Intervjuud viidi läbi 2021. aasta aprillist novembrini kas vahetult või videokonverentsi teel. Veebiküsimustikku majutati 2021. aasta maist novembrini platvormil *Google Forms*.

<sup>5</sup> TAM on lühend sõnadest „Techniek Audiovisueel verhoor van Minderjarigen“, mis tähendab alaealiste audiovisuaalse küsitlemise meetodit.

PÄRINGUD • Intervjuud (I) • Ankeetküsitlus (A)	BELGIA		EESTI		KREEKA		ITAALIA		HISPAANIA	
	I	A	I	A	I	A	I	A	I	A
PSÜHHOLOOG	2	-	-	-	2	3	5	24	8	23
KORRAKAITSE-AMETNIKUD	25 <sup>6</sup>	27 <sup>7</sup>	2	8	3	9	-	-	3	4
KOHTUSÜSTEEM	3	-	1	3	2	1	-	1	6	5
PROKURATUUR	3	-	3	7	3	2	-	-	6	7
ADVOKAADID	1	-	-	-	-	2	2	1	1	2
MUUD SPETSIALISTID	5 <sup>8</sup>	-	4 <sup>9</sup>	-	2 <sup>10</sup>	4 <sup>11</sup>	-	-	1 <sup>12</sup>	-
OHVRIABI-SPETSIALISTID	10	-	-	-	-	-	-	-	4	-
<b>KOKKU</b>	<b>51</b>		<b>28</b>		<b>33</b>		<b>33</b>		<b>66</b>	

Tabel 1. Osalejate valim: intervjuud ja ankeetküsitlused

#### 1.3.4. Projekti käsitusala

Mis puutub käesoleva aruande käsitusala, siis ei hõlma käesolev projekt erinevat lähenemist nõudvate eriomaduste tõttu lapse seksuaalse ahvatlemise kuritegusid, laste ärakasutamist prostitutsiooni eesmärgil, lastepornot ega laste seksiturismi. Lisaks on selles võrdlevas aruandes piiritlemise eesmärgil kasutatud lapsohvri teekonna mõistet, milleks on teekond avaldusest politseis kuni kohtuistungini.

Ohvri teekonna uurimine annab tervikliku pildi süsteemi puudustest – kõikehõlmava süsteemi vaatepunktist – ja selgitab ohvrite ees seisvaid takistusi, aga ka dilemmasid ja vastuolulisi küsimusi praktikute vaatenurgast (*lisas 2* on töötatud välja ohvri teekond igas riigis<sup>13</sup>). Lisaks on oluline mõista, et tegemist on ukseilmaga, mille kaudu saab ülevaate spetsialistide igapäevapraktikast, mis tähendab, et meie teadmised alaealiste küsitlemisega seotud siseriikliku praktilise konteksti kohta pärinevad peamiselt õigusküsimustega tegelevate spetsialistidega läbiviidud küsitlustest ning teadustööde ja juriidiliste dokumentide analüüsist. Küsitlusjuhendist ja eriti alaealiste küsitlemise üksikasjadest parema ülevaate saamiseks tuleks uurida protsessis ja jälgimiseks

<sup>6</sup> 23 olid spetsialiseerunud küsitlajad, sellest rühmast seitse olid ka koolitajad ülekuulamistehnika alal. Üks oli kriminaalmenetluse küsitlajate koordinaator föderaalset tasandil. Üks oli pahekuritegude üksuse politseirühma juht.

<sup>7</sup> Politsei küsitlajad.

<sup>8</sup> 2 õigustõlke valdkonna akadeemikut, kes osalevad politsei spetsialiseerunud küsitlajate föderaalset koolitusel, 1 õiguspühholoogia valdkonna akadeemiline ekspert ja 2 koolitusorganisatsioonide professionaali.

<sup>9</sup> 1 kliiniline psühholoog, 1 psühhoterapeut, 1 lastekaitse spetsialist, 1 lastemaja spetsialist.

<sup>10</sup> 2 spetsialiseerunud laste väärkohtlemise psühholoogi.

<sup>11</sup> 2 noorsoo kuraatorit, 1 psühhiaater, 1 sotsiaaltöötaja.

<sup>12</sup> 1 õigusmeditsiini ja kohtuekspertiisi eksamineerija.

<sup>13</sup> Inspireeritud Iiri justiitsministeeriumi tööst „Supporting a victim’s journey. A plan to help victims and vulnerable witnesses in sexual violence cases“, (2020): [https://www.justice.ie/en/JELR/Pages/Supporting\\_a\\_Victims\\_Journey](https://www.justice.ie/en/JELR/Pages/Supporting_a_Victims_Journey); ja Lucia Martinezi ja Clara Martinezi tööst „Save the children in Barnahus: Bajo el mismo techo, un recurso para proteger a niños y niñas víctimas de violencia en la Comunidad de Madrid“, 2019. Kättesaadav: [https://www.savethechildren.es/sites/default/files/imce/barnahus\\_bajo-el-mismo-techo.pdf](https://www.savethechildren.es/sites/default/files/imce/barnahus_bajo-el-mismo-techo.pdf)

kasutatavaid politseijaoskondades, lastemajades, prokuratuuris või kohtumajades läbiviidud ülekuulamiste videosalvestisi. Lisaks ei sisalda käesolev projekt eetilistel kaalutlustel otseselt lapse vaatenurka kogu protsessile. See on selgitatav projekti omaduste, selle kestuse ja kaasatud spetsialistide profiiliga. Sellegipoolest rõhutatakse seda, kui oluline on arutada lastega adekvaatselt ja austavalt neid otseselt mõjutavaid meetmeid, millest osasid on käesolevas dokumendis ja võrdlusprotokollis läbivalt mainitud<sup>14</sup>.

## 2. PEATÜKK. RIIKIDEVAHELINE ARUANNE

### Esialgne lähenemine kriminaalmenetluse raames küsitlemisele laste seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langemise korral

#### 2.1.1. Seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langemine lapsepõlves: mitmekihiline nähtus

Ohvriks langemine lapsepõlves on ülemaailmne probleem. Hinnanguliselt langeb ligikaudu miljard 2–17-aastast last igal aastal füüsilise, seksuaalse või psühholoogilise vägivalla ohvriks<sup>15</sup>. Maailma Terviseorganisatsiooni (WHO) väitel<sup>16</sup>, ei ole laste seksuaalne väärkohtlemine mitte ainult inimõiguste rikkumine (vastavalt lapse õiguste konventsiooni artiklile 19), vaid ka ülemaailmne terviseprobleem, millel on nii lühi- kui ka pikaajalised tagajärjed<sup>17</sup>.

Seksuaalne ohvriks langemine lapseas on keeruline nähtus ja selleks, et tagada sellistel juhtudel adekvaatne kohtumenetlus, küsitlusjuhendi rakendamise õige analüüsimine ja ohvri/tunnistaja narratiivi korrektne jäädvustamine, tuleb mõista teatud eripärasid.

Lisaks on seda tüüpi kuritegude mõju lastele erinev ja selle kohta pole piisavalt teaduslikult põhjendatud uuringuid<sup>18</sup>. Mõnikord rakendatakse ekslikult kriminaalasjades, kus ohvrid või tunnistajad on lapsed, täiskasvanutele kehtestatud meetmeid, samas kui nende arenevaid võimeid teadvustades (nt vastavalt nende kognitiivsele ja

<sup>14</sup> Mõned soovitusel või paljutöötavad praktikad põhinevad tegelikult teiste mõnede ENCLAVE projekti ideede aluseks olevate uuringute raames lastega peetud jutuajamiste tulemustel.

<sup>15</sup> Susan Hillis et al., „Global Prevalence of Past-Year Violence Against Children: A Systematic Review and Minimum Estimates”, *Pediatrics*, nr 137(3): e20154079. (Märts 2016), <https://doi.org/10.1542/peds.2015-4079>.

<sup>16</sup> World Health Organization, „Responding to Children and Adolescents Who Have Been Sexually Abused: WHO Clinical Guidelines.” (Geneva: World Health Organization, 2017), 7, <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/259270/9789241550147-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

<sup>17</sup> Näiteks Cheni jt metaanalüüsist järeldus, et seksuaalne väärkohtlemine on seotud mitme psühhiaatrilise häirega, sealhulgas ärevushäirete, depressiooni, söömishäirete, PTSH-i, unehäirete ja enesetapukatsete eluaegse diagnoosiga.

Laura P. Chen et al., „Sexual Abuse and Lifetime Diagnosis of Psychiatric Disorders: Systematic Review and Meta-Analysis”, *Mayo Clinic Proceedings*, nr 85(7) (Juuli 2010): 618–29, <https://doi.org/10.4065/mcp.2009.0583>.

<sup>18</sup> Noemí Pereda ja Irene Montiel Juan, „Victimización Sexual de Menores: Aproximación Teórica y Estado Actual de La Investigación”, *A Victimización Sexual de Menores de Edad y La Respuesta Del Sistema de Justicia Penal*, by Josep M<sup>a</sup> Tamarit Sumalla (Buenos Aires: BdeF, 2017), 8. , Ronnie Janoff-Bulman ja Irene Hanson Frieze, „A Theoretical Perspective for Understanding Reactions to Victimization”, *Journal of Social Issue*, nr 39 (1983): 1–17., Linda S. Perloff, „Perceptions of Vulnerability to Victimization”, *Journal of Social Issue*, nr 39 (1983): 41–61.

psühholoogilisele arengutasemele või mõne elukogemuse puudumisele) võiks rakendada kohandatud meetmeid.

### **A) Sooline aspekt seoses laste seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langemisega**

Hinnanguliselt on rahvusvahelisel tasandil<sup>19</sup> 7,9% poistest ja 19,7% tüdrukutest kogenud enne 18. eluaastat mingisugust seksuaalset väärkohtlemist<sup>20</sup>. Erinevad uuringud näitavad järjekindlalt selle ülekaalukust naiste seas<sup>21</sup>. Seetõttu on oluline arvestada kõikide käsitletavate küsimuste puhul valdkondadevahelisest lähenemisviisist lähtuvalt lapse ja soolise võrdõiguslikkuse vaatenurka<sup>22</sup>. Eriti seoses sooga tuleks sellise ohvriks langemise vormi puhul mainida võimu elementi. Täiskasvanute puhul juba piisavalt tõestust leidnud mõjuga võimupositsiooni kuritarvitamist ei tohiks jätta nende vanuse tõttu tähelepanuta ka lapsohvrite/tunnistajate puhul.

Märkimist väärib ka see, et meesohvrite puhul tuleb arvesse võtta seksuaalse väärkohtlemise avalikustamist või äratundmist raskendavaid tegureid, mis on taaskord põhjustatud patriarhaalsetest stereotüüpidest.

### **B) Seksuaalse enesemääramise iga**

Projekti riikides erineva seksuaalse enesemääramise seadusliku ea (16-aastaselt Belgias, Eestis ja Hispaanias, 15-aastaselt Kreekas, 14-aastaselt Itaalias<sup>23</sup>) tõttu võidakse saada seksuaalkuritegudest mitmeti aru ja omistada neile erinevaid tähendusi.

Näiteks ei pruugi mõned riigid kriminaliseerida lapse osalemist teatud seksuaaltegevustes, kui ta on jõudnud seksuaalse enesemääramise ikka. Või näiteks erinevad kuriteo tõlgendus ja rakendatavad kaitsemeetmed, kui seksuaalkurjategija on alaealine. Siiski eristatakse iga riigi õigussüsteemis seksuaalsuhteid eakaaslaste (alla 18-aastaste) ning lapse ja täiskasvanu vahel.

Nii ohvrite kui ka kurjategijate jaoks mängib olulist rolli emotsionaalne seksuaalkasvatus, mis paljudes riikides puudub ja millel on otsene mõju seda tüüpi kuritegude toimepanemisele ja nende all kannatajatele.

---

<sup>19</sup> Seoses laste seksuaalse väärkohtlemise statistikaga, on oluline silmas pidada, et kogu maailmas mõjutavad andmeid laste seksuaalse vägivalda levimuse ja esinemissageduse kohta riik, kus seda uuritakse (Juliette D. G. Goldman ja Usha K. Padayachi, „Some Methodological Problems in Estimating Incidence and Prevalence in Child Sexual Abuse Research“, *The Journal of Sex Research*, nr 37:4 (2000): 305–14, <https://doi.org/10.1080/00224490009552052>), kasutatud terminid, analüüsitud seksuaalse vägivalda tüüp, andmete ulatus ja kvaliteet, kaasnevad teiste väärkohtlemise tüüpidega ja kultuurilised tegurid (M.C. Kenny and A.G. McEachern, „Racial, Ethnic, and Cultural Factors of Childhood Sexual Abuse: A Selected Review of the Literature“, *Clinical Psychology Review*, nr 20 (2000): 905–22, [https://doi.org/10.1016/S0272-7358\(99\)00022-7](https://doi.org/10.1016/S0272-7358(99)00022-7)). Seda lisaks asjaolule, et paljudest laste seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langemise juhtumitest pädevatele asutustele ei teatata, kas seda tüüpi väärkohtlemist ümbritseva varjamise, ohvrite vanuse ja nende sõltuvuse tõttu täiskasvanutest või isegi aruandlussüsteemi puuduliku kohandamise tõttu lastele.

<sup>20</sup> Noemí Pereda et al., „The Prevalence of Child Sexual Abuse in Community and Student Samples: A Meta-Analysis“, *Clinical Psychology Review*, nr 29(4) (2009): 328–38, <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2009.02.007>.

<sup>21</sup> Maria Stoltenborgh et al., „A Global Perspective on Child Sexual Abuse: Meta-Analysis of Prevalence around the World“, *Child Maltreat*, nr 16 (2) (Mai 2011): 79–101, <https://doi.org/10.1177/1077559511403920>.

<sup>22</sup> Euroopa Nõukogu soolise võrdõiguslikkuse strateegia 2018–2023, mis keskendub kuuele strateegilisele valdkonnale, mille hulgas on sooliste stereotüüpide ja seksismi ning naistevastase vägivalda ja perevägivalda ennetamine ja nende vastu võitlemine. Saadaval: <https://www.coe.int/en/web/genderequality/gender-equality-strategy>

<sup>23</sup> Greijer ja Doek, 13.



Noorte õigusrikkujate, aga ka konkreetsete kaitstavate õiguste ja huvide puhul on ka kurjategija puhul konkreetne protsess, millega seoses on selles osas suuremad tagatised.

### C) Laste seksuaalse ärakasutamise ohvriks langemise kontekst

Teisest küljest väärub käsitlemist kontekst, milles seda tüüpi ohvriks langemine toimub. Selliste kuritegude puhul kurjategija ühtne profiil puudub; see on müüt, et kõik vägivallatsejad on pedofiilid või madalast sotsiaal-majanduslikust klassist ja neid on võimalik nende käitumise järgi selgelt tuvastada. Suurel osal juhtudest on kurjategija ohvri lähikonnast, kuuludes tihti viimase usaldusringi.

See ei mõjuta mitte ainult süüteo mõju ohvrile, vaid ka kogu protsessi vältel toimuvat järelevalvet ohvri õiguste ja huvide üle, seksuaalse ärakasutamise ohvriks langemise olukorra avastamist või avalikustamist (nt selle esinemisel vahetus keskkonnas on ohvril raskem omistada faktidele kuritegelikku/kahjulikku iseloomu, ohvriks langemine on tavaliselt progresseeruv ja ohver võib muutuda koostööaltimaks). See asjaolu mõjutab ka kannatanu/tunnistaja juttu (kriminaalmenetluse raames läbiviidava küsitluse käigus kogutavad ütlused).

Sellega seoses tuleb tagada, et ohvri/tunnistaja esindamise mehhanismid ja kohandusmeetmed ohvri/tunnistajate protsessis osalemise võimaldamiseks oleksid kooskõlas tegeliku olukorraga.

### D) Seksuaalne väärkohtlemine ja seksuaalne vägivald lapseas

Lastevastase seksuaalse vägivalla kohta ei ole kokkulepitud rahvusvahelist juriidilist definitsiooni ega ka seda, millised teod või käitumisviisid selle määratluse alla kuuluvad<sup>24</sup>. Näiteks ei mainita seda siduvates õigusaktides, nagu lapse õiguste konventsioon (LÕK). LÕK-i artikkel 19 räägitakse *kaitsest igasuguse füüsilise ja vaimse vägivalla eest (...), sealhulgas seksuaalse kuritarvituse eest* ja artiklis 34 sätestatakse *kaitse igasuguse seksuaalse ekspluateerimise ja ärakasutamise eest*, kuid mitte seksuaalse vägivalla eest. Seda terminit kasutatakse sageli täiskasvanute, soopõhise vägivalla ja vägistamise kohta, kuid see hõlmab ka seksuaalset ekspluateerimist ja seksuaalset ärakasutamist<sup>25</sup>.

#### Selgitus 1. Seksuaalvägivald kui üldmõiste

Näiteks Itaalias tunnustati 15. veebruari 1996. aasta seadusega nr 66 (*Seksuaalvägivalla vastased normid*) täielikult kehtetuks sellekohased varasemad õigusaktid ja lisati karistusseadustiku artiklisse 609-*quarter*<sup>26</sup> uus spetsiifiline kuritegu „seksuaalaktid alaealistega“, kuid mitte „seksuaalne vägivald“. Ikka veel on tavapärane, et kohtuprotsessi käigus hakatakse arutama, kas kohtualuse konkreetseid tegusid ja käitumist tuleks käsitleda ja karistada seksuaalvägivallana või kergema kuriteona. Kuigi Itaalia kohtupraktika käsitleb üha enam seksuaalvägivallana kõiki ohvri vastu ilma tema nõusolekuta sooritatud seksuaalakte, on tegemist **kestva** debatiga, mis on ohvrite puhul üks peamisi taasohvristamise põhjuseid nii kohtus kui ka kokkupuutel kriminaalõigussüsteemiga.

Kuid isegi kui seda kasutatakse üldmõistena, on see oluline ka planeerimise ja poliitika

<sup>24</sup> Greijer ja Doek, *Terminology Guidelines for the Protection of Children from Sexual Exploitation and Sexual Abuse*, 14.

<sup>25</sup> Greijer ja Doek, 13.

<sup>26</sup> Itaalia kriminaalkodeksi uuendatud artiklite jaoks, sealhulgas viited Itaalia ülemkohtu eriti asjakohastele lausetele: <https://www.altalex.com/documents/news/2014/10/28/dei-delitti-contro-la-persona> (ainult itaalia keeles).



kujundamise jaoks, kuna see hõlmab igasuguseid vägivalda ja tekitatud kannatuste vorme, olgu need füüsilised, psühholoogilised või seksuaalsed, aga ka igasuguseid kontakte, mittekontakte või tegevusetust<sup>27</sup>. Eesmärk on „järgida integreeritud lähenemisviisi laste kaitsmiseks kõigi nende inimväärikuse ja seksuaalse puutumatuse rikkumiste eest“, olla teadlik uutest vägivallavormidest ja „võtta kasutusele kõik vajalikud meetmed laste tõhusa kaitse tagamiseks“<sup>28</sup>.

Teisest küljest on laste seksuaalne ärakasutamine siduvates õigusaktides (nt LÕK, Lanzarote konventsioon, direktiiv 2011/93/EL<sup>29</sup>) laialdaselt tuntud mõiste, ehkki see on ka üldmõiste. Maailma Terviseorganisatsioon määratleb selle järgmiselt:

*„Lapse kaasamine seksuaaltegevusse, mille sisust ta ei saa täielikult aru, millele ta ei ole võimeline andma adekvaatset nõusolekut, või milleks laps ei ole arenguliselt ette valmistunud ega saa nõusolekut anda, või mis rikub seadusi või ühiskonna sotsiaalseid tabusid. Lapse seksuaalsest väärkohtlemisest annab tunnistust see tegevus lapse ja sellise täiskasvanu või teise lapse vahel, kes on vanuselt või arengutasemelt lapsega vastutus-, usaldus- või võimusuhtes, kusjuures selle tegevuse eesmärk on teise isiku vajaduste rahuldamine“<sup>30</sup>.*

### 2.1.2. Õigused, vajadused ja huvi lapse seksuaalse ärakasutamise ohvriks langemise korral

Kuigi laste kohtumenetluses kohalviibimise ja osalemise ning lapsesõbraliku õigusemõistmise õiguspõhimõtted on rahvusvahelisel, Euroopa ja riiklikul tasandil kehtestatud, ei ole praktikas alati tagatud õigus olla ära kuulatud, saada teavet, olla mitte diskrimineeritud, õigus kaitsele ja eraelu puutumatusele, parimate huvide põhimõtte järgimine ja valdkondadevaheline koostöö<sup>31</sup>.

Lisaks on oluline arvestada, et justitssüsteemid on loodud täiskasvanukesksest vaatenurgast, ning kui kohtumehhanism hõlmab ja teenib ka lapsi (nt lahusus, lapsendamine, ränne, vägivald), mõjutab see lähenemisviisi erinevate kohanemismeetmete tõlgendamist ning ei arvesta piisavalt laste õiguste, vajaduste ega huvidega<sup>32</sup>.

Lisaks on oluline mainida, et on säilinud arusaam lapsest kui vanemate omandist, st enamasti on täiskasvanutel võim ja kohustus teha kõik otsused lapse parimates huvides<sup>33</sup>.

## Hindamisraamistik

Hindamaks viie õigussüsteemi olukorda hindamiseks seoses meetmetega, mis toetavad

<sup>27</sup> Greijer and Doek, 15.

<sup>28</sup> *Idem*

<sup>29</sup> Euroopa Parlamendi ja nõukogu 13. detsembri 2011. aasta direktiiv 2011/93/EL, mis käsitleb laste seksuaalse kuritarvitamise ja ärakasutamise ning lasteporno vastast võitlust ja mis asendab nõukogu raamotsuse 2004/68/JSK.

<sup>30</sup> Maailma Tervise Organisatsioon, *Guidelines for Medico-Legal Care of Victims of Sexual Violence*. World Health Organization (Genf, 2003), <https://apps.who.int/iris/handle/10665/42788>.

<sup>31</sup> ELi Põhiõiguste Amet (FRA) (2015), *Child-friendly justice – Perspectives and experiences of professionals on children's participation in civil and criminal judicial proceedings in 10 EU member States*. In: [https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2015-child-friendly-justice-professionals\\_en.pdf](https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2015-child-friendly-justice-professionals_en.pdf)

<sup>32</sup> Euroopa Nõukogu lapse õiguste strateegia. (2016–2021), lk 8:

<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168066cff8>

<sup>33</sup> Yanghee Lee, „Child Participation and Access to the United Nations Convention on the Rights of the Child“, n.d., [https://www.coe.int/t/dg3/children/JusticeSpeeches/Yanghee\\_en.asp](https://www.coe.int/t/dg3/children/JusticeSpeeches/Yanghee_en.asp).

alaealiste ohvrite ja tunnistajate õiguste, vajaduste ja huvide kaitset kohtumenetluses ja eelkõige seoses küsitlemisega kriminaalmenetluse raames, oleme loonud hindamisraamistiku, mis põhineb järgneval:

1. Lapse õiguste konventsioonis (LÕK) sätestatud õigused, mis on otseselt seotud kohtumenetlusega ja eelkõige küsitlemisega kriminaalmenetluses:
  - Osalemisõigus ja õigus väljendada oma arvamust (**artikkel 12**), õigus kaitsele väärkohtlemise ja hooletusse jätmise eest (**artikkel 19**), õigus rehabilitatsioonile ja taasintegreerimisele seoses õigusega füüsilisele ja psühholoogilisele tervisele (**artikkel 39**) ja õigus väärrikusele ja eraelu kaitsele (**artikkel 16**).
  - Neid õigusi tuleb tõlgendada lähtudes lapse parimatest huvidest, õigusest võrdsusele ja mittediskrimineerimisele (**artikli 2 lõige 2**) ning pöörates tähelepanu lapse progressiivsele arengule.
  - Lapse parimaid huve (**artikli 3 lõige 1**) ei tohiks tõlgendada üldmõistena, kuna see kontseptsioon nõuab iga juhtumi üle eraldi otsustamist ja selle eraldi hindamist ning peaks võimaldama lapsel oma vaateid järk-järgult väljendada.
2. Direktiivis 2012/29/EL sätestatud õigused ja huvid, et hõlmata selgemalt ohvrite kogemusi ja nende protsessis osalemist.

Seotud RE-TREATi aruannetes<sup>34</sup> juba kajastatud huvidega, kohandades neid konkreetsetele laste vajadustele ja õigustele.
3. Seotud konkreetsete meetmetega, mis toetavad nende õiguste ja huvide kaitset seoses kohtumenetluse ja küsitlemisega kriminaalmenetluses (vt hindamisraamistiku täielikku ülevaadet **Lisas 1**).

<sup>34</sup> Põhineb ohvriks langemise ja õigluse mudelil, mis võimaldab hinnata õiglusmehhanisme ohvri vaatenurgast ning mille on töötanud välja Daly Kathleen, „Conventional and Innovative. Justice Responses to Sexual Violence“, Australian Centre for the Study of Sexual Assault, nr 2 (2011): 1–35.

■ **Osalemisõigus ja õigus väljendada oma arvamust** (artikkel 12 LÕK) → **Piisav ja austav teave laste õiguste, osalemise ja toetuse kohta** (direktiiv 2012/29/EL artiklid 6, 7, 10 ja 8)

Nagu ülal kirjeldatud meetmetest näha, siis seda õigust tõlgendatakse laias tähenduses. Selle eesmärk on tagada alaealise ohvri/tunnistaja tegelik ja piisav osalemine, mis väljendub kohanemismeetmetes, nii et nad saaksid osaleda aktiivselt ja ohutult.

Mõlema eesmärgi tagamiseks on oma õiguste ja huvide kaitseks vajalik erinevate isikute osalemine, arvestades kõigi alaealiste sõltuvust, mida ohvriks langemine võimendab.

Mõne järgmistes punktides kajastatud meetme rahuldamine toob lapse osalemisele otseselt või kaudselt kasu, eriti seoses tema turvalisuse ja vaimse tervise säilimisega. Neid ei tohiks hinnata üksteisest sõltumatult, kuna vaimse tervise kaitse puudumine põhjustab paljudel juhtudel ebapiisavat või puudulikku osalemist.

See kajastub selgelt nõudes hinnata ohvri ütluste andmise suutlikkust laiemas tähenduses, samuti mõjus, mida ohvri psühholoogiline seisund küsitluse nõuetekohasele läbiviimisele avaldab. Märkatav on ka seos õigusega kaitsele ja turvalisusele.

■ **Õigus kaitsele väärkohtlemise ja hooletusse jätmise eest** (LÕK artikkel 19) → **Turvalisus ja kaitse** (direktiiv 2012/29/EL, artikkel 18)

Kuigi õigusel saada kaitset väärkohtlemise ja hooletusse jätmise eest on selgelt ennetav eesmärk, on see kogu protsessi vältel otseselt seotud laste ohutuse ja õiguste kaitsega kui mehhanism, mis aitab vältida taasohvrastamist. See eeldab mitte ainult ühtsete juhendite olemasolu ja erinevate kutserühmade koordineerimist, vaid ka võimalike rikkumiste kontrollimehhanismide loomist.

■ **Õigus rehabilitatsioonile ja taasintegreerimisele seoses õigusega füüsilisele ja psühholoogilisele tervisele** (LÕK-i artikkel 39) → **Stressi vähendamine ja ohvriabiteenuste toetus** (direktiiv 2012/29/EL, artiklid 19, 20, 23, 24, 3 ja 9)

Ohvri rehabilitatsiooni ja taasintegreerimise õigust käsitletakse füüsilise ja vaimse tervise õiguse vaatenurgast, sest viimaseta ei ole võimalik kahju heastada. Tegelikult, nagu allpool analüüsitakse, esineb tervishoiu vaatenurgast palju juhtumeid, kus kohtuprotsessi läbimine on üks olulisemaid sambaid, mille kallal kannatanu tervenemise nimel tööd teha, millele lisandub ka kohtuprotsessi läbimist õigustav vägivald olukord. See on ka põhjus, miks seda mainiti eespool osalusõigusega tihedalt seotud õigusena.

■ **Õigus väarikusele ja eraelu puutumatusse** (LÕK-i artikkel 16) → **Eraelu kaitse ja väarikus** (direktiiv 2012/29/EL, artiklid 21 ja 18)

Täiskasvanukeskne vaatenurk piirab ilmselgelt mõlemat õigust, mis tuleks käsitlemisega seotud menetlustes koos kannatanu/tunnistajate füüsilise ja psühholoogilise heaoluga esiplaanile seada, eriti käesolevas projektis käsitletavate kuritegude puhul.

Eesmärk on vältida ohvrite/tunnistajate instrumentaliseerimist nende osalemisel protsessis ja tagada inimväärne kohtlemine.

Kõike seda tuleks kohaldada ka konkreetsete kaitsevajaduste väljaselgitamiseks pärast ohvrite individuaalset hindamist vastavalt direktiivi artiklis 22 sätestatule, mille kohaselt:

*„1. Liikmesriigid tagavad, et kuriteohvrite puhul viiakse kooskõlas liikmesriigi õigusaktides sätestatud menetlustega õigel ajal läbi individuaalne hindamine, et kindlaks teha erilised kaitsevajadused ning see, kas ja mil määral nad saaksid kriminaalmenetluse käigus kasu artiklites 23 ja 24 sätestatud erimeetmetest seoses sellega, et nad on uue ja korduva ohvriks langemise, hirmutamise ja kättemaksu suhtes eriti haavatavad.*

*2. Individuaalsel hindamisel võetakse eelkõige arvesse:*

- a) kuriteohvri isikuomadusi;*
- b) kuriteo liiki või laadi ning*
- c) kuriteo asjaolusid.*

*3. Individuaalse hindamise raames pööratakse erilist tähelepanu kuriteohvritele, kes on kannatanud olulist kahju seoses kuriteo raskusega, kuriteohvritele, kelle suhtes on toime pandud eelarvamuskuritegu või kuritegu, mis on toime pandud diskrimineerimise ajendil ja mis võib olulisel määral olla seotud nende isikuomadustega ja kuriteohvritele, kelle suhe kurjategijaga ja sõltuvus temast muudab nad eriti*

haavatavaks. Sellega seoses pööratakse erilist tähelepanu (...) soolise vägivalla, lähisuhetes toime pandud vägivalla, seksuaalvägivalla (...) ohvritele ning puudega ohvritele.

4. Käesoleva direktiivi kohaldamisel peetakse lapsohvreid eriliste kaitsevajadustega ohvriteks, kuna nad on haavatavad uue ja korduva ohvriks langemise, hirmutamise ja kättemaksu suhtes. Selleks et teha kindlaks, kas ja mil määral tuleks neile kohaldada artiklites 23 ja 24 sätestatud erimeetmeid, viiakse lapsohvrite suhtes läbi käesoleva artikli lõikes 1 sätestatud individuaalne hindamine. (...).“

### 2.1.3. Küsitlus kriminaalmenetluses kui kaitseabinõu

Lapse eelsalvestatud videotunnistuse kasutamiseks kohtus on kolm erinevat mainimisväärtset mudelit:

- a) Kui see viiakse läbi kohtuprotsessi alguses, et asendada mis tahes sekkumist, mille puhul on vaja lapse ütlusi (st kohtuistungile ilmumine ja lapse ristküsitlemine kaitsja poolt). Tavaliselt põhjustab see teatud vanuselist diskrimineerimist (nt alla 14-aastased lapsed Eestis ja Hispaanias) ja annab kaitsjale võimaluse taotleda täiendavat küsitlemist.
- b) Anglosaksi mudel, mis pärineb Pigoti raportist, kus videosalvestatud küsitlus asendab prokuröri poolset ülekuulamist ja kaitsja küsitleb last kohtuistungil (mõnikord spetsiaalsetes sisetelevisiooniga ruumides).
- c) Kui videosalvestatud küsitlus on täiendav tõend, kuid ei asenda lapse ütlusi kohtuistungil<sup>35</sup>.

Küsitlemise kui seksuaalse väärkohtlemise või vägivalla ohvriks langenud laste kaitsemeetme kasutamise regulatsioon on konsortsiumi riikides erinev. Allpool on esitatud ülevaade igast riigist:

<sup>35</sup> M. Sovino Meléndez ja V. Ulloa Jiménez, *Use of the Investigative Interview in Trials. „Video-Recorded Investigative Interview of Child Victims of Sexual Abuse“* (Ediciones Universidad Católica de Chile, 2018), 151–57.

BELGIA				
TAM-küsitlus: <i>Techniek Audiovisueel verhoor van Minderjarigen</i> /Alaealiste audiovisuaalse ülekuulamise tehnika				
<p><b>Eesmärk:</b> selle tehnika eesmärk on vähendada sagedase küsitlemise traumeerivat mõju, reprodutseerida ja analüüsida audiovisuaalse salvestuse abil alaealise sõnade ja käitumise tõestust, ennetada toimunu unustamist ning vältida alaealise ja kahtlustatava vastasseisu, sealhulgas kohtuistungil (CPP artiklid 190bis ja 327bis).</p>				
<b>Kontekst</b>	<p><b>Dutroux JUHTUM</b><sup>36</sup>, mille puhul süsteem ebaõnnestus, ajendas riigiasutusi võtma vastu meetmeid seoses laste<sup>37</sup> küsitlemist käsitlevate õigusaktide rakendamisega ja looma mitmeid algatusi, mille eesmärk oli tugevdada koordineeritud lähenemisviisi laste väärkohtlemise vastu võitlemisel.</p>			
<b>Esmane õigusraamistik</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>28. novembri 2000. aasta alaealiste kriminaalkaitse seadus ja 30. novembri 2011. aasta seadus, millega muudeti õigusakte võimusuhtes toimuva seksuaalse kuritarvitamise ja pedofilia käsitlemise parandamise kohta, on muutnud karistusseadustiku või kriminaalmenetluse seadustiku artiklite lisamise või muutmise alaealiste ülekuulamise audiovisuaalse salvestamise meetodi standardseks või laialdaselt kasutatavaks.</li> <li>Peaprokuröride kolleegiumi poolt heaks kiidetud <b>16.07.2001 ministrite ringkiri</b> alaealiste kuriteohvrite või kuritegude tunnistajate ülekuulamise audiovisuaalse salvestuse kohta, mis asendati justiitsministri, siseministri ja prokuröride kolleegiumi <b>ringkirjaga nr 03/2021</b>, mis käsitleb kuriteohvritest või tunnistajatest alaealiste ja haavatavate täiskasvanute küsitlemise audiovisuaalset salvestamist.</li> </ul>			
<b>Regulatsioon</b>	<b>Seotud kuritegude tüpoloogiaga</b>	<p><b>CCP artikli 92 lõige 1:</b> tuvastab kuriteod, mille puhul on TAM-küsitlus <b>kohustuslik</b>, kui prokurör või eeluurimiskohtunik põhjendatud otsusega teisiti ei otsusta.</p>	<p><b>CCP artikkel 91 bis:</b> sätestab kuriteod, mille puhul on prokuröril või eeluurimiskohtunikul küsitluse audiovisuaalse salvestuse tellimise <b>õigus</b>.</p>	<p><b>CCP artikli 92 lõige 2:</b> tõsiste ja erandlike asjaolude tõttu, mida hindab kohtunik.</p>
	<b>Käsitletud seksuaal-kuriteod</b>	<p>Vuajerism ja seksuaalselt vulgaarsete kujutiste ja salvestiste nõusolekuta levitamine (CC artikli 371 lg 1); sündsusetu kallaletung ja vägistamine (CC artiklid 372–377); peibutamine (CC artikkel 377<i>quater</i>); prostitutsioon, noorte moraalne laostamine ja kupeldamine (CC artiklid 379, 380 lõiked 4 ja 5); naiste suguelundite moonutamine (CC artikkel 409).</p>	<p>Prostitutsioonile ja kupeldamisele õhutamise, reklaamimine (CC artiklid 380, 380bis, 380ter); avalik sündsusetus ja lasteporno (CC artiklid 383, 383bis, 385, 386, 387); inimkaubandus (CC artiklid 433<i>quinquies</i> kuni 433<i>octies</i>).</p>	<p>Muud süüteod peale CC artiklis 91bis nimetatud süütegude.</p>
<b>Automaatne kasutamine</b>	Jah		Ei	Ei
<b>Subjektid</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Lapsohvid või alla 18-aastased tunnistajad ja eriti haavatavad täiskasvanud.</li> <li>Sõltumata nende vanusest, kognitiivsest arengust, (puuetest) jne.</li> </ul>			
<b>Küsitlust läbi viivad spetsialistid</b>	Spetsialiseerunud politseiametnikud, keda nimetatakse <b>TAM-küsitlejateks</b> ja kes töötavad paaris.			
<b>Keskfond</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>Ülekuulamine toimub <b>spetsiaalselt varustatud ülekuulamisruumis</b> (CC artikkel 94), mille on heaks kiitnud prokurör ja mis asub alaealise elukohale kõige lähemal (ringkirja nr 03/2021 punkt 4.2).</li> <li>Belgia seadused näevad ette, et küsitlemise päeval tuleb alaealistele eraldada <b>kolm ruumi</b>: küsitlusruum, vaatlusruum ja vastuvõturuum.</li> </ul>			
<b>Kas asendab igasuguse sekkumise, mille puhul on vaja lapse ütlusi?</b>	<p><b>Peaegu alati.</b> Kuigi seadus näeb ette lapse kohtus ärakuulamise võimaluse põhjendatud otsuse<sup>38</sup> alusel, kuulatakse praktikas alaealisi ohvreid kohtus üle harva; tavaliselt ei viibi nad istungitel ning kohtunikud ja prokurörid küsitlevad lapsi harva.</p>			

Tabel 2. Küsitlemise spetsiifilise kasutamise regulatsioon kriminaalmenetluses. BELGIA

<sup>36</sup> Marc Dutroux vahistati 1996. aastal ja mõisteti 2004. aastal süüdi mitme tüdruku röövimises, vangistamises, vägistamises ja mõrvas.

<sup>37</sup> Jessica Dommicent et al., „Interviewing Children in Belgium: An Evaluation of Practices“, The Police Journal, nr 81(3) (September 2008): 248–61, <https://doi.org/10.1350/pojo.2008.81.3.418>.

<sup>38</sup> CC artikkel 100. Küsitluse protokoll ja salvestise audiovisuaalsed andmekandjad esitatakse alaealise või kaitsetu täisealise isiku isikliku ilmutuse asemel eeluurimiskohtule ja karistust mõistvale kohtule. Kui aga karistust mõistev kohus peab küsitleva kohtusse ilmutust tõe väljaselgitamiseks vajalikuks, võib ta põhjendatud otsusega väljastada kohtusse ilmutuse määruse.

<b>EESTI</b>	
<b>Kohtueelseks tõendite kogumiseks kasutatav videosalvestatud küsitlus</b>	
<b>Eesmärk:</b> kriminaalmenetluse käigus võidakse kõik lapsohvri küsitlused audiovisuaalselt salvestada ning neid salvestisi võib korduva ülekuulamise kahjuliku mõju vältimiseks kasutada kriminaalmenetluses tõenditena.	
<b>Kontekst</b>	Kriminaalmenetluse seadustiku (KrMS) muudatused jõustusid 1. septembril 2011 kooskõlas Euroopa Ülemkogu Ministrite Komitee poolt heaks kiidetud Euroopa Nõukogu konventsiooniga laste kaitsmise kohta seksuaalse ekspluateerimise ja seksuaalse kuritarvitamise eest ning Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikaga.
<b>Esmane õigusraamistik</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• <b>KrMS § 290<sup>1</sup></b> sätestab, et kui alaealiste ohvrite või tunnistajate eeluurimisel antud ütlusi kasutatakse kohtulikus kriminaalmenetluses tõendina, tuleb alla 14-aastaste laste küsitlused videole salvestada.</li> <li>• <b>KrMS § 70<sup>39</sup></b> sisaldab alaealise tunnistaja ülekuulamise erisusi. See tähendab, kes tohib alaealist küsitleda, millal on vaja alaealise küsitlust filmida ja kuidas saab kahtlustatav ohvrile küsimusi esitada</li> <li>• <b>KrMS § 12 lg 1 p 3</b> sätestab, et kohus võib kuulutada istungi või osa sellest alaealise või kannatanu huvides kinniseks.</li> </ul>
<b>Seotud kuritegude tüpoloogiaga (käsitletud seksuaalkuriteod)</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• <b>Koduvägivald.</b></li> <li>• <b>Seksuaalse otsustusvõime vastased süüteod:</b> vägistamine, tahtevastane seksuaalakt, isiku seksuaalvahekorrale või muule seksuaalse iseloomuga teole sundimine, seksuaalvahekord või muu seksuaalse iseloomuga tegu, milleks kasutatakse mõjuvõimu, seksuaalvahekord järglasega, seksuaalvahekord või muu seksuaalse iseloomuga tegu lapsega ja seksi ostmine alaealistelt. Laste väärkohtlemine võib olla seotud vabadusevastaste rikkumistega (inimkaubandus, laste kaasamine prostitutsiooni, röövimine ja ebaseaduslik vabaduse võtmine) ja lapspornoga.</li> </ul>
<b>Automaatne kasutamine</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Alla 14-aastased lapsed</li> <li>• Oleneb juhtumist</li> </ul>
<b>Subjektid</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Kuni 10-aastased tunnistajad ja kui korduv ülekuulamine võib alaealise vaimsele tervisele halvasti mõjuda</li> <li>• Kuni 14-aastased tunnistajad ja kui kohtuistung on seotud perevägivaldaga või seksuaalse väärkohtlemisega.</li> <li>• Tunnistajad, kellel on kõne-, meele- või vaimupuue või psüühikahäired.</li> </ul>
<b>Küsitlust läbi viivad spetsialistid</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Eriväljaõppega politseiametnikud</li> <li>• Alaealise ülekuulamise menetleja võib kaasata lastekaitseametniku, sotsiaaltöötaja, õpetaja või psühholoogi (KrMS § 70).</li> </ul>
<b>Keskond</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Lastemaja</li> <li>• Politseijaoskonnad</li> <li>• Kohtumajad</li> </ul>
<b>Kas asendab igasuguse sekkumise, mille puhul on vaja lapse ütlusi?</b>	<p><b>Mõnikord.</b></p> <p>Alla 14-aastased lapsed tavaliselt kohtusse ei ilmu. Kohtunik võib aga lapse (tavaliselt 14–18-aastased lapsed) välja kutsuda, kui ta leiab, et tema ülekuulamine kohtus on vajalik.</p>

Tabel 3. Küsitlemise spetsiifilise kasutamise regulatsioon kriminaalmenetluses. EESTI

<sup>39</sup> Kriminaalmenetluse seadustik, RT I, 29.12.2020, 10, <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/512012021001/consolide>. Hiljutine lõike 70 muudatus jõustus 1. septembril 2013.



<b>KREEKA</b>	
<b>Kohtueelseks tõendite kogumiseks kasutatav videosalvestatud küsitlus</b>	
<b>Eesmärk:</b> vältida korduvaid läbivaatusi ja küsitlemisi ning seeläbi vältida taasohvrastamist.	
<b>Kontekst</b>	Direktiiv 2012/29/EL inkorporeeriti Kreeka karistusseadustikku <b>seaduse N.4478/2017</b> (FEK 91 A,91/23-06-17) rakendamiseks, millega asendati nõukogu otsus 2001/220/ΔEY. Nimetatud seadus kehtestab kuriteoohvrite õiguste, toe ja kaitse miinimumnõuded. <b>Ministri otsus 7320/2019</b> (FEK 2238/B/10-06-2019) kaitseb ja arvestab alaealiste ohvrite õigusi, huve, vajadusi ja soove, samuti nende hirme ja muresid. Lisaks arvestab see nii kurjategija uuesti ja/või korduvalt ohvriks langemist kui ka kriminaalõigussüsteemi.
<b>Esmane õigusraamistik</b>	<b>Ministri otsus 7320/2019 (FEK 2238/B/10-06-2019)<sup>40</sup>:</b> - Määratleb alaealiste ohvrite ja väärkohtlemise, sealhulgas seksuaalse kuritarvitamise tunnistajate küsitlemise nõuded. - Asutab parimate rahvusvaheliste praktikate kohaselt alaealiste ohvrite sõltumatud kaitseüksused – lastemajad: USA lastekaitsekeskused. - Määratleb küsitluse etapid ja tehnikad, mida tuleks kasutada, kohandades neid vastavalt alaealise ohvri vanusele, soole, arengutasemele, tajuvõimele, vaimsele seisundile ja konkreetsetele huvidele ja vajadustele, samuti kuriteo olemusele ja selle eripäradele. - Sätestab vajalikud üksikasjad: <ul style="list-style-type: none"> <li>o lapsohvrite tajuvõime ja vaimse seisundi hindamiseks;</li> <li>o nende läbivaatamiseks (sh ütluste salvestamiseks) sobivate tingimuste ja kohtade kujundamiseks; abistamise viisi ja meetodika, mida „Independent Protection Units for Minor Victims – Child Home” näeb ette eeluurimis-, juurdlus-, prokuratuuri- ja kohtuasutustele alaealiste ohvrite läbivaatamiseks, samuti muud vajalikud üksikasjad seaduse 4478/2017 artikli 74 lõike 1 kohaldamisel.</li> </ul>
<b>Seotud kuritegude tüpoloogiaga (käsitletud seksuaalkuriteod)</b>	Inimkaubandus (PC artikkel 323A); vägistamine (PC artikkel 336); seksuaalse väärkuse ründamine (PC artikkel 337); seksuaalaktidele vastupanuvõimetu isiku väärkohtlemine (PC artikkel 338); seksuaalsed tegevused lastega või nende ees (PC artikkel 339); lastega väärtalt käitumine (PC artikkel 342); seksuaalaktile ahvatlemine (PC artikkel 343); sugulaste vaheline seksuaalakt (PC artikkel 345); lapsealisesse väärt käitumise soodustamine (PC artikkel 348); lasteporno (PC artikkel 348A).
<b>Automaatne kasutamine</b>	Ei
<b>Subjektid</b>	Alaealised väärkohtlemise ohvrid ja tunnistajad
<b>Küsitlust läbi viivad spetsialistid</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• <b>Seaduse järgi.</b> Ainult vastava ala spetsiaalselt koolitatud psühholoogidel või psühhiaatritel peaksid olema volitused küsitleda alaealisi väärkohtlemise ohvreid või tunnistajaid. Eelkõige seksuaalse väärkohtlemise kuritegude puhul näeb seadus ette, et ütluste kogumise ajal peab politseiniku juures viibima asjatundlik psühholoog.</li> <li>• <b>Praktikas:</b> politseiametnikud ei pruugi olla kvalifitseeritud.</li> </ul>
<b>Keskkond</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• <b>Seaduse järgi:</b> alaealiste ohvrite sõltumatud kaitseüksused – lastekodud.</li> <li>• <b>Praktikas:</b> politseijaoskonnad, kohtusaalid, prokuratuurid.</li> </ul>
<b>Kas asendab igasuguse sekkumise, mille puhul on vaja lapse ütlusi?</b>	<b>Mõnikord.</b> Seksuaalkuritegude ohvriks langenud lapsi kutsutakse kohtusse tunnistama harva, selle asemel loetakse nende ütlused kohtusaalis ette.

Tabel 4. Küsitlemise spetsiifilise kasutamise regulatsioon kriminaalmenetluses. KREEKA

<sup>40</sup> Justiitsministeerium, Läbipaistvus ja inimõigused, 2019. Ministri otsus 7320/2019 FEK 2238/B/10-6-2019, <https://www.e-nomothesia.gr/kat-dikasteria-dikaosune/upourgike-apophase-7320-2019-phek-2238b-10-6-2019.html>

ITAALIA

Kinniseks kuulutatud kohtuistung (*audizione protetta*), mis viiakse läb kohtumenetluses, mida nimetatakse eritõendite kohtueelseks aruteluks (*incidente probatorio*)

**Eesmärk:** kaitsta kannatanut taasohvristamise ohu eest ja tagada kinniseks kuulutatud kohtuistungil antud ütluste sisu usaldusväärsus. Kohtusüsteem kehtestab samade faktide kohta kohtuprotsessi ajal uute tõendite kogumise keelu, kui haavatavat ohvrit või tunnistajat on juba kohtueelsel ülekuulamisel üle kuulatud (artikli 190 bis lõige 1 – bis **CPP** (*Codice di Procedura Penale*)).

<b>Kontekst</b>	<b>Kohtueelne istung</b> on <b>CPP artiklis 392</b> sätestatud kohtulik vahend, mis eeldab tõendite kogumist eeluurimise etapis, enne kohtuistungit ja sageli väljaspool kohturuume (nt haiglas, vanglas või kaitstud keskkonnas), kui tõendid on <b>CPP artikli 190</b> kohaselt kohtuliku arutamise jaoks asjakohased.
<b>Esmane õigusraamistik</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• <b>CPP artikkel 398.5 bis</b> sätestab, et kinniseks kuulutatud kohtuistungil ajal on istungi filmimine või vähemalt heli salvestamine kohustuslik.</li> <li>• Peamine reegel selles vallas on esitatud <b>CPP artikli 498 lõikes 4</b>, mis sätestab, et alaealise kannatanu või tunnistaja küsitlemise viib läbi kohtunik, kes esitab prokurööri ja süüdistatava (advokaatide vahendusel) välja pakutud küsimusi.</li> </ul>
<b>Seotud kuritegude tüpoloogiaga (käsitletud seksuaalkuriteod)</b>	<b>Seksuaalne vägivald.</b> „Kuritegu, mis on toime pandud siis, kui keegi sunnib inimest sooritama või taluma seksuaalseid tegusid jõu, ähvarduse, võimu kuritarvitamise, sellel ajal ohvri vaimse või füüsilise alaväärsuse ärakasutamise või pettusega kellegi teisega koha vahetamise teel (CPP artikkel 609 bis). Sealhulgas vägistamine ja seksuaalne väärkohtlemine.“ <sup>41</sup>
<b>Automaatne kasutamine</b>	Olenevalt juhtumist.
<b>Subjektid</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Kinniseks kuulutatud istung on ette nähtud kuni 16-aastaste puhul.</li> <li>• <b>Praktikas</b> teeb alates 14- kuni 16-aastase puhul otsuse selle menetluse kasutamise või kohtuliku küsitluse läbiviimise kohta korralisel istungil kohtunik juhtumipõhiselt.</li> </ul>
<b>Küsitlust läbi viivad spetsialistid</b>	<b>Kohtunik ja/või kohtunikku abistav ekspert:</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Lapsed vanuses kuni 12 eluaastat. Määratud ekspert küsitleb last ning on alaealise ja kohtuniku omamoodi „vahendaja“.</li> <li>• Lapsed alates 12. eluaastast. Tavaliselt esitab kohtunik küsimused otse, isegi kui ruumis viibib teda toetav ja abistav ekspert.</li> <li>• CPP artikli 498 lõige 4 näeb ette <b>lastepsühholoogia eksperdi</b> osalemise ilma täiendavate täpsustusteta (nt pädevused ja taust).</li> </ul>
<b>Keskkond</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Kohtusaalid, kohtuniku kabinet.</li> <li>• Ühendused, valitsusvälised organisatsioonid ja muud üksused.</li> </ul>
<b>Kas asendab igasuguse sekkumise, mille puhul on vaja lapse ütlusi?</b>	<b>Mõnikord.</b> Põhineb juhtumipõhisel hinnangul. <b>Kohtunik võib eksperdi hinnangul otsustada, et alaealise küsitlemine ei ole kohane</b> (isegi kinnisel istungil) või võib lähtudes ohvri või tunnistaja konkreetsest haavatavusest ja traumadest pidada ütlusi ebausaldusväärseks.
<b>Muud kommentaarid</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Itaalia kohtusüsteem on laiendanud <b>haavatavate ohvrite mõistet ebatüüpilise ohvri</b> kategooria kasutuselevõtuga (15.12.2015 seadusandlik dekreet nr 212). Seda kohaldatakse alaealiste ohvrite suhtes, eelkõige väärkohtlemise ja seksuaalkuritegude ning ennekõike seksuaalvägivaldala puhul.</li> <li>• <b>Riigiprokurör</b> tuvastab <b>ohvri ebatüüpilise haavatava ohvrina</b> eeluurimise etapis ja <b>kohtunik</b> kohtuprotsessi ajal. Alles pärast nimetatud tuvastamist ja sellele järgnevat ametlikku deklaratsiooni võib ohvrit pidada haavatavaks ning ta saab kasutada erimenetlusi ja -kaitset.</li> <li>• Seadusandliku dekreediga nr 24/2014 tutvustati artikli 398 lõiget 5-ter, mis lubab kinniseks kuulutatud kohtuistungil kasutada <b>mitte ainult haavatavate ohvrite vaid ka selliste tunnistajate puhul, kes paljastavad</b> CPP artikli 90quater kohaselt oma haavatavuse.</li> </ul>

Tabel 5. Küsitlemise spetsiifilise kasutamise regulatsioon kriminaalmenetluses. ITAALIA

<sup>41</sup> Projekt RE-TREAT. Itaalia 2021. a riiklik aruanne on kättesaadav aadressil <https://sexualviolencejustice.eu/>

HISPAANIA

*Entrevista forense como prueba preconstituída/Küsitlus kriminaalmenetluses kui eelkoostatud tõend*

**Eesmärk:** õiguslik valem, mida rakendatakse eriti haavatavate ohvrite puhul, toimib kahe peamise eesmärgi alusel – kaitsta ohvri ütlosti (kognitiivseid tõendeid) mitmest ja sobimatust sekskumisest põhjustatud hilisema negatiivse mõju eest ning vältida lapsohvri taasohvristamist kriminaalmenetluse tõttu<sup>42</sup>.

<b>Kontekst</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>2021. aasta juunis kiitis Hispaania heaks <b>põhiseadusliku seaduse 8/2021</b>, mis käsitleb laste ja noorukite igakülgset kaitset vägivalda eest (LOPIVI). Seadusega kehtestatakse meetmed laste ja noorukite vastase vägivalda ennetamiseks ning normatiivsed muudatused, mille hulgas tõuseb esile kohustus koguda eelkoostatud tõendeid alla 14-aastaste ohvrite või mõne kuriteo, mille hulgas on ka seksuaalkuriteod, korral erikaitset vajavate puuetega inimeste puhul.</li> <li><b>Enne kehtivat regulatsiooni</b> kasutati seda eeluurimiskohtuniku hinnangul riigiprokuröri toel. Selle kasutamine varieerus olenevalt mitte ainult iga spetsialisti ametikohast, vaid ka olemasolevatest ressurssidest.</li> </ul>	
<b>Esmane õigusraamistik</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li><b>Artikkel 449 bis y ter LECrim.</b> Alates 2021. aasta juunist on eelkoostatud tõendid alla 14-aastaste laste puhul <b>kohustuslikud</b>.</li> </ul>	
<b>Subjektid</b>	<b>Artikkel 449 ter LECrim:</b> Süüteo uurimisega seotud kohtumenetluses kutsutakse tunnistajaks alla 14-aastane isik või erikaitset vajav puudega isik.	Kehtiv regulatsioon võimaldab laiemat tõlgendust, nii et ülejäänud kannatanute jaoks ei oleks see meede kohustuslik, kuid seda võiks kasutada põhjendatud juhtudel, nagu varem, enne LO 8/21 vastuvõtmist.
<b>Seotud kuritegude tüpoloogiaga (käsitletud seksuaalkuriteod)</b>	Seksuaalse vabaduse ja seksuaalse puutumatus vastu ( <i>kohustuslik</i> )	Juhtumipõhine hindamine
<b>Automaatne kasutamine</b>	Jah	Ei
<b>Küsitlust läbi viivad spetsialistid</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li><b>OL 8/2021 ja artiklid 449bis ja ter LECrim</b> sätestavad, et küsitlemist peavad läbi viima <b>eksperdid</b>, kuid see arv ei ole määratletud.</li> <li>„<i>Õigusasutus võib kokku leppida, et alla 14-aastase alaealise küsitlemine viiakse läbi psühhosotsiaalsete meeskondadega, kes toetavad kohust interdistsiplinaarselt ja institutsioonidevaheliselt.</i>“ (artikkel 449 ter LECrim).</li> <li><b>Ekspert: kohtupsühholoog või politseiametnik</b></li> </ul>	
<b>Keskkond</b>	Kohtusaalid, kohtuniku kabinet, prokuratuuriruumid	
<b>Kas asendab igasuguse sekkumise, mille puhul on vaja lapse ütlosti?</b>	<b>Mõnel juhul.</b> Alla 14-aastased lapsed. Juhtumipõhine hindamine.	

Tabel 6. Küsitlemise spetsiifilise kasutamise regulatsioon kriminaalmenetluses. HISPAANIA

<sup>42</sup> José L. González et al., „Propuesta de Protocolo Para La Conducción de La Prueba Preconstituída En Víctimas Especialmente Vulnerables“, Papeles del Psicólogo, nr 34(3) (2013): 227–37.

## 2.2 INTEGREERITUD ÕIGUSSÜSTEEMI MÕJU KÜSITLEMISELE

ENCLAVE partnerriikides tunnustatakse ja toetatakse laste õigusi spetsiaalsete kaitsemeetmete struktureeritud raamistikuga. Praktikas on aga olulisi lünki, mille põhjuseks on kaks üldist probleemi:

- Sobiva spetsialiseerumise puudumine, mida mõnikord võimendab sama ebapiisav, pealiskaudne või kohmakas regulatsioon.
- Küsitlemise edukus sõltub suuresti selle välja mõelnud justiitsüsteemi raamistikust ja täpsemalt erinevate spetsialistide tegevuse koordineerimisest. Seega ei saa küsitlemist selle läbiviimise struktuuri arvestamata optimaalselt kasutada.

### Selgitus 3. Integreeritud õigussüsteem

Kasutame terminit **integreeritud õigussüsteem**, viidates süsteemile, mis on võimeline koordineerima harmooniliselt sama struktuuri all kohtu-, tervishoiu- ja sotsiaalvaldkonda, nii et alaealise ohvri/tunnistaja kohtlemine oleks ühtne ja tervikliku vastuse vormis.

Alaealiste ohvrite eripära, eriti seksuaalvägivalla kontekstis, nõuab sellist kõikehõlmavat süsteemi, mis tagaks nende õiguste tegeliku austamise.

**Põhjamaade lastemaja mudel** (islandi keeles *Barnahus*) sisaldab selle tervikliku lähenemisviisi tagamiseks mitmeid olulisi elemente, millel on otsene ja kaudne mõju küsitluse kvaliteedile ja selle kasutamisele kohtueelse tõendite kogumise vahendina.

USA **lastekaitsekeskustest** (CAC) inspireeritud Euroopa etalonmudel muudab selle idee „ühe katusealuse printsiibiks“ (lapsesõbralikuks rajatiseks), mis koosneb neljast multidistsiplinaarsest ja asutustevahelisest kooskõlastatud uksest<sup>43</sup>:

- lastekaitse
- kriminaalõigus
- füüsiline heaolu
- vaimne heaolu

Katus, nagu illustratsioonil näha, kujutab endast erinevate kutserühmade ja ühise uuriva küsitluse (mis hõlmab küsitluse kõrvalruumis kuulamist) koordineerimist. See kutsus üles mõtlema selle üle, kas erinevate spetsialistide järjestikuste ja samaaegsete ühiste sekkumiste abil on võimalik vähendada erinevaid kohtumisi lapsohvrite/tunnistajatega<sup>44</sup>.



Pilt 1. Barnahusi mudel <https://www.barnahus.eu/en/vision/>

Kuigi laste õiguste kaitse terviklik käsitlus on võimalik spetsiaalse struktuurita, olgu selleks siis lastemaja või **lastevastase vägivalla erikohus**, hõlbustab nende olemasolu märkimisväärselt erialase ekspertiisi jälgimist ja järelevalvet, ühtsete juhendite kasutamist ja tulemusi ning erinevate teenuste koordineerimist.

Lisaks võimaldab kõikehõlmava õigussüsteemi toimimine laste õiguste ühtset kaasamist kooskõlas lapsetundliku ja lapsekeskse lähenemisviisiga, mis on eriti selge õiguskaitse kättesaadavuse puhul. See tähendab nendes õigustes ja meetmetes, mis tagavad, et lapsohver/tunnistaja saab adekvaatselt kohtuprotsessi algatada.

<sup>43</sup> Rohkem teavet: <https://www.barnahus.eu/en/about-barnahus/>

<sup>44</sup> Susanna Johansson et al., „Implementing the Nordic Barnahus Model: Characteristics and Local Adaptions“, in *Collaborating Against Child Abuse: Exploring the Nordic Barnahus Model* (Switzerland: Palgrave Macmillan, 2017), 6.

Järgmisena esitatakse kogum põhielementidest, mille alusel kvalifitseeruks kohtusüsteem terviklikuks või, vastupidi, killustatuks.

### 2.2.1. Spetsiaalsed süsteemid või struktuurid: lastevastase vägivalla erikohtud ja lastemajad

#### A) Lastevastase vägivalla erikohtud

✓ *Stressi, vaimse tervise probleemide vähendamine (artikkel 20)*

✓ *Väärikus (artiklid 18 ja 23)*

Kuigi üheski **viiest riigist** ei ole lastevastase vägivalla erikohtuid, on olemas alaealiste kohtud juhuks, kui tegemist on alaealise kurjategijaga, eeldusel, et täiskasvanute süsteem või tavamenetlus ei vasta nende konkreetsetele õigustele.

Sellist lapsohvrite diskrimineerimist tuleks mõista vastavalt ohvri rolli arengule kriminaalmenetluses. Traditsiooniliselt oli ja on fookuses kurjategija, kuid viimastel aastatel on toimunud paradigma nihkumine ohvrile osutatava tähelepanu suunas. See muutus on toimunud täiskasvanud ohvrite puhul, kuid pole piisavalt juurdunud alaealiste ohvrite/-tunnistajate puhul. Seega on selgelt täheldatav vajadus lapse õigustega kooskõlas oleva kohandamise järele olukorras, kus õigusrikkuja on alaealine, kuid mitte siis, kui tegemist on ohvriga<sup>45</sup>.

#### Selgitus 4. Laste- ja noorukite vägivalla vastane erikohtus

■ Pärast laste ja noorukite igakülgset kaitset vägivalla eest käsitleva alusseaduse 8/2021 (LOPIVI) heakskiitmist on **Hispaanias** saanud nimetatud erikohtute loomisest otsustav hetk. Kanaari saarte autonoomsesse piirkonda kuuluval Gran Canarial asub esimene laste ja noorukite vastu suunatud vägivallale spetsialiseerunud kohus Hispaanias. Selle avamine 2021. aasta oktoobris on viide selle uue, alusseadusega 8/2021 ette nähtud kaitsesüsteemi rakendamisele<sup>46</sup>.

#### B) Lastemajad: Barnahus, Lastemaja, LKKd

✓ *Stressi, vaimse tervise probleemide vähendamine (artiklid 20, 23)*

✓ *Eraelu kaitse (artikkel 21)*

✓ *Väärikus (artiklid 18 a 23)*

Nagu varem mainitud, kujutab see spetsialiseeritud struktuur „mitmekülgset lähenemist väärkohtlemise ohvriks langenud lapsohvritele, mille kahekordne eesmärk on hõlbustada õigusprotsessi ja tagada, et laps saaks vajalikku tuge ja ravi“<sup>47</sup>. Nagu ka süsteemne sekkumine, et „vältida korduvaid kontakte ja küsitlusi mitme spetsialistiga laste vajadustele kohandamata kohtades ja seega vähendada „taasohvrustamise“, ohtu.“<sup>48</sup>

<sup>45</sup> Oluline on märkida, et alaealiste seksuaalkuritegude juhtumeid võidakse pidada vähem oluliseks kui täisealise kurjategijaga juhtumeid. Tahaksime juhtida tähelepanu ohule, et alaealiste kannatanute/tunnistajate huvid muutuvad nähtamatuks, kui mõju õigesti ei hinnata.

<sup>46</sup> Seadusega kehtestatakse meetmed laste ja noorukite vastase vägivalla ennetamiseks ning normatiivsed muudatused, mille hulgas tõuseb esile kohustus koguda eelkoostatud tõendeid alla 14-aastaste ohvrite või mõne kuriteo, mille hulgas on ka seksuaalkuriteod, korral erikaitset vajavate puuetega inimeste puhul. Samuti rõhutatakse protsessi asjakohasuse tähtsust, et tagada alaealiste ohvrite turvaline osalemine ja kõigi lapsohvriga kokku puutuvate isikute professionaalne spetsialiseerumine.

<sup>47</sup> Johansson et al., „Implementing the Nordic Barnahus Model: Characteristics and Local Adaptions“, 6.

<sup>48</sup> *Idem*



■ **Belgias** loodi 2017. aasta pilootprojektiga **seksuaalse ärakasutamise järgsed hoolduskeskused**, kus ohvrid saavad nimetatud multidistsiplinaarses keskusel viibida 24 tundi ööpäevas ja 7 päeva nädalas, et soovi korral esitada politseile kaebus ja lasta end kriminaalmenetluse algatamiseks läbi vaadata, samuti meditsiinilise ja psühholoogilise abi saamiseks ja järelkontrolliks. Pealegi on Belgia PROMISE Barnahusi võrgustiku asutaja, kuigi riigis endas Barnahus ja sarnased mudelid puuduvad<sup>49</sup>.

■ Tänapäevaks on **Eestis** kolm lastemaja (Barnahusi mudeli nimi riigikeeles). Need on esindatud Tallinnas, Tartus ja Jõhvis ning neljas keskus avatakse 2022. aastal. Nende teenus on kättesaadav kogu riigis, olemas on ametkondade vaheline partnerlus<sup>50</sup> ning riiklikul tasandil koordineerib seda Sotsiaalkindlustusamet (SKA). Keskustesse kuulub multidistsiplinaarne meeskond, kes hindab lapse tervist, sotsiaalset olukorda ja oskusi, (täiendavat) abivajadust. Lisaks pakuvad nad lapsele ja perele järelteenuseid. Nad osalevad seksuaalse ja füüsilise vägivalda juhtumite menetlemises, olenemata sellest, kas kohtuasi on avatud või mitte, ning koordineerivad uurimistegevust. Näiteks struktureeritud (salvestatud) eelintervjuu lastemajas kriminaalmenetluse algatamise hindamiseks.

■ **Kreekas** luuakse seaduse N.4478/2017 4. osa artiklitega 74, 75 ja 76 **alaealiste ohvrite sõltumatud kaitseüksused**, järgides parimat rahvusvahelist eeskujut, nimelt USA lastekaitsekeskuseid. Praktikas need üksused aga ei tegutse, välja arvatud Ateena üksus, kus pärast aastatepikkust viivitust on hakatud seksuaalvägivalda all kannatavatele lastele ja ka nende perede jaoks terviklikke teenuseid koordineerima. **Itaalia** lastemajade mudelid sarnanevad Barnahusi mudelile või omavad mõngasid Barnahusi mudeli funktsioone. Kuigi paljud selles uuringus osalejad seda ei tea. Need keskused asuvad tavaliselt Itaalia põhja- ja keskosas, kus on rohkem vahendeid (avalikud vahendid ja eraannetused). Seal käsitletakse füüsilise väärkohtlemise ja seksuaalvägivalda alaealiste ohvrite ja tunnistajate juhtumeid ning mõnes ainult seksuaalvägivalda lapsohvrite juhtumeid.

■ **Hispaania** on PROMISE Barnahusi võrgustiku liige. Selle mudeli väljatöötamise ja rakendamise algfaasis on loodud pilootprojekte erinevates autonoomsetes piirkondades (nt Barcelonas, Madridis, Baskimaal).

## 2.2.2. Lapsohvrite vastuvõtmine ja suunamine

- ✓ *Teave (artiklid 6 ja 7)*
- ✓ *Turvalisus ja kaitse (artikkel 18)*
- ✓ *Stressi, vaimse tervise probleemide vähendamine (artikkel 20)*
- ✓ *Väärrikus (artikkel 18)*

Küsitluse läbiviimisega lõppeva selgete alaealise ohvri/tunnistaja kohtlemise protseduuride kehtestamine hõlbustab märkimisväärselt:

- Nende õiguste ja huvide rahuldamise jälgimist.
- Ohvri teekonna jälgimist ja kontaktide arvu vähendamist erinevate spetsialistide ja agentuuridega.
- Iga lapsega kokku puutuva erialarühma koolitusvajaduse hindamist.

Kui iga institutsiooni rollid ja pädevus ei ole täpselt määratletud ja piiratud, raskendavad ohvri teekonna olulised erinevused ka selgete menetlusjuhiste ja tegevusnõuete tagamist spetsialistide jaoks.

**Belgias**<sup>51</sup> on olemas erinevad selged suunamiskanaliid. **Eestis** on see juhtumipõhine, kuigi konkreetsed kanaliid on olemas, nagu ka ülejäänud kolmes riigis. Sellest hoolimata on

<sup>49</sup> PROMISE Barnahusi suurem võrgustik: <https://www.barnahus.eu/en/greater-network-map/>

<sup>50</sup> Politsei- ja Piirivalveameti piirkondlikud prefektuurid, ringkonnaprokuratuur, Kohtuekspertiisi Instituut, Tallinna Lastehaigla Laste Vaimse Tervise Keskus, Tartu Seksuaaltervise Kliinik, Tartu Laste Tugikeskus ja kohalikud omavalitsused.

<sup>51</sup> Belgia on liitriik, mis koosneb kolmest kogukonnast (flaami, prantsuse ja saksa), kolmest piirkonnast (Valloonia, Flandria, Brüssel) ja neljast keelepiirkonnast (prantsuse, flaami, prantsuse-flaami, saksa). Kontekstianalüüs põhineb eelkõige flaami kogukonnal.



**Kreekas, Itaalias**<sup>52</sup> ja **Hispaanias**<sup>53</sup> ühine suundumus, kuna selles küsimuses puudub homogeenne ja konsolideeritud süsteem. Kuna selle etapi kohta puudub selge ja konkreetne regulatsioon, võib see piirkonniti, isegi linnade lõikes, väga erineda ning puuduvad ka ühtsed menetluskriteeriumid.

Järelikult on kindla ja institutsionaliseeritud vastuse puudumine kogu protsessile suur takistus. Erinevatele üksustele teadaolevate jagatud tegevusprotokollide puudumine võib põhjustada killustatud vastuseid. Selle puudumise korvab mõnikord erinevate spetsialistide, avalik-õiguslike ja eraõiguslike üksuste, valitsusväliste organisatsioonide või erialaliitude institutsionaalne koostöö.

Teisest küljest tuleb selle võrrandi raames mõelda ka majanduslike ja inimressursside homogeensele jaotusele, tegurile, mis mõjutab otseselt teenuse osutamise kvaliteeti ja järjepidevust. Need piirkondade vahelised teenuste osutamise järjepidevust puudutavad erinevused (nt põhja-lõuna; linna- ja maapiirkonnad; flaami-prantsuse-saksa kogukonnad), mis tulenevad eelarvejaotusest ja rahastamisest ning erinevustest piirkondlike ja kohalike omavalitsuste pädevuses, ilmnevad **viies riigis**.

#### Selgitus 6. Seksuaalse ärakasutamise järgsed hoolduskeskused.

**Belgia** seksuaalse ärakasutamise järgsed hoolduskeskused (hollandi keeles *Zorgcentra na Seksueel Geweld, ZSG*), mis asuvad mõnes riigi piirkonnas<sup>54</sup>, toimivad seksuaalse ärakasutamise ohvrite jaoks **kõik-ühes spetsialiseeritud hoolduskeskuse**na, kus nimetatud probleemide suhtes koolitatud multidistsiplinaarne meeskond ohvrite vajalikku abi pakub. Ohvritel on võimalik pöörduda nendes keskustesse meditsiinilise ja psühholoogilise abi ja järelkontrolli saamiseks, soovi korral politseisse kaebuse esitamiseks ja läbivaatuseks kohtuarstliku uurimise algatamiseks.

Aeg seksuaalse väärkohtlemise ja hoolduskeskusesse jõudmise vahel on määrav:

- Kui seksuaalvägivald leidis aset vähem kui nädal tagasi (ideaaljuhul 72 tunni jooksul). Ohver võib pöörduda hooldekeskuste poole ja saada kohest meditsiinilist, kohtupsühhiaatrilist ja psühholoogilist abi. Keskuses saab esitada ka kaebuse politseile.
- Kui seksuaalvägivald leidis aset rohkem kui nädal, kuid vähem kui kuu tagasi. Ohvril on võimalus kohtumise kokkuleppimiseks helistada või meilida. Kohtumisel uuritakse, mida on veel võimalik teha meditsiinilise, psühholoogilise ja kohtupsühhiaatrilise abi osas. Kaebuse esitamiseks on võimalik leppida keskuses kokku kohtumine politseiga.
- Kui see juhtus rohkem kui kuu aega tagasi. Soovitav on aeg kokku leppida, et uurida, millist meditsiinilist ja psühholoogilist abi on vaja ning saada võimalikke suunamisi olemasolevatele hooldusteenustele.

Piirkondades, kus need keskused on loodud, saavad ohvrid nendest teenustest kasu isegi siis, kui nad on pöördunud otse politseijaoskonda. Hetkel ei ole aga need keskused veel TAM küsitlusruumiga varustatud, mistõttu toimub audiovisuaalselt salvestatav küsitlus siiski politseijaoskonna küsitlusruumides.

<sup>52</sup> Itaalias on 20 halduspiirkonda, millel on asjakohane roll paljudes haldus- ja poliitikavaldkondades, nagu tervishoid, sotsiaalhoolekanne ja haridus.

<sup>53</sup> Hispaania riigivalitsemise vorm on parlamentaarne monarhia. Riik koosneb 17 autonoomsest piirkonnast, mis koosnevad 50 provintsist ja kahest autonoomsest linnast. Hispaanias ei ole ühtset üldist lastekaitseasutust, need on jagatud erinevate ministeeriumide ning riiklike, piirkondlike ja kohalike ametiasutuste vahel. Lastekaitseteenuste eest vastutavad riiklikud, piirkondlikud ja kohalikud ametiasutused, kes võivad tellida lastekaitseteenuseid erasektorist ja/või sõlmida allhankelepinguid erasektori esindajatega. Põhiõiguste Ameti (FRA) „Decentralised child protection responsibilities“. Mapping child protection systems in the EU, (2015) <https://fra.europa.eu/en/publication/2016/mapping-child-protection-systems-eu#publication-tab-2>

<sup>54</sup> Asuvad UZ Genti, Brüsselis UMC Sint Pieteri, UMC Liège'i, UMC-s Marie Curie Charlerois ja Antwerpenis UZA haiglates. Aastatel 2022–2023 avatakse 5 uut keskust Roeselares, Leuvenis, Namuris, Genkis ja Arlonis.

## Selgitus 7. Riiklikud eriasutused ja spetsialiseeritud üksused

**Hispaanias** on riiklikel õiguskaitseasutustel ja piirkondlikel üksustel (pädevad nimetatud kaebusi vastu võtma) kaks **spetsialiseerunud riiklikku eriasutust**: rahvuskaardil on naiste-alaealiste meeskonnad (EMUME)<sup>55</sup> ja riiklikul politseil peresid ja naisi abistavad üksused (UFAM)<sup>56</sup>.

LO 8/2021 kehtestab spetsialiseeritud üksuste (riiklike, piirkondlike ja kohalike) nõude ning nõuab lisaks, et kõik politseijõudude liikmed saaksid nende olukordadega toimetulekuks eriväljaõppe, kehtestades selged kriteeriumid esmakontaktil tegutsemiseks (kaebus)<sup>57</sup>.

Mis puudutab **spetsialiseerunud üksuste ja/või spetsialistide**<sup>58</sup> kättesaadavust olukorras, kus on vaja konkreetseid kohandusi (nt puue, kultuuriline taust), võiksid ohvriabibürood<sup>59</sup> olla vahendajaks selle ressursi hankimisel, parandades sellega praegust olukorda.

2.2.3. Mehhanismid, mis tagavad lastele tegeliku juurdepääsu õigusemõistmisele Mõningaid meetmeid ohvrite õiguste ja huvide kaitsmiseks, mille puhul on täiskasvanueas selge, et tegu on ohvrite vaimset tervist, väärikust või turvalisust kaitsvate mehhanismidega, tuleks käsitleda ka lapsepõlves osalusõigust tagavate mehhanismidena. Seda seetõttu, et mõnede allpool kirjeldatud spetsiaalsete tegurite kohandamata või arvestamata jätmine ei mõjuta mitte ainult kõigi ohvrite üldisi huve, vaid võib muuta ka nende osalemise võimatuks<sup>60</sup>, rikkudes seega laste konkreetseid õigusi. Need õiguskaitse kättesaadavuse tagamise mehhanismid võib jagada kahte temaatilisse plokki: lapsohvri kaebus, tasuta õigusabi ja esindajad; lapsesõbralik keskkond.

### a) Lapsohvri kaebus, tasuta õigusabi ja spetsiaalsed esindajad

- ✓ Teave (artiklid 6 ja 7)
- ✓ Osalemine (artiklid 10, 13, 24, 25)
- ✓ Stressi, vaimse tervise probleemide vähendamine (artikkel 23)
- ✓ Väärikus (artiklid 18 ja 23)

Kooskõlas inimõiguste teooriaga on õiguskaitsele tegeliku juurdepääsu tagamiseks ülioluline tunnistada alaealisi ohvreid/tunnistajaid tegelike õiguste valdajatena. Osa sellest hõlmab nõuet, et lapsohvritel peaks olema õigus esitada kaebus esindajate juuresolekuta<sup>61</sup>, ja neile tuleks viivitamatult määrata õigusabi.

<sup>55</sup> Vt veebilehte <https://www.guardiacivil.es/es/institucional/Conocenos/especialidades/emumes/index.html>. Loodud 1995. aastal, nende tegevusvaldkonda kuuluvad seksuaalvabaduse vastased kuriteod perekeskkonnas ja väljaspool seda ning nad on pädevad ka alaealiste kurjategijate puhul.

<sup>56</sup> Riiklikul politseil on alates 2015. aastast võimekus tegeleda perekonna ja alaealiste üksustena (UFAM) seksuaalkuritegude ohvritega. Erinevalt rahvuskaardist ei kuulu nende pädevusse alaealiste toimepandud kuriteod, mis on GRUME (1986. aastal loodud alaealiste rühm) vastutus. Vt: [https://www.policia.es/org\\_central/judicial/ufam/ufam.html](https://www.policia.es/org_central/judicial/ufam/ufam.html).

<sup>57</sup> Hiljutine LO 8/2021 artikkel 50 sisaldab selgeid kriteeriume politseifaasis tegutsemiseks, rõhutades järgmist: ajutiste kaitsemeetmete viivitamatu vastuvõtmine; menetlust viiakse laste ja noorukite sekkumisega läbi ainult hädavajadusel, mille puhul esitatakse reeglina üksainus avaldus ja alati spetsiaalselt koolitatud spetsialistide kaudu; kannatanu puhul sekkumisega ei viivitata, olles eelnevalt veendunud, et ta on võimeline seda taluma; kaitse igasuguse otsese või kaudse kokkupuute eest uuritava isikuga; tasuta teave õigusabi kohta; keele ja vormide kohandamine nende vanuse, küpsusastme ja muude isiklike asjaoludega; õigus võtta kaasa enda valitud isik.

<sup>58</sup> Madrid tugineb laste seksuaalse väärkohtlemise sekkumiskeskusele (CIASI), mis keskendub praegu peamiselt abistamistööle, hindab ohvri seisundit ja koostab selle hinnangu põhjal sekkumisplaani. Nende aruanded saadetakse sotsiaalteenistusele ja prokuratuurile või kohtuniku nõudmisel kohtunikule ja poole advokaadile (kuigi märgitakse, et viimane ei ole tavaliselt taotlust esitanud). Nad saavad ohvrit ka juhul, kui ta peab kohtus ütlusi andma. Seda teenust tuleb samuti taotleda Lapseea, perekonna ja sünni edendamise peadirektoraadi kaudu.

<sup>59</sup> Ohvriabibürood on hiljuti loodud ja erineva arengutasemega. Need sõltuvad kas asjakohaste volitustega autonoomsetest piirkondadest või ülejäänud territooriumil justiitsministeeriumist. Vt <https://www.mjusticia.gob.es/es/ciudadanos/victimtas/oficinas-asistencia-victimtas>

<sup>60</sup> Osalemise kolm mõõdet: õigus olla informeeritud, avaldada oma arvamust ja olla ära kuulatud, ning esitada vastavalt küpsusele ja arengule oma arvamus neid puudutavates küsimustes. Anna Massons-Ribas, M. Ángeles Basells ja Neus Cortada, „The Participation of Children and Adolescents in the Protection System: The Case of the Spanish Legislation“, Social Sciences, nr 10 (7) (2021): 268, <https://doi.org/10.3390/socsci10070268>.

<sup>61</sup> Oluline on teha vahet kaebusel ja suhtlusel (nt abitelefoni ja veebiportaali).

Näeme, et regulatsioonid erinevad kaebeõiguse ja/või protsessis osalemise õiguse, lapse vanuseliste piirangute (**Kreeka** ja **Itaalia**), seaduslike esindajate vajaduse (**Belgia** tsiviilõigusliku poolena tegutsemiseks, kuid mitte kaebuse esitamiseks) osas või selliseid konkreetseid õiguslikke meetmeid polegi (**Eesti**). **Hispaanias** on alaealistel õigus esitada kaebus esindaja kaudu või teha seda ise ilma seaduslike eestkostjate juuresolekuta. Jurisdiktsiooniti on erinev ka õigusnõustaja tasuta abi kättesaadavus. Mõnes liikmesriigis tingimusi ei seata ja see on tasuta (**Belgia, Eesti** ja **Hispaania**), teistes on see sissetulekust sõltuv või olenevalt süüteo liigist tasuta (**Kreeka** ja **Itaalia**).

**Viiel riigil** on alaealiste jaoks selles protsessis kõigis menetluse etappides esindajad ja seda eriti siis, kui esineb huvide konflikt vanematega. Sellega seoses on õigusspetsialisti roll eriti oluline. Vaja on määratleda nende roll kohtumenetluse erinevates etappides, samuti on vaja koolitust ja kogemusi. Advokaadi olemasolu lapse esindajana ei tohiks sõltuda ainult lapse usaldusringi otsustest, perekonna sissetulekust või kuriteo liigist. Tasuta ja spetsialiseeritud õigusabi peaks olema tagatud esimesest hetkest.

Protsessi erinevates etappides tuleks nii lapsele kui ka tema vanematele või seaduslikele esindajatele tagada nende isiklikule olukorrale vastava teabe andmine (lapsesõbralikul viisil nende õiguste ja neile kättesaadavate teenuste kohta õiguslikust, tervishoidu puudutavast ja sotsiaalsest vaatenurgast) ja seda õigel ajal (erinevused menetlusaegades ja ohvrite/tunnistajate ajapiirangud).

Levinud on suundumus, et ei määratleta, keda, millest ja milline spetsialist peaks teavitama. Tavaline on ka täiskasvanukeskne nägemus ja regulatsioon, mille tulemuseks on piisavate kohanduste puudumine või eeldus, et teatud toimingud peab tingimata sooritama esindaja<sup>62</sup>.

## b) Lapsesõbralik keskkond

- ✓ *Stressi, vaimse tervise probleemide vähendamine (artiklid 20, 23 ja 24)*
- ✓ *Eraelu kaitsse (artikkel 21)*
- ✓ *Väärikus (artiklid 18 ja 23)*

Peamine murekoht on tagada kõigile lastele tegelik juurdepääs õigusemõistmisele turvalises, neutraalses ja lapsesõbralikus keskkonnas, et minimeerida või vältida taasohvristamist. Mida tähendab tegelikult „**lapsesõbralik keskkond**“? See ei ole tühine küsimus, kuna selle saavutamiseks on riikide, spetsialistide ja agentuuride seas erinevaid vaatenurki. Näiteks on see osa Barnahusi kvaliteedistandardist, kus see tähendab „keskendunud, kohandatud ja tundlik laste erivajadustele“<sup>63</sup>. Kuid tundub, et lapsesõbralikkuse esteetilis-ruumiline element on mitmekihiline (nt kasutajate–laste ja

<sup>62</sup> Vanusepiirangud võivad olla liiga ranged ja meelevaldsed ning põhjustada ebaõiglasi tagajärgi, kuna ei võta arvesse laste võimete ja arusaamise taseme erinevusi. See oleneb lapse individuaalsest arengutasemest, elukogemustest, kognitiivsetest ja muudest oskustest. „Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee suunised lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta“. Council of Europe Publishing (2011): 75

<sup>63</sup> Olivia Lind Haldorsson, „Barnahus Quality Standards: Guidance for Multidisciplinary and Interagency Response to Child Victims and Witnesses of Violence“. (Läänemeremaade Nõukogu sekretariaat ja Child Circle, 2020), 63, <https://www.barnahus.eu/en/wp-content/uploads/2020/02/PROMISE-Barnahus-Quality-Standards.pdf>.

täiskasvanute ning spetsialistide arusaamad, ligipääsetavus, interjööri disain, privaatsus) ning see pole kaugeltki kindlalt paika pandud<sup>64</sup>.

Selle raskesti mõistetava kontseptsiooni definitsiooni otsingutel tutvustame **humaniseerivate hoolduskeskkondade** (tervishoiusektoris, nt lastehaiglates või laste osakondades) ja **ohvri arhitektuuri** käsitlusi. Seal tulevad oma professionaalse nägemusega mängu arhitektid ja sisekujundajad, kes pööravad suurt tähelepanu erinevatele elementidele: värvitoonile, mööbli vormidele, taimede olemasolule, valgusele ja temperatuurile.

**Iga riik** esitas lapsesõbraliku keskkonna kohta erinevaid märkusi. Mõnes riigis on see üksikasjalik ja reguleeritud (**Belgia** ja **Kreeka**), kuid mitte alati täielikult rakendatud. Skaala ühes otsas on kohandatud keskkonnata politseijaoskonnad ja teises otsas lastemaja mudelid. Märkasime, et keskkonna kohandamisel jäi vajaka professionaalsusest. See tähendab, et tavaliselt kohandavad õigusspetsialistid või muud spetsialistid kasutatavaid ruume vastavalt enda kriteeriumitele.

Märkasime ka kahte erinevat varianti:

- Meeldivalt, kuid neutraalselt kaunistatud, et vältida alaealise tähelepanu hajumist või fantaasia ergutamist ning väliste stiimulite poolt esile kutsutud kallutatust. Võivad muutuda liiga külmadeks ruumideks.
- Pehmendatakse ametliku täiskasvanute ruumi muljet. Võib viia lapsikute tubadeni, kus on taimed, pildid, telerid, mis on täis mänguasju ja kuhu noorukid ei mahu<sup>65</sup>.

*„Nüüd on meil vaid valged seinad, kuid soovime vaipa ja spetsiaalseid kardinaid, et alaealine end vabamalt tunneks. Sest praegu on see nagu külmkapp.“*  
(TAM koolitaja ja küsitaja, BE)

#### Selgitus 8. Lapsesõbralik keskkond

■ Lapsele parema küsitlemiskogemuse pakkumiseks koordineerib LUCA kunstikool Belgias projekti<sup>66</sup>, mille käigus on erinevate valdkondade professionaalidest (arhitektid, disainerid, politseiametnikud, lastepsühhiaatrid ja teised) koosnev multidistsiplinaarne meeskond loonud koos disainitudengitega uue neutraalseid ja soojasid toone kombineeriva vastuvõtu- ja küsitlusruumi. Pilootprojekt toimub Eeklos ning vastuvõtu- ja küsitlusruumide 3D ringkäik<sup>67</sup> on internetis saadaval.

■ **Hispaanias** tasub esile tõsta Kanaari saartel erikohtu projekti raames tehtud tööd, mis on teerajajaks ohvriks langenud laste vajadustele vastava keskkonna loomisel. Eriti tähelepanuväärne on ressursside optimeerimine ja riiklike investeeringute koondamine ning kriminaalmenetluse ümberkujundamine, aidates niimoodi kaasa ohvrite taastumisele.

Teisest küljest vähendab negatiivse mõju ohtu ohvriks nii kohtueelseks tõendite kogumiseks mõeldud küsitluseks vajalike vahendite kui ka lapsesõbraliku keskkonna olemasolu. Sellega seoses on oluline tähtsus nõuetekohasel koordineerimisel ja

<sup>64</sup> Susanna JOHANSSON et al., „Implementing the Nordic Barnahus Model: Characteristics and Local Adaptions“, *Collaborating Against Child Abuse: Exploring the Nordic Barnahus Model* (Šveits: Palgrave Macmillan, 2017), 37.

<sup>65</sup> *Idem*

<sup>66</sup> <https://www.vlaamsehogescholenraad.be/nl/blikopener/spraakmakers/veoverhoorkamer-politie-meetjesland>

<sup>67</sup> <https://www.youtube.com/watch?v=HEoqH3VHE0A>

arusaadavate juhendite kasutamisel. Nende puudumisel tekib dilemma kohtumise edasilükkamise, selle ebasobivas keskkonnas läbiviimise või teise kohta viimise vahel.

Lisaks, kuigi see jääb projekti piiridest välja, on oluline

*„Teeme vahel koostööd lastekaitse lastepsühhiaatriga, kuid asutus suletakse lõuna ajal. Pärast kella nelja pole enam keegi kättesaadav – mida ma siis tegema peaksin? Laskma lapsel terve öö oodata? Kus? Kas minu kontoris või haiglas?“* (Politseiametnik, **EL**)

lisada, et lapsesõbralik

keskkond ei puuduta ainult

füüsilist ruumi, vaid ka selle

kasutajate ja töötajate vahelist suhtlust (nt tervitusrutiin, küsitleja<sup>68</sup> ja teiste spetsialistidega kohtumise rutiin)<sup>69</sup>.

Lapsed ja täiskasvanud hooldajad ning spetsialistid (kuna nad on pidevad kasutajad) tuleks kutsuda neid ruume koos looma, kuna nende arusaamad, kogemused ja

kommentaariid on teenuste osutamise parandamisel hindamatud<sup>70</sup>.

### **i. Juurdepääs hoonele ja ooteala**

Üldise tähelepanekuna on pööratakse peamiselt tähelepanu küsitlusruumide olemasolule ja kohandamisele, jättes *hoonele juurdepääsu* ja *ooteaali* tagaplaanile. Sooviks oli leida mõned piisava juurdepääsuga hooned (eriti Belgias, Kreekas, politseijaoskondade ja lastemajade puhul), kuna spetsiaalselt selleks otstarbeks mõeldud hooneid on vähe. Seega pole harvad juhud, kui lapsed satuvad kohtusse või politseijaoskonda, mis pole selleks spetsiaalselt kohandatud. Lisaks toimuvad küsitlused olenevalt riigist, juhtumist ja lapse vanusest erinevates kohtades. Spetsiaalselt küsitlusruumiga varustatud politseijaoskondades (**Belgia**), lastemajades, politseijaoskondades ja kohtusaalides (**Eesti**), politseijaoskondades, prokuratuuriruumides ja kohtusaalides (**Kreeka**) ning kohtusaalide ruumides ja prokuratuuris (**Hispaania** ja **Itaalia**). Ka haiglates, koolides ja lastekodudes.

Riiklik rahastamine mängib füüsilise keskkonna puhul suurt rolli; seetõttu tuleb eesmärgid kohandada igas partnerriigis olemasolevate ressursside ja võimalustega. Näiteks muude hoonete, nagu kohtuhoonete või politseijaoskondade puhul, tuleks teha ajutisi kohandusi, et võimaldada lastele ohutut sisenemist.

*„(laps) kutsuti kohale kella üheteistkümneks hommikul, kuid andis tunnistuse kell neli pärastlõunal. Selle viie tunni jooksul mil ta koolist puudus, viibis ta selles sõbralikus toas, mida teile varem kirjeldasin [tegelikult mitte eriti lapsesõbralikus].“* (Kohtunik, **ES**)

<sup>68</sup> Belgias kohtub küsitleja alaealise ja teda saatva isikuga vestluse toimumise päeval nende saabumisel selleks ettenähtud vastuvõtualale. Täiendava trauma vältimiseks ja alaealisele vajaliku privaatsuse tagamiseks on vastuvõtuala üldisest ooteruumist eraldatud.

<sup>69</sup> Kari Stefansen, „Staging a Caring Atmosphere: Child-Friendliness in Barnahus as a Multidimensional Phenomenon“, *Collaborating Against Child Abuse.*, S. Johansson et al. (Šveits: Palgrave Macmillan, 2017), 49, [https://doi.org/10.1007/978-3-319-58388-4\\_2](https://doi.org/10.1007/978-3-319-58388-4_2).

<sup>70</sup> Nicky Stanley et al., „Rethinking Place and the Social Work Office in the Delivery of Children’s Social Work Services“, *Health Soc Care Community*, nr 1 (Jaanuar 2016): 86–94, <https://doi.org/10.1111/hsc.12192>.



## Selgitus 9. „Vía libre a la infancia“

**Hispaania** Kanaari saarte erikohtus propageerivad spetsialistid kohtute peakorteris „Via libre a la infancia“ (vaba tee laste juurde) suhtumist, kuigi nende eesmärk on see, et kohtutes lapsi ei viibiks:

*„(...) see ei ole sobiv ruum, sest see ei ole algusest peale ette nähtud ruumina, mis võimaldab täit tähelepanu osutada.“* (Kohtunik, ES)

Nimetatud puudused tuleb kõrvaldada piisavate meetmetega, isegi kui ainult ajutiselt. Väljaspool kohtu peamaja asuva koha puudumise korvamiseks on kohtu peamajas olemas spetsiaalne ruum.

Mis puudutab selliseid laste ootealasid, mis peaksid tagama privaatsusõiguse kaitse, siis need ruumid enamasti puuduvad, ja lapsed ootavad seal, kus kõik teisedki. Mõne erandiga **Belgias**<sup>71</sup> ja **Eestis**. Peale selle mainitakse nende ruumide puudumisel teiste erineva otstarbega ruumide (nt raamatukogud **Hispaanias**) kasutamist, et korvata asjakohaselt kohandatud keskkonna puudumist.

### ii. Küsitlusruum ja tehnika

Spetsiaalsete küsitlusruumide olemasolu ja kasutamine on viies riigis ja nende piirkondades erinev. Välja arvatud **Belgias** (vt selgitus 9) ja mõnel juhul **Eestis** (lastemaja ja mõned politseijaoskonnad), kuigi täheldasime palju häid praktikaid, on tegemist konkreetsete kogemustega, mida ei saa riiklikul tasandil üldistada. Materiaalsete ressursside kättesaadavus erinevates piirkondades ja riiklik rahastamine soodustavad teenuste osutamise kvaliteeti ja sidusust (**Kreeka, Hispaania, Itaalia**). Selline olukord raskendab ka lihtsa juurdepääsu tagamist ruumi, mis peaks olema lapse kodule kõige lähemal. Kohandatud ruumide puudumisel kasutatakse (**Eesti, Kreeka, Hispaania, Itaalia**<sup>72</sup>) kohtunike kabinette, politseiasutusi või kohtusaale (sisetelevisiooni kasutamiseks). Teised spetsialistide meeskonnad kasutavad juba olemasolevaid mitmeotstarbelisi ruume samades hoonetes või kooskõlastatakse ruumid välisüksustega, kellel on sobivam keskkond (**Itaalia**, vt selgitus 10).

*„Tihti helisevad küsitlemise ajal telefonid, ustele koputatakse ja kolleegid astuvad sisse.“*  
(Politseiametnik, EL)

## Selgitus 10. Küsitlustoad

■ **Belgias** viiakse küsitlusi läbi ainult helikindlates ja spetsiaalselt varustatud küsitlusruumides (CCP artikkel 94), mille on heaks kiitnud alaealise kodule lähim prokurör<sup>73</sup> (riigisiselt on saadaval 35 küsitlusruumi ja mobiilsed komplektid, kui küsitlus toimub näiteks haiglas). Puuduvad mänguasjud ja seintel pole plakateid, et vältida alaealise tähelepanu hajutamist või fantaasia ergutamist. Tehnikaseadmed<sup>74</sup> koosnevad mitmesuunalistest mikrofonidest, mis on piisavalt tundlikud kuuldavate sosinate salvestamiseks ja kaameratest: üks fikseeritud ja vähemalt üks liigutatav ja suumifunktsiooniga, mis suudab jälgida kogu ruumi ja registreerida toas ka teiste isikute kohaloleku peale küsitletava ja küsitleja. Sedasi ei pea valima salvestatud piltide hulgast.

<sup>71</sup> Belgia õigusaktid näevad ette, et küsitlemise päeval tuleb alaealisele eraldada kolm ruumi: küsitlusruum, vaatlusruum ja vastuvõturuum

<sup>72</sup> Tavaliselt viiakse kinniseks kuulutatud istung läbi kohtu ruumides ja kriminaalmenetluse raames tehtav küsitlus prokuratuuri ruumides uurimisfaasis.

<sup>73</sup> Ringkiri nr 03/2021, p 4.2.

<sup>74</sup> Selgesõnaliselt määratletud 14. oktoobri 2021. aasta ühisringkirja lisa 2.



■ Üldiselt kasutatakse **Itaalia** suurlinnades seda tüüpi ülekuulamisteks/küsitlusteks piisavalt sisustatud ja varustatud spetsiaalset ruumi, samas kui väiksematel kohtutel seda võimalust ei ole. Seetõttu on põhiosa ühingutest, vabaühendustest ja muudest valdkonnas tegutsevatest üksustest (sealhulgas – kuid mitte ainult – Barnahus tüüpi keskused) korraldanud vähemalt ühe ruumi sisustamise ja varustamise, et seda saaks kasutada kinniseks kuulutatud kohtuistungite ja kriminaalmenetluse raames läbiviidavate küsitluste jaoks. Sellistel juhtudel saavad kohtunikud seda kättesaadavust arvestades korraldada (ja sageli ka korraldavad) vastava tegevuse välise subjekti ruumides.

Samal ajal kui mõnel partnerriigil on kõrgetasemeliste tehniliste vahenditega (**Belgia**) küsitluspunktid, siis teiste puhul on näha vahendite heterogeensus suurte ja väikeste linnade ning piirkondade vahel (**Kreeka, Itaalia, Hispaania**). Seega tähendab laste ohvriteekonna heterogeensus seda, et ruumide ja kohandatud tehnoloogia olemasolu sõltub kohast, kus neid küsitletakse.

Lisaks märkasime, et spetsiaalsete rajatiste (nt Geselli kamber) olemasolu ei taga nende nõuetekohast kasutamist. Näiteks ei ole salvestiste kvaliteet alati optimaalne ja kontrollitud ning tehnikute kättesaadavus ja nende eriväljaõpe küsitluse läbiviimise nõuete täitmiseks ei ole piisav (nt **Hispaanias** erinevalt **Belgiast**<sup>75</sup>).

Tehniliste vahendite kvaliteet mõjutab otseselt küsitluse korrektset kulgu mitte ainult järgneva vaatamise, vaid ka küsitluse sujuvuse kontekstis.

Seega on soovitatav kasutada mehhanisme, mis võimaldavad eksperdil saada vaatlusruumis viibivate inimeste vastuseid küsitlusruumist lahkumata<sup>76</sup>.

Teiseks arutletakse kaamerate nähtavuse või mittenähtavuse üle. Teatud asjaoludel, nt süüteo tüübi puhul, on soovitatav anda eelnev hinnang. Mõned praktilised kogemused viitavad vajadusele neid mitte varjata, vaid muuta need meeldivamaks (nt Hispaania kohtus, mis on spetsialiseerunud laste ja noorukite vastu suunatud vägivalle, on seade täielikult nähtaval ja lapsed saavad sellega suhelda nagu Mr Potato Head mänguasjaga, mille vahetatavate osade ja tükkidega (nt suu, silmad, kõrvad) saab muuta selle väljanägemist.

### **iii. Vaatlusruum**

Sekkumiste arvu vähendamiseks ja lapse privaatsuse säilitamiseks peaks vaatlusruum nõuetekohaseks menetluseks võimaldama teiste küsitlemisel vajalike spetsialistide abi kasutamist (sh õigusrikkuja jaoks). Seega tuleks vähendada vestluse jälgijate arvu. Lisaks on oluline selgitada ohvrile/tunnistajale selle ruumi olemasolu ja/või seost teiste spetsialistidega, selle eesmärgi ning, kui ruumid asuvad kõrvuti, teha ettepanek seda enne küsitluse algust külastada.

Mõned praktikud viitavad siiski sellele, kui oluline on „kõrvalruumi“ mitte kasutada, kuna see tekitab ohvrile muret ja, selle kasutamisel, viia ohver küsitlusruumist eemale ja jälgida

<sup>75</sup> Kui TAM-küsitlajad töötavad paaris, siis on üks küsitlusruumis ja teine koos vastutava uurijaga vaatlusruumis (juhi toolil). Igal TAM-küsitlusel viibib kõrvalasuvas vaatlusruumis juht, kes kontrollib nuppe ja hoolitseb küsitluse audiovisuaalse salvestusega kaasneva tehnilise järelkontrolli eest.

<sup>76</sup> Belgia regulatsioon näeb ette sellise visuaalse alarmi olemasolu küsitlusruumis, mis annab märku tehnilistest probleemidest või muudest juhtimisruumis toimunud sekkumistest (14. oktoobri 2021. aasta ühisringkirja lisa 2).

küsitlust telekonverentsitehnoloogia abil. Selle süsteemi eeliseks on ka see, et paigaldamine on pikemas perspektiivis lihtsam ja odavam ning ruum on lastele vähem hirmutav kui topeltpeegliga tuba. Isolatsioon on palju lihtsam ning see hõlbustab ohvri ja süüdistatava ning tema advokaadi või pereliikmete kohtumise vältimist<sup>77</sup>.

### 2.3. Lapse küsitlemine kriminaalmenetluses

Seksuaalselt väärkoheldud<sup>78</sup> lapse ohvriteekonna jooksul toimub mitu professionaalset sekkumist, mida nimetatakse küsitlusteks ja millel on erinevad eesmärgid.

Käsitleme uurimisobjekti piiritlemiseks analüüsitava praktikate tõlgenduse kohandamiseks lühidalt „küsitluse“ mõistet. Projektis ENCLAVE on meie huviks laste küsitlemine kohtueelseks tõendite kogumiseks.

#### Selgitus 11. Terminoloogia täpsustus

■ **Esialgne või uuriv küsitlus:** küsitlus, mille viib kaebuse või taotluse korral läbi politsei või lastekaitse. Mõnikord piisab ka lapse lähedastelt täiskasvanutelt saadud teabest<sup>79</sup>. Esimesel kokkupuutel (politsei faasis). Mõnes lastemajas tehakse seda lapse narratiivi välja selgitamiseks, „kui kohaliku lastekaitseteenistuste nõudmisel avalikustamist ei toimu või on see mitmetähenduslik“. Samuti, et saada „lastekaitseteenistuse taotlusel lapse ütlusi juhtudel, kui kahtlustatav on kriminaalvastutusele võtmise vanusest noorem“<sup>80</sup>. Oluline on need sekkumised salvestada, et esitatud küsimused ja lapse vastused alles jääksid<sup>81</sup>.

■ **Küsitlus kriminaalmenetluses:** selle põhieesmärk on abistada juriste otsuste tegemisel ja seetõttu viivad seda läbi spetsialiseerunud töötajad<sup>82</sup>. Küsitlust kasutatakse uurimistoimingute raames läbiviidaval hindamisel ning seda täiendatakse üksikisiku vaatluse, erinevate testide, meditsiiniliste ja psühholoogiliste aruannete, perekonnalt saadud teabe ja kohtudokumentide abil<sup>83</sup>. Seega on sellel kirjeldav tulemus ja selle tegevused on ajaliselt piiratud.

See võib toimuda kohtueelses faasis kohtueelse tõendite kogumisenä eesmärgiga:

- Vähendada korduvate küsimuste esitamist sündmuse(te) kohta vastava spetsialiseerumise ta spetsialistide poolt, vähendades sellega psühholoogilist kahju ja taasohvristamise ohtu.

<sup>77</sup> Virginia Berlinerblau, Mariano Nino ja Sabrina Viola, „Guía de Buenas Prácticas Para El Abordaje de Niños/as, Adolescentes Víctimas o Testigos de Abuso Sexual y Otros Delitos.“ (Argentina: Junta Federal de Cortes y Superiores Tribunales de Justicia (JUFEJUS), Asociación por los Derechos Civiles (ADC), UNICEF, 2013), 45, <https://www.unicef.org/argentina/media/1746/file/Guia%20de%20Buenas%20Pr%C3%A1cticas%20para%20la%20pr%20tecci%C3%B3n%20de%20derechos%20y%20el%20acceso%20a%20la%20justicia%20de%20ni%C3%B1os%20v%C3%ADctimas%20de%20abuso%20sexual.pdf>.

<sup>78</sup> Kogu aruandes viidatakse alaealistele ohvritele/tunnistajatele, mitte „väidetavatele“ ohvritele/tunnistajatele, sest kuigi neid ei saa menetluslikult enne protsessi lõppu sellisena käsitleda, on soovitusel keskendunud piisavale tähelepanule, mida peab osutama alaealistele ohvritele, kelle juures on eriti oluline just nende ohvrustaatus, mitte ainult alaealistele kui protsessis osalejatele.

Loomulikult ei tähenda see seda, et protsessis eeldatakse süüdistatava süütuse presumptsiooni puudumist – nende õiguslikke tagatise käsitletakse protsessi jooksul korduvalt.

Lõpuks on oluline mainida ka ohvri mõistet laiemas tähenduses, mitte ainult rangelt menetlusliku vastusega seostatuna. Seda enam juhtudel, kui tõendeid on eriti raske hankida. Seda liiki kuriteo ohvrit ei pruugita menetluslikult sellisena tunnustada just tõendite puudumise tõttu, millega tuleb tegeleda muudes valdkondades, nagu ka allpool rõhutatakse.

<sup>79</sup> Margarita Diges Junco ja Nieves Pérez-Mata, „La Entrevista Forense de Investigación a Niños Supuestas Víctimas de Delitos Sexuales: Guía de Buenas Prácticas (I)“, Diario LA LEY, nr 8919 (2017).

<sup>80</sup> Haldorsson, „Barnahus Quality Standards: Guidance for Multidisciplinary and Interagency Response to Child Victims and Witnesses of Violence“, 15.

<sup>81</sup> Diges Junco ja Pérez-Mata, „La Entrevista Forense de Investigación a Niños Supuestas Víctimas de Delitos Sexuales: Guía de Buenas Prácticas (I)“.

<sup>82</sup> Kui küsitlust ei vii läbi spetsialist (nt kohtunik või prokuratuur), ei ole see rangelt võttes „kriminaalmenetluse raames läbiviidav küsitlus“, vaid „ütluste võtmine“.

<sup>83</sup> Enrique Echeburúa, José Manuel Muñoz ja Ismael Loinaz, „La Evaluación Psicológica Forense Frente a La Evaluación Clínica: Propuestas y Retos de Futuro“, International Journal of Clinical and Health Psychology, 11, nr 1 (2011): 144.

- Sekkuda lapse suhtes minimaalselt<sup>84</sup>, et ei tekiks valemälestusi sündmusele järgneva teabe lisamise, sündmuse rekonstrueerimise või keskkonnast saadava teabe mõju tõttu<sup>85</sup>.
  - Koguda lapse ütlusi asjakohaselt, õiges vormis ja õigeaegselt ning säilitada kognitiivseid tõendeid<sup>86</sup>.
- Koos audiovosuaalselt salvestatud küsitluse protokolliga palutakse *hinnata* lapse ütluste *usaldusväarsust*. Kohtueelselt kogutud tõendid peavad vastama nõuetele, et tagada tõendite diferentseeritult menetluse kaasamisega süüdistatava menetlusõiguste järgimine.
- **Kliiniline intervjuu:** selle põhieesmärk on hinnata patsiendi seisundit järgnevak psühhoterapeutiliseks sekkumiseks või raviks ning see võib anda teavet nii ohvri seisundi kohta, mis mõjutab tema võimet tunnistada, kui ka järelmõjude kohta, mida võidakse kohtuvastusega hõlmata<sup>87</sup>.

Oluline on selgitada välja kõigi nende sekkumiste erinevused, et mitte ületada kummagi piire ning teha selgeks nende eesmärgid ja piirangud.

### 2.3.1. Küsitluse regulatsioon

#### A) Kriteeriumid kriminaalmenetluse raames läbiviidava videosalvestatud küsitluse kasutamiseks kohtueelses menetluses kogutud tõendina

- ✓ Osalemine (artiklid 10 ja 25)
- ✓ Turvalisus ja kaitse (artikkel 18)
- ✓ Stressi, vaimse tervise probleemide vähendamine (artiklid 20, 23 ja 24)

Pärast punktis 2.1.3 toodud viie jurisdiktsiooni ülevaadet peame tunnistama nende süsteemide vastandlikkust. Mõnel juhul, nagu **Belgias**, näeb õiguslik raamistik ette selged ja ühtsed nõuded laste küsitlemisele kohtueelses menetluses tõendite kogumiseks. Samas teistes riikides, nagu näiteks **Eestis**, **Itaalias** või **Hispaanias**, esineb üksikuid ettekirjutusi, mis on mõnes osas, näiteks küsitlemise eest vastutavate spetsialistide puhul, veidi ebatäpsed (nt erialane pädevus või taust).

Lisaks täheldasime, et olenevalt ohvri vanusest, kuriteoliigist või ohvri tunnistamisest „eriti haavatavaks“ on küsitluse kui kaitsemeetme rakendamine erinev. **Hispaanias** on see alates alusseaduse 8/2021 vastuvõtmisest spetsiifiliste seksuaalkuritegude ohvriks langenud alla 14-aastaste laste puhul automaatselt reguleeritud. Teatud süütegude puhul piirdub aga selle kasutamine eeluurimiskohtuniku või prokuröri kriteeriumidega, nagu ka **Belgias**. Kuigi mõnedes, näiteks **Itaalia**, kriminaalõigussüsteemides analüüsitakse selle kasutamist iga juhtumi puhul eraldi.

Märkimist väärib regulatsiooni igapäevapraktikasse ülekandmise protsess. Isegi selgete nõuete olemasolul puudub füüsilise taristu ja asjaomaste spetsialistide koolitusstruktuuri väljatöötamiseks riiklik rahastus. **Kreeka** puhul tõendab seda ministri otsus 7320/2019

<sup>84</sup> Diges Junco ja Pérez-Mata, „La Entrevista Forense de Investigación a Niños Supuestas Víctimas de Delitos Sexuales: Guía de Buenas Prácticas (I)“.

<sup>85</sup> Fernando Álvarez Ramos, „Asistencia Psicológica a las Declaraciones Infantiles En Sede Judicial: La Prueba Preconstituida Como Forma de Evitar La Victimización“, *Niñas y Niños Víctimas y Testigos En Los Procedimientos Judiciales: Implicaciones Desde La Psicología Forense* (Vitoria-Gasteiz: Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia, 2016), 93–112.

<sup>86</sup> See on eriti oluline, kui kaebuse ja kohtuprotsessi vahel on pikk ajavahe. Mõned osalejad Hispaanias väitsid, et kohtueelse faasi lõpu ja kohtuprotsessi vahele jääb keskmiselt 2 aastat.

<sup>87</sup> Echeburúa, Muñoz ja Loinaz, „La Evaluación Psicológica Forense Frente a La Evaluación Clínica: Propuestas y Retos de Futuro“, 144.

ja alaealiste ohvrite sõltumatute kaitseüksuste – „Child Home“ – rakendamata jätmine. Selline regulatsiooni ja praktika vaheline tasakaalutus, mis võib ohvrite/tunnistajate õigusi kahjustada või seada ohtu, esineb ka **Hispaanias, Itaalias** ja **Eestis**.

Lisaks, isegi kui viis riiki rakendavad seda meedet, et:

- kaitsta kannatanu või tunnistaja ütlusi mitmekordse ja ebavajaliku sekkumise negatiivse mõju eest;
- vältida või minimeerida taasohvristamist sagedase küsitlemise traumeeriva mõju tõttu;
- tagada avalduste sisu usaldusväärsus;
- vältida vastasseisu alaealise ja kahtlustatava kurjategija vahel.

Videosalvestatud küsitlus tõendite kogumise vahendina kohtueelses menetluses ei pruugi asendada sekkumist, mille puhul on vaja lapse ütlusi. Siin on erandiks **Belgia**, mis tuleneb TAMi käsitlevast seadusandlusest ja sellest, et lapsed ei pea praktiliselt kunagi kohtusse ilmuma. Mõnel vanusevahe ja teatud laadi seksuaalkuritegudega seotud juhul asendab **Eestis, Kreekas, Itaalias** ja **Hispaanias** videosalvestatud küsitlus aga lapsohvri või tunnistaja kohtus viibimist.

## **B) Küsitlust läbiviivad spetsialistid**

- ✓ *Teave (artiklid 6 ja 7)*
- ✓ *Osalemine (artiklid 10, 13, 24, 25)*
- ✓ *Stressi, vaimse tervise probleemide vähendamine (artikkel 20)*
- ✓ *Väärikus (artiklid 18 ja 23)*

Nagu punktis 2.1.3 on lühidalt kirjeldatud, on viie riigi vahel ilmselged erinevused nii küsitlevate spetsialistide kui ka nende eriväljaõppe osas.

Spetsialiseerunud politseiametnikud on olemas **Belgias** (TAM-küsitlejad) ja **Eestis**; kohtupsühholoogid, lastepsühholoogid või psühhiaatrid (mõnikord nimetatakse neid määruses lihtsalt *ekspertideks*) on olemas **Kreekas, Itaalias** ja **Hispaanias**.

Mõnes riigis on eksperdi roll üle võetud. Näiteks **Itaalias** viib küsitluse läbi kohtunik ja ekspert abistab teda. Kreekas teevad seda tavaliselt kvalifitseerimata politseiametnikud, isegi kui regulatsioon näeb ette midagi muud. **Eestis** saab psühholoog politseinikku küsitluse ajal abistada, kuid kuna see ei ole kohustuslik, ei ole psühholoogi kohalolek tavapärane praktika.

Iga liikmesriigi eksperdi rolli, tähenduse, pädevuse, koolitusprogrammi ja tausta määratluse erinev tase tähendab, et ka praktika varieerub vastavalt iga juhtumi ja piirkonna jaoks saadaolevatele ressurssidele (**Eesti, Kreeka, Hispaania** ja **Itaalia**).

Lähtudes kiireloomulisusest, vajadusest tõendeid kiirelt koguda ja ka hinnata ning sellest, kas alaealine vajab täiendavat eriabi (nt arstiabi), on küsitlus ette nähtud protsessi eelfaasis. Sellest tulenevalt on seletatav, et mõned riigid on kasutanud õigust usaldada see ülesanne politseiüksustele, mitte ainult **Belgias** ja **Eestis**, vaid ka **Kreekas, Hispaanias** ja **Itaalias**.

## C) Menetluslikud tagatised

- ✓ Teave (artiklid 6 ja 7)
- ✓ Osalemine (artikkel 10)
- ✓ Väärikus (artiklid 18 ja 23)
- ✓ Süüdistatava õigused (BQH 6.5)

Protsessi nõuetekohase toimimise tagamiseks ja küsitluse kasutamiseks tõendite kogumise vahendina on oluline, et süüdistatava menetlusõiguste kaitse oleks nõuetekohaselt reguleeritud. Sellega seoses on asjakohane pöörata tähelepanu spetsialistidele ja teistele isikutele, kes viibivad lapse küsitluse kui kohtueelse tõendite kogumise protsessi ajal vaatlusruumis, samuti nende sekkumisviisidele. Lisaks ka sellele, kui tõhusalt saab süüdistatava kaitsja esitada küsimusi või nõuda käimasoleva küsitluse selgitamist. Kõik see sõltub iga riigi regulatsioonist ja selle rakendamise praktikast.

Vaatlusruumis viibivad kriminaaluurimises osalejad on **viie riigi** lõikes erinevad. Tehniline protsess tähendab, et nad saavad küsitlust reaajas jälgida tänu otseülekanDES videolingile või sisetelefonil (*intercom*) audiovisuaalsüsteemile. **Belgias** on võimalik leida teine küsitaja, kes jälgib küsitlust ning haldab salvestuse kvaliteedi tagamiseks heli- ja videoseadmeid (tehnilisi operaatoreid leidub ka **Eestis**, **Hispaanias** ja **Itaalias**); uurimisüksuse politseiametnik, kellel on täielikud teadmised toimikute kohta; prokurör ja eeluurimiskohtunik (samuti **Hispaania** ja **Itaalia**). Praktikast takistab **Belgias** aga õigus- ja justiitspetsialistide tööd majanduslike ja isiklike ressursside puudumine ning prokurörid ja kohtunikud viibivad selles ruumis harva. Samas **Itaalias** viibib olenevalt juhtumist küsitlusruumis kohtunik, keda abistab ekspert<sup>88</sup>. **Kreekas** teatasid kõik nii uuringus kui ka intervjuudes osalenud õigus- ja kohtuvaldkonna spetsialistid, et arvestades sõltumatute kaitseüksuste rakendamise ning vajalike rajatiste, taristu ja varustuse puudumist, ei ole nimetatud praktikad tagatud.

Vaatlusruumis võivad viibida ka teised spetsialistid. Advokaadid mängivad seksuaalvägivalda juhtumite puhul olulist rolli nii ohvri kui ka kohtualuse jaoks, kelle õiguste järgimist nad jälgivad. Süüdistatava kaitsja viibib vaatlusruumis (**Hispaania** - kohustuslik, **Itaalia**)<sup>89</sup>. Süüdistatava kaitsja kohalolek on asjakohane, et tagada nõuetekohane kaitse ja võimaldada tal küsimusi esitada, ja vältida ebaviisakaid, kasutuid või lugupidamatuid küsimusi. Ohvri advokaat võib viibida küsitlus- (**Belgia**) või vaatlusruumis (**Belgia**<sup>90</sup>, **Hispaania**, **Itaalia**).

<sup>88</sup> Itaalias viibib tavaliselt ruumis psühholoog/psühhiaater koos prokuröri või kohtunikuga; mõnel juhul on kohal ka tõlk või sotsiaaltöötaja. Vähem levinud juhtudel on teised ruumis viibivad isikud tehniline personal, lapsepõlveekspert või advokaat. Väga vähestel juhtudel on palutud istungi ajal ruumi jääda isegi korrakaitseametnikel ja töötajatel, mida on aga tugevalt kritiseeritud (nende osalemine kohtusüsteemis ei ole ette nähtud ja nende kohalolek võib paljudel juhtudel hirmutavalt mõjuda).

<sup>89</sup> Strasbourgis asuv Euroopa Inimõiguste Kohus on väljendanud oma seisukohta selles küsimuses, hoiatades, et „Kui süüdistataval on olnud piisav võimalus nendele väidetele nende esitamise ajal või hiljem vastata, ei riku nende kasutamine iseenesest artikli 6 lõiget 1 ega artikli 6 lõike 3 punkti d“. Strasbourgis Euroopa Inimõiguste Kohtu otsus 96/2001 (1. jagu), 27. veebruar 2001. *Lucà vs. Itaalia* (2001).

<sup>90</sup> 14. oktoobri 2021. aasta ühisringkiri. 2.6.2. „Kui advokaat istungil osaleb, teeb ta seda eelistatavalt juhtimisruumis. Kui ta soovib küsitluse ajal küsitlusruumis abistada, peaks ta eelistatavalt istuma eemal, väljaspool küsitluse vaatevälja. Advokaadi kohaloleku eesmärk on muuhulgas kontrollida ülekuulamise korrektsust, tagades ülekuulatava isiku nõuetekohase kohtlemise, eelkõige selle, et ei avaldata ilmselget õigusvastast survet või sundi ning kohal on ka tõlk, kui on vajadus ülekuulatava isiku



**Belgias** võivad prokurör või eeluurimiskohtunik nõuda psühhiaatri või psühholoogi ekspertiisi, kuigi osalejad väitsid, et nad on harva kohal. Kusjuures **Eestis** saab lastekaitsetöötaja olla kohal, et hinnata ohuolukordi ja kaitsemeetmete vajadust.

Lisaks võivad küsitlusruumis viibida ka teised inimesed. Näiteks alaealise valitud täiskasvanu (vanemad või muu oluline isik), välja arvatud juhul, kui prokurör või eeluurimiskohtunik teisiti otsustab (**Belgia, Hispaania**). Kuigi nende kohalolek pole soovitatav, isegi mitte vaatlusruumis, kuna see võib ohvrit negatiivselt mõjutada<sup>91</sup>. Teine professionaal, kes vestlusruumis viibib, on vajadusel tõlk<sup>92</sup>. Mis on sageli küsitluse ajal täiendavaks väljakutseks, kuna küsitlemismistehnikate või lapse seksuaalse väärkohtlemise küsimuste alane koolitus ei ole eeltingimus. See vajadus tõlgi vahendatud küsitluste puhul multidistsiplinaarse lähenemise järele on **Belgias** <sup>93</sup> andnud inspiratsiooni mõningate projektide alustamiseks. Seevastu **Eestis**, kus on märkimisväärne osa venekeelset elanikkonda (32%), on soovitatav, et küsitlaja emakeel oleks vene keel või ta valdaks vabalt ka vene keelt.

Seetõttu tuleks muuta kõigi nende spetsialistide rollid selgeks ja lihtsaks ning luua tõhusad suhtluskanalid, mis hõlbustaksid küsitluse väljatöötamist ja iga spetsialisti tegevust.

Lõpuks tuleks võtta kasutusele ettevaatusabinõud tagamaks, et küsitluse audiovisuaalset salvestist oleks võimalik kasutada kogu protsessi vältel.

---

*ütluste võtmiseks vastavalt CCP artikli 47bis lõike 6 punktidele 4 ja 7. Tal on selgesõnaliselt soovitatav otse mitte sekkuda, mitte katkestada istungit ja oodata märkuste tegemiseks istungi lõpuni. Kui ta leiab, et ta on täheldanud menetluslikke rikkumisi, võib ta vastavalt CCP artikli 47bis lõike 6 eelviimasele lõigule lasta oma märkused ärakuulamise protokollis anda.” (lk 16).*

<sup>91</sup> Berlinerblau, Nino ja Viola, „Guía de Buenas Prácticas Para El Abordaje de Niños/as, Adolescentes Víctimas o Testigos de Abuso Sexual y Otros Delitos“, 58.

<sup>92</sup> Belgia puhul märkisid nii küsitlajad kui ka tõlgid, et küsitlemisstrateegia ja juhtumi eripärade kohta oleks soovitatav anda eelteavet. Küsitlemisele eelnev kohtumine võib anda tõlgile kasulikku teavet lapse omaduste (nt keeleoskuse), käsitletavate faktide olemuse, küsitlemise tehnikate ja küsitlaja ootuste kohta. Kvaliteetse tõlgitud-vahendatud küsitluse läbiviimiseks on tungivalt soovitatav, et teabekoosolek ja ülevaade toimuksid nii enne kui ka pärast küsitlust.

<sup>93</sup> Detsembrist 2015 kuni märtsini 2016 koolitasid Katalin Balogh ja Heidi Salaets projekti CO-Minor-IN/QUEST raames Belgia föderaalset kohtupolitseid (FGP) seoses tõlgi kasutamisega TAM-küsitluse läbiviimisel. CO-Minor-IN/QUEST II tulemusena töötati välja ühine koolitusmoodul erinevatele spetsialistidele ja koolitusmaterjalid, mis võimaldavad õigustöötajate, tõlkide, psühholoogide ja sotsiaallässistentide kooskõlastatud koolitamist. Katalin ja Heidi õpetavad fikseeritud moodulit praegu kaks korda aastas Etterbeeki riiklikus politseiakadeemias.

## D) Avalduse esitamise ja küsitluse vaheline aeg

✓ Osalemine (artikkel 10)

✓ Stressi, vaimse tervise probleemide vähendamine (artikli 20 punkt a)

On väga soovitatav, et küsitlus toimuks võimalikult lähedal hetkele, mil justiitsüsteem saab faktidest teada, mis juhtub tavaliselt politseile avalduse<sup>94</sup> esitamise ajal. Avalduse ja küsitluse vahele jääv aeg mõjutab lapse ütlustes sisalduva teabe kvaliteeti ja kvantiteeti. Lühem ajaperiood võib tähendada rohkemate üksikasjade meeldejätmist, vähem raskusi faktide ülekordamisel ja ütluste tõendina säilimist kohtuistungil<sup>95</sup>.

Siiski, nagu edaspidi selgub, on oluline koguda piisavalt teavet ja võimaldada küsitluseks piisavat ettevalmistust, mistõttu ei ole liiga lühikesed ajavahemikud soovitatavad. Kindlaksmääratud ajakavade kehtestamine peaks võimaldama kiiremat menetlust ja vältima tarbetuid viivitusi, kuid see peaks olema kohandatud ohvrite konkreetsetele asjaoludele.

Sellea seoses võib mõnikord olla kasulik küsitlust edasi lükata, kui see on ohvri psühholoogilise heaolu huvides – mis võib tagada kvaliteetsema küsitluse. Selle üleminekuperioodi jooksul tuleb kaaluda ka ohvri saatmist, et kaitsta teda välise surve eest oma ütlused tagasi võtta<sup>96</sup>.

**Viies partnerriigis** on võimalik täheldada direktiivi 2012/29/EL (artikli 20 punkt a) soovitude ülevõtmist. Kuigi kasutatakse „põhjendamatu viivituse“ vältimise kontseptsiooni, on sellel **praktikas** väga erinev tulemus:

BE	0–15 päeva	Olenevalt prokuröri hinnangust juhtumi kiireloomulisusele ja paari TAM-küsituleja leidmisele kuluvast ajast.
EE	1–3 tööpäeva	Esimesel võimalusel.
EL	Kuid või isegi aastaid	Olenevalt prokuröri arvamusest ja väidete usaldusväärsusest. Juhtudel, kus tõendid puuduvad või ohver on eelkooliealine või puudega, on raskusi palju rohkem ja oodata on ka pikki viivitusi <sup>97</sup> .
ES	15–30 päeva või rohkem	Olenevalt kuriteost, selle arvatavast tõsiduse astmest ning olemasolevatest inim- ja materiaalsetest ressurssidest.
IT	15–60 päeva või rohkem	Sõltuvalt kuriteost, selle (arvatavast) tõsiduse astmest, korralduslikest võimalustest ja iga juhtumi puhul kättesaadavatest ressurssidest.

Tabel 7. Kaebuse ja küsitluse vahele jääv aeg

Kiiremat tegutsemist täheldatakse juhtudel, kui kahtlustatav on vahi all.

<sup>94</sup> Sovino Meléndez ja Ulloa Jiménez, Use of the Investigative Interview in Trials. „Video-Recorded Investigative Interview of Child Victims of Sexual Abuse“, 58–101.

<sup>95</sup> Michael E. Lamb et al., „Tell Me What Happened: Questioning Children About Abuse“ (Wiley-Blackwell, 2018).

<sup>96</sup> Haldorsson, „Barnahus Quality Standards: Guidance for Multidisciplinary and Interagency Response to Child Victims and Witnesses of Violence“.

<sup>97</sup> Tähelepanuväärne oli asjaolu, et 28,6% küsitluses osalenud õigus- ja justiitspetsialistidest vastasid, et nad „ei tea, kui palju aega jääb esialgse avalduse ja küsitluse vahele“.

- **Belgias** on mõnedes piirkondades valvesüsteemid, mis muudavad küsitlusaegade planeerimise lihtsamaks, mille tagajärjel on lapsohvritel esimesest teatamise hetkest tegeliku küsitluseni omakorda lühem ooteaeg.
- **Hispaanias** on Madridi alaealiste prokuratuuril juhtudel, kui kurjategija on alaealine, ühtne peakorter, mis tähendab, et kutsealadevaheline koordineerimine on sujuv ning kaebuse esitamise ja küsitluse vaheline aeg lühem (1–3 päeva). Laste ja noorukite vastu suunatud vägivalda erikohtus Gran Canarial on kehtestatud 3-päevane töömeetod:
  - Esimene päev: ohvri ja tunnistajate esindamine ning ohvri käsutuses olevad õigustoimingud.
  - Teine päev: küsitlus kohtueelses menetluses tõendite kogumise vahendina.
  - Kolmas päev: uuritava isiku ütlused koos kõigi süüdistuse esitamiseks esitatud tõenditega.

### 2.3.2. Koolitus

Rahvusvahelisel tasandil puudub konsensus selles, millise kutseala esindajad vastutavad laste küsitlemise eest. Olenevalt riigist viivad küsitluse läbi kriminaaluurimise eest vastutavad isikud või vaimse tervise eriala (nt psühholoogia, psühhiaatria, sotsiaaltöö) spetsialistid.

Otsus valida üks kutseala teise asemel võib sõltuda sellistest teguritest, nagu kriminaalmenetluse struktuur, majanduslikud kulud ning justiitsüsteemi ja ühiskonna usalduse tase vastutava institutsiooni vastu<sup>98</sup>. Kuigi väärleb märkimist, et rahvusvaheliselt on „lapse küsitlaja kriminaalmenetluses“ kujunenud karjäärivalikuks, mis annab märku erikoolituse vajadusest<sup>99</sup>.

Lisaks tuleks ekspertide küsitluste nõuetekohaseks arendamiseks ja kasutamiseks tegeleda teiste küsitlemisega seotud spetsialistide koolitamisega, isegi kui nemad küsitlemisega ei tegele.

<sup>98</sup> Sovino Meléndez ja Ulloa Jiménez, - „Use of the Investigative Interview in Trials. ‘Video-Recorded Investigative Interview of Child Victims of Sexual Abuse’“, 119–48.

<sup>99</sup> Mark D. Everson, „Child Forensic Interviewing: A 30-Year Perspective“, Children’s services. Practice notes, 20, nr 2 (2015), <https://practicenotes.org/v20n2/Everson.htm>.

## a) Küsitleja koolitus

- ✓ *Teave* (artiklid 6 ja 7)
- ✓ *Osalemine* (artiklid 10, 13, 24, 25)
- ✓ *Stressi, vaimse tervise probleemide vähendamine* (artikkel 20)
- ✓ *Väärikus* (artiklid 18 ja 23)

**Viie kohtusüsteemi** kohaselt kohustub küsitluse kui kohtueelses menetluses tõendite kogumise teostama ekspert (vt **tabelid 2, 3, 4, 5 ja 6, punkt 2.1.3**). Siiski on eksperdi määratlus ja selle ülekandmine igapäevasesse praktikasse riigiti erinev.

Lisaks sellele, et selgelt kirjeldatakse eeldatavat küsitluse läbiviijat ja nõutakse selliste isikute spetsialiseerumist, millest kõik riigid on teadlikud, peavad nimetatud **koolitusnõuded olema korrektselt reguleeritud**. See regulatsioon võimaldaks küsitluste kvaliteeti selgemalt hinnata. Seetõttu on oluline eristav regulatsioon, mis sätestab:

- baaskoolituse;
- eriväljaõppe ja pädevuse;
- ühiskoolituse multidistsiplinaarsetes meeskondades;
- pideva koolitamise.

**Baaskoolitus.** Seksuaalvägivalda ja seksuaalse väärkohtlemise juhtumid nõuavad ulatuslikku arengupsühholoogia, põhiliste kognitiivsete mehhanismide (nt tähelepanu, mälu, taju, keel) ja lapsega usaldusliku kontakti loomise koolitust<sup>100</sup>.

Pärast erialakirjanduse uurimist ning viie riigi erinevuste ja ühiste joonte analüüsimist on meie soovitus nõuda küsitluse ettevalmistamiseks<sup>101</sup> ja läbiviimiseks kohtupsühholoogia baaskoolitust piisava teabe kogumiseks ning kliinilise psühholoogia alast koolitust, et luua toetav keskkond ja võtta õigesti arvesse traumaga seotud aspekte (st tegureid, mis kuriteo mõju leevendavad ja suurendavad).

Nagu on selgitatud **punktis 2.3.1 B**, siis **Belgias** ja **Eestis** viib need küsitlused läbi politsei, kuid **Kreekas**, **Itaalias** ja **Hispaanias** on nõutav psühholoogide osavõtt (**Eestis** soovitatav). Kuigi praktikas viivad **Kreekas** seda peaaegu alati läbi politseiametnikud ja **Itaalias** viib seda läbi kohtunik kohtupsühholoogi, lastepsühholoogi või psühhiaatri (või isegi kvalifitseeritud sotsiaaltöötaja) toel.

Seetõttu on nõutav baaskoolitus ajaliselt ja sisult väga mitmekesine ning pole võrreldav, kuna sõltub küsitlust läbiviiva isiku kutsealast.

**Eriväljaõpe<sup>102</sup> ja pädevus.** Laste küsitleja koolitus on riigiti erinev (vt täpsemalt **tabelites 11–15**). Ainult **Belgias** on selge kohustusliku eriväljaõppe struktuur. Ülejäänud neljas

<sup>100</sup> Olga Themeli ja Maria Panagiotaki, „Forensic Interviews With Children Victims of Sexual Abuse: The Role of the Counselling Psychologist“, *The European Journal of Counselling Psychology*, nr 3 (1) (Märts 2014): 1–19, <https://doi.org/10.5964/ejcop.v3i1.17>.

<sup>101</sup> „Küsitlejatel ja laste väärkohtlemise uurimisega seotud isikutel võib tekkida vajadus muuta oma ootusi selle kohta, mida traumeeritud laps on võimeline kirjeldama. Nad ei tohiks üritada sundida last kõike rääkima ega küsitlemist jätkata, kui laps on liiga stressis, mis võib last taasohvristada.“ Chris Newlin et al., „Child Forensic Interviewing: Best Practices“ (Cherry Lane: Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, 2015).

<sup>102</sup> Soovitatav on vältida kaskaadkoolitust. Kuigi see on nii kulutõhus kui ka viis geograafiliselt hajutatud töötajateni jõudmiseks, võib see kehva planeerimise ja jälgimise ning liiga paljude koolitustasemetega kaasamise korral tuua kaasa sisukuse vähenemise ja halbade praktikate kordumise, valeuskumusi (nt ideaalsed ohvrid) ja mehhaniseeritud vastuseid. Lisaks ei soovitata seda pehmete ja keeruliste tehniliste oskuste jaoks, mis nõuavad pidevat tagasisidet, et tagada teadmiste

riigis täheldasime lapse seksuaalse väärkohtlemise teemalise eriväljaõppe olemasolu ja vabatahtliku koolituse ülekaalu. Eriväljaõppe peab olema akrediteeritud ja nimetatud küsitlustel osalemisel nõutav. Lisaks tuleks kaaluda pädevust ja küsitlejad peaksid töötama ühe aasta järelevalve all (või töötama paaris koos kogenuma küsitlejaga).

### Ühiskoolitus multidistsiplinaarsetes meeskondades.

Laste seksuaalse väärkohtlemise juhtumitega seotud spetsialistide arvu tõttu on vaja asutustevahelist koostööd ja meeskonnatööd. Nagu on märgitud Barnahusi kvaliteedistandardis<sup>9</sup>, „ühiskoolitus võib aidata tõhustada multidistsiplinaarset ja agentuuridevahelist meeskonnatööd, näiteks luues ühise arusaama ja konsensuse ning parema arusaamise vastavate asutuste rollidest ja kohustustest“.<sup>103</sup> Nimetatud koolitused pakuksid erilist huvi nendele riikidele, kus esineb pingeid erinevate otseselt või kaudselt küsitlusega seotud kutserühmade vahel (tähelestatud Itaalias ja Hispaanias).

„Õigusspetsialistidel peaks olema rohkem teadmisi sotsiaalteadlaste valdkonnast, vaimse tervise spetsialistidel aga õigusraamistikust. Näiteks meie ignoreerime uue trauma tekkeni viivaid tegureid, samas kui vaimse tervise spetsialistid eiravad juhtumi menetlemiseks kogutavat teavet. Nii aitame kõik kaasa sellele, et lapsohvrid veel rohkem kannataksid. Minu arvates on selline interseksionaalne koolitus vajalik, et vältida sekundaarset ohvriks langemist.“ (Prokurör, EL)

**Pidev koolitamine**<sup>104</sup>. Ajakohase koolituse tagamiseks tuleks seda vähemalt kord aastas uuendada, viies lisaks läbi juhtumianalüüsi, individuaalse tulemuslikkuse analüüsi ja juhendamise. Rahvusvahelisel tasandil on spetsiaalsetes koolitusprogrammides palju erinevusi, kuid hea küsitlemistava säilitamisel tuvastati neli aspekti: pakkuda koolitatavatele struktureeritud küsitlemise juhendit, koolitus on ajaliselt hajutatud (selle asemel, et piirduda intensiivse ajaplokiga) ja antakse asjatundlikku tagasisidet ja pakutakse võimalust harjutada<sup>105</sup>.

Lisaks on küsitlejate kaitsmiseks läbipõlemise eest soovitatav juhendamine (s.o professionaalse ja emotsionaalse pinge käsitlemine), et võimaldada neil toime tulla väärkoheldud lastega töötamisega kaasnevate katsumustega ning toetada neid raskete ja keeruliste juhtumite lahendamisel.

Siin on ülevaade küsitlejate koolitusest viies riigis:

BELGIA: TAM-küsitlejad	
<b>Baaskoolitus</b>	Politseiametnike <i>baaskoolitus</i> on üheaastane koolitus, kuid mõned TAM-küsitlejad on omandanud kraadi enne politseiga liitumist (nt psühholoog, kriminoloog) ja enamikul neist on politsei sekkumis- või erimeeskondades (nt koduvägivald, pahedega seotud kuriteod, inimkaubandus, prostitutsioon ja perekuriteod) eesliinitöötaja roll.

hea edasiandmine. „Webinar: Training health workers virtually during covid-19 – lessons from Angola and India (2021). Best practice brief: Cascade training“. Saadaval aadressil

[https://www.linkedimmunisation.org/wp-content/uploads/2021/01/4\\_BestPractices\\_Cascade-Training.pdf](https://www.linkedimmunisation.org/wp-content/uploads/2021/01/4_BestPractices_Cascade-Training.pdf)

<sup>103</sup> Haldorsson, „Barnahus Quality Standards: Guidance for Multidisciplinary and Interagency Response to Child Victims and Witnesses of Violence“, 120.

<sup>104</sup> Järelevalvet ja tagasisidet käsitletakse *punktis 2.3.5 B*.

<sup>105</sup> Mairi S. Benson ja Martine B. Powell, „Evaluation of a Comprehensive Interactive Training System for Investigative Interviewers of Children“, *Psychology, Public Policy, and Law*, nr 21 (3) (2015): 309–22, <https://doi.org/10.1037/law0000052>.



<p><b>Eriväljaõpe ja pädevus</b></p>	<p>Intensiivne koolituskursus Brüsselis, mida õpetavad vanemküsitlejad („TAM koolitajad“<sup>106</sup>), kellel on TAM-küsitlejana sageli rohkem kui viis aastat kogemust, ja teised spetsialistid (nt kohtunikud, psühhiatrid, tõlgid). Koolitus koosneb:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- <b>Teooria (60 h):</b> Audiovisuaalse ülekuulamise taotlus ja küsitlemise ajakava (üksikasjalik tegevuskava); konkreetsete aruannete koostamine; igapäevane kohtunikupraktika erinevate osapoolte ja juriidiliste aspektidega; sissejuhatus keeleõppekäitumisse ja keele arengusse; lapse psühholoogilised profiilid ja seksuaalsus – väärkohtlemise ja vägivalda probleemid; alaealine-täiskasvanu: suhtlemine väärkohtlemise korral; seksuaalse väärkohtleja profiilid; eksperdi rollid; tõlkidega töötamine; TAM-küsitlemise õiguslik raamistik; lapse areng, laste ja lapsohvrite, vaimupuudega laste keel ja nendega suhtlemine; sotsiaalmeedia tähtsus.</li> <li>- Pärast teoreetilist osa toimub <b>teooriaeksam</b>.</li> <li>- <b>Praktika (56 h):</b> sisaldab harjutusi ja selgitusi audiovisuaalse materjali kasutamise kohta ning integratsiooni töötuba ja koolituse hindamist; rollimängulised ülekuulamised.</li> <li>- <b>Lõpueksam</b> koosneb rollimängust, kus üks žürii liige mängib alaealist ohvrit või tunnistajat. Küsitlejaid-kandidaate hinnatakse protseduuride ja protokollide erinevate etappide tundmise, aga ka sotsiaalsete oskuste ja empaatiavõime järgi.</li> </ul>
<p><b>Ühiskoolitus ja multidistsiplinaarsed meeskonnad</b></p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Küsitlemine on <b>meeskonnatöö</b>, kuna juht (teine TAM-küsitleja) ja juhtumi uurija jälgivad küsitlust tähelepanelikult ja saavad anda oma panuse küsitluse hilisemates etappides. Samuti pakutakse koolitust, kuidas tõlgiga tõlgi vahendatud küsitluste ajal koostööd teha.</li> <li>- <b>Grupipõhise ajurünnaku (intervisioon) päevi</b> peetakse alaealiste kannatanute ja tunnistajate küsitlemise pingelisuse tõttu oluliseks ka meeskonnatöö parandamise seisukohalt.</li> <li>- Uued TAM-küsitlejad liituvad kohe <b>TAM-võrgustikuga</b> ja on paaris kogenuma küsitlejaga.</li> </ul>
<p><b>Pidev koolitamine</b></p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Pärast pikka eemalolekut tööle tagasi saabuvad küsitlajad saavad kahepäevase „integratsioonikursuse“.</li> <li>- TAM-küsitlejad peavad aastas läbi viima vähemalt 10 küsitlust</li> <li>- TAM-küsitlejad peavad igal aastal osalema kohustuslikel koolitustel, toimuvad kohalikud (üks või kaks korda aastas, olenevalt võrgustikust<sup>107</sup>) ja riiklikud (üks kord aastas) <b>intervisioonipäevad</b>, kus küsitlajad, koolitajad ja koordinaatorid kohtuvad, et osaleda oma juhtumite arutamisel teiste osalejate vaatepunkti mõistmiseks ning värskendada rollimängude kaudu oma tehnikaid ja küsitlajakoolitust.</li> </ul>

Tabel 8. Küsitlajate erialane ettevalmistus. Belgia

<p><b>EESTI: Eripolitsei</b></p>	
<p><b>Baaskoolitus</b></p>	<p>Politseiteenistust õpitakse Sisekaitseakadeemias 3-aastat. Erialased oskused omandatakse läbi töökogemuse ja täiendkoolituse.</p>
<p><b>Eriväljaõpe ja pädevus</b></p>	<p>Kuigi <b>küsitlejaks ei spetsialiseeruta</b>, peavad alaealisi küsitlevad spetsialistid (politseinikud, laste seksuaalse väärkohtlemise juhtumite puhul) läbima spetsiaalse koolituse: kolmenädalase Sisekaitseakadeemias toimuvale suutlikkuse suurendamise kursuse, mis korraldatakse alaealiste vastu suunatud süütegudele keskenduvatele uurijatele<sup>108</sup>.</p>

\* PUUDUVAD ühiskoolitused multidistsiplinaarsetes meeskondades ja pideva koolitamise teave.

Tabel 9. Küsitlajate erialane ettevalmistus. Eesti

<sup>106</sup> Küsitluste läbiviimiseks või uute küsitlajate koolitamiseks kulutatud tunde ei hüvitata (või tehakse seda harva) rahaliselt ega ka kergema töökoormusena.

<sup>107</sup> Küsitlusi korraldatakse Belgias peaaegu 200 politseitsooni heterogeenses kontekstis, mille tiheduse, rahvastiku ja politseijõudude suuruse ning pindala erinevus on üldtuntud. Politseis on ka üsna erinev sisekorraldus, mille organiseerimine on politseijuhi eesõigus. Küsitlajate töö on selles kontekstis organiseeritud geograafilisesse TAM „võrgustikesse“, mis on jällegi üsna heterogeensed nii suuruse kui ka selle poolest, kuidas nad provintsi-, linna-, munitsipaal- või kohturajoonides jagunevad.

<sup>108</sup> Spetsialiseerumine on parem **linnapiirkondades**. Sisekaitseakadeemia õppekeskused asuvad Tallinnas, Paikusel, Väike-Maarjas, Merikülas ja Narvas.

KREEKA	
<b>Baaskoolitus</b>	Sellega seoses kehtivad regulatiivsed nõuded: <ul style="list-style-type: none"> <li>- Psühholoogid on koolitatud USAs parimas rahvusvahelise haridus-/koolituskeskuses Huntsville, Alabama The National „Children’s Advocacy Center – Training Centre”, is.</li> <li>- Lastepsühholoogid ja lastepsühhiaatrid. Nende puudumisel on ekspertide nimekirjas psühholoog või psühhiaater.</li> </ul>
<b>Eriväljaõpe ja pädevus</b>	<b>Praktikas</b> politseinikud ja prokurörid, kes enamikul juhtudel ei ole <i>küsitlemise ja alaealisi puudutavate küsimuste osas spetsialiseerunud ja/või piisavalt koolitatud</i> .
<b>Ühiskoolitus ja multidistsiplinaarsed meeskonnad</b>	<b>PUUDUVAD ühiskoolitused multidistsiplinaarsetes meeskondades.</b> Kuid: <ul style="list-style-type: none"> <li>- 2018. aastal koolitati USAs interdistsiplinaarset meeskonda (prokurör, alaealiste kohtunik, alaealiste kriminaalhooldusametnik, kriminoloog ja psühholoog) kriminaalmenetluse raames läbiviidavas küsitlemises parimas rahvusvahelises haridus-/koolituskeskuses The National Children’s Advocacy Center – Training Center in Huntsville Alabama.</li> <li>- 2020. aastal külastas teadusmeeskond hariduslikel eesmärkidel heategevusorganisatsiooni Lighthouse: „A safe space for child sexual abuse victims in the UK”<sup>109</sup>.</li> </ul>
<b>Pidev koolitamine</b>	<b>EI, kuigi</b> uuringus kohaselt olid koolitused üsna hiljuti (2018–2021). Osalejad märkisid vajadust ametlikult korraldatud koolituse ja jätkukoolituse järele

Tabel 10. Küsitlejate erialane ettevalmistus. Kreeka

ITAALIA	
<b>Baaskoolitus</b>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Seadus sätestab, et küsitluse eest vastutav spetsialist on kohtunik, keda abistab kohtupsühholoog, lastepsühholoog või -psühhiaater, või kvalifitseeritud sotsiaaltöötaja. Nad võivad pärineda avalik-õiguslikest asutustest või erasektorist, enamasti töötavad nad alaealiste kuriteohvritega tegelevates VVodes. Tavaliselt ei ole kohtunikel eriväljaõpet ja nad ei ole sedalaadi küsitluste kriitilisusest teadlikud.</li> <li>- Kohtupsühholoogilt spetsiaalset CVd ega lapse seksuaalset väärkohtlemist käsitleval koolitustel osalemist ei nõuta, kuna see toimub vabatahtlikult<sup>110</sup>.</li> <li>- Peamised juhised (Noto harta, SINPIA juhised, riiklikud juhised) kinniseks kuulutatud istungi jaoks ekspertide ja spetsialistide valimiseks on kehtestanud spetsialistide ühendused. Nende autoriteeti tunnustavad kohtusüsteem, ülemkohus ja õiguskaitseorganid.</li> </ul>
<b>Eriväljaõpe ja pädevus</b>	Arutelu all on kohustusliku erikoolituse vajadus nii kohtunike küsitlemise ajal toetavate spetsialistide kui ka kohtunike endi jaoks <sup>111</sup> .
<b>Pidev koolitamine</b>	<b>EI</b> , kuid eksperdid peavad end pidevalt interdistsiplinaarselt erialaselt täiendama.

\* PUUDUB ühiskoolitus multidistsiplinaarsetes meeskondades<sup>112</sup>

Tabel 11. Küsitlejate erialane ettevalmistus. Itaalia

HISPAANIA	
<b>Baaskoolitus</b>	Psühholoog. Samas puudub homogeenne väljaõpe (riigi tasandil). <b>Küsitlemise</b> alast koolitust <i>üldjuhul</i> ei nõuta. Erialauhingusse kuulumine pole vajalik.
<b>Eriväljaõpe ja pädevus</b>	See ei ole reguleeritud, nii et see on praktiseerija otsustada; spetsialiseerumine või varasemate kogemuste akrediteerimine <b>pole vajalik</b> . Piisavate spetsialistide puudumine toob kaasa alaliste meeskondade puudumise, mistõttu ei pruugi

<sup>109</sup> <https://www.barnahus.eu/en/the-lighthouse-a-safe-space-for-child-sexual-abuse-victims-in-the-uk/>

<sup>110</sup> Valimi kohaselt tehakse laste seksuaalse väärkohtlemise alast erikoolitust tavaliselt vabatahtlikult ja seda uuendatakse sageli (iga aasta, kaks korda aastas, iga 5 aasta järel). Koolitus ei kesta kauem kui 100 tundi ja seda viivad üldjuhul läbi koolitajad väljastpoolt.

<sup>111</sup> 11. novembril 2021 mõisteti tuntud psühhoterapeut nn „Inglite ja deemonite“ kohtuprotsessis 4 aastaks vangi. Otsuse kohaselt manipuleeris ta kinnistel istungitel paljude lapsohvrite ja tunnistajatega, esitades väärkohtlemise kohta valetoendeid, et lasta Bibbiano linnas pärit lapsed oma päritoluperekonnast eemaldada ja uutesse peredesse määrata. (Rohkem teavet nt [https://www.corriere.it/cronache/21\\_novembre\\_11/bibbiano-psicoterapeuta-claudio-foti-condannato-4-anni-affidi-illeciti-c776c5c4-42d4-11ec-84b2-370e2b694419.shtml?refresh\\_ce, itaalia keeles](https://www.corriere.it/cronache/21_novembre_11/bibbiano-psicoterapeuta-claudio-foti-condannato-4-anni-affidi-illeciti-c776c5c4-42d4-11ec-84b2-370e2b694419.shtml?refresh_ce, itaalia keeles)).

<sup>112</sup> Mõned spetsialistide ühendused on multidistsiplinaarse koostöö vallas eriti aktiivsed. 2020. aastal loodud ühendus Psicologia in Tribunale (Psühholoogia kohtus) loodi selleks, et edendada paremat ja usaldusväärset koostööd erineva taustaga spetsialistide vahel nii kohtuprotsessi kui ka uurimise kõigis etappides. Kuigi seda propageerivad kohtuekspertiisi tegevad psühholoogid, kuuluvad sellesse ka advokaadid, kohtunikud, sotsiaaltöötajad ja muud huvitatud sidusrühmad.

	spetsialistid erikoolitust vajalikuks pidada. Seda probleemi ei lahendanud ka hiljutine LO 8/2021.
<b>Pidev koolitamine</b>	<b>Ei, kuigi</b> paljud spetsialistid (ankeet ja küsitlused) teatavad, et on saanud koolitust <i>motu proprio</i> ja seda ajakohastanud.

\* Ühised koolitused multidistsiplinaarsetes meeskondades PUUDUVAD

Tabel 12. Küsitlajate erialane ettevalmistus. Hispaania

## Selgitus 14. Põhjamaade praktikad.

**Näitena** toome välja Põhjamaade koolitusmudelid, mis juurutavad Barnahusi või sarnaseid mudeleid<sup>113</sup>:

- **Norras** lõpetavad politseinikud Norra Politseiülikooli kolledžis (NPK) kolmeaastase bakalaureuseõppe. Pärast minimaalselt ühte teenistusaastat on politseinikul võimalik asuda õppima juurduse erialal (ülikooli akrediteerimissüsteemis 15 EAPd). Üks ametlikest erialadest on laste ja alaealiste uuriv küsitamine (ca 420 h/15 EAP-d kolmveerandi aasta jooksul). Pärast vähemalt viiekümne uuriva küsitluse läbiviimist lastega (alla 16-aastastega) on võimalik edasine spetsialiseerumine (10 EAP-d/280 h) haavatavatele isikutele.
- **Islandil** küsitlevad 15–18-aastaseid lapsi enamasti politseijaoskonnas eriväljaõppe saanud politseiametnikud (3-nädalane kursus teemal „Parimate tõendite hankimine kriminaalmenetluses“) ning alla 15-aastaseid lapsi küsitlevad Barnahusis eriväljaõppega kriminaalmenetluse raames küsitlajad (kliinilise taustaga psühholoog spetsialiseerumisega APSAC-ile ja NCAC-ile ning NICHDKüsitlusemeetodile). Otsus ühe või teise spetsialisti kasuks sõltub aga vastutavast kohtunikust.
- **Rootsis** viivad kõiki alla 15-aastaste laste küsitlusi läbi spetsialiseerunud politseiametnikud, kelle koolitus (alla 1 aasta) keskendub ohvriks langenud lastega seotud uurimisprotseduuridele ja meetoditele, PEACE mudelile ning NICHDKüsitlusmeetoditele, kes viivad kriminaalmenetluse raames läbi reaalseid küsitlusi, keda juhendatakse ja kes saavad asjatundlikelt koolitajatelt tagasisidet.
- **Soomes** viivad laste uurivaid küsitlusi läbi politseiametnikud või kohtupsühholoogid. Nad läbivad Soome politseiameti üheaastase koolituse. Neid koolitatakse kasutama NCIHD küsitlusmeetodit ning nad saavad aasta jooksul selle kasutamise kohta tagasisidet ja juhendamist (väikerühmades).

## b) Seotud spetsialistide koolitus

- ✓ *Teave (artiklid 6 ja 7)*
- ✓ *Osalemine (artiklid 10, 13, 24, 25)*
- ✓ *Stressi, vaimse tervise probleemide vähendamine (artikkel 20)*
- ✓ *Väärrikus (artikkel 18 ja 23)*

Üks küsitluse õige kasutamise keerukusi on asjaolu, et see on integreeritud paljusid kutsealasid hõlmavasse keerukasse struktuuri. Kuigi küsitlajate hea väljaõppe tagamine on oluline, ei tohiks jätta tähelepanuta ka teiste spetsialistide koolitust mitmesugustes küsimustes, mis võivad nimetatud küsitlust otseselt või kaudselt mõjutada. Näiteks selle taotlemine, aktsepteerimine, võimalikud sekkumised või küsitluse tulemuste kasutamine. Üldiselt on võimalik esile tõsta järgmised kutsealad:

- **Vastu võttev politseiametnik.** Kuigi politsei peakorteris on spetsialiseerunud üksused, on oluline nõuda mittespetsialiseerunud üksustelt baaskoolituse läbimist („Belgia ja „Hispaania näidetes märgitud mure, mida saab laiendada ka ülejäänud riikidele), kas põhiteabe (Itaalia) kogumiseks või õigeks suunamiseks spetsialiseeritud üksuste juurde. Hea tavana tõstetakse esile „ohvriga

<sup>113</sup> Trond Myklebust, „The Nordic Model of Handling Children’s Testimonies“, *Collaborating against Child Abuse. Exploring the Nordic Barnahus Model*, Susanna Johansson et al. (Šveits: Palgrave Macmillan, 2017).

konsulteerimise vältimist“ selliste gruppide poolt, kui neil puudub eriväljaõpe (**Belgia**<sup>114</sup> ja **Hispaania**).

- **Prokuratuur ja kohtuvõim (kohtueelne etapp)**. Mõnel juhul on nende kohustus hinnata, kas küsitlust läbi viia või mitte, või tuvastada erilise haavatavuse olukord (märgitud „**Belgia**, „**Hispaania** ja **Itaalia** puhul). Lisaks on mõnel juhul küsitluse ajal nõutav nende kohalolek vaatlusruumis. Leiame selliseid koolitusnõudeid (**Belgia**), millest mõned on eriti hiljutised (**Hispaania**<sup>115</sup>) ja ei ole alati kohustuslikud, või nende järgimist ei ole võimalik kõigil juhtudel tagada (**Eesti**). Seoses valikkoolitusega tuleb märkida, et see on ebapiisav, kui sellega ei kaasne teooriat ja praktikat ühendavat täiendavat kohustuslikku koolitust.

### Selgitus 15. Mõned riiklikud praktikad

■ Kuigi **Belgia** seadusandlus lubab alaealiste küsitlemist läbi viia prokuröri või eeluurimiskohtunikul, peetakse seda halvaks tavaks ja intervjuueeritavate sõnul seda ka ei tehta. Prokurörid saavad teatud koolitust ülekuulamistehnikate (kuigi mitte TAM-küsitlejate koolitust) või lastega ümberkäimise kohta. Samuti on olemas täismahus ülekuulamistehnikate moodul koos rollimänguga, mis varem oli valikkoolitus, kuid alates 2013. aastast on see kohustuslik.

Kohtunikud ja prokurörid läbivad lühiajalisi kohustuslikke koolitusi. Viiepäevane pere- ja seksuaalvägivalla koolitus (prokurörid). Kolmepäevane kohustuslik sissejuhatav kursus seksuaalsest ja peresisesest vägivallast (kohtunikud). Peale selle on noorte- ja perekuritegevusega tegelevad kohtunikud kohustatud läbima 5-päevase intensiivkursuse seksuaalvägivalla ja perekonnasisese vägivalla teemal. Neid koolitusi, kuigi spetsiifilisi, peetakse baaskoolitusteks. Lisaks pakub justiitskool täiendavaid valikulisi koolitusi, mida on raske igapäevase töökoormusega ühildada.

■ **Hispaanias** on riigiprokuröridel<sup>116</sup> kuni hiljutise LO 8/21ni vastuvõtmiseni olnud ebapiisav lasteasjade baaskoolitus (alaealiste prokuratuuri spetsialistid on spetsialiseerunud haru). Ainus saadaolev koolitus oli kohtusüsteemi üldnõukogu koolitus, mis on valdavalt vabatahtlik. Sama kehtib ka kohtueelse faasi kohta. Oluline on mees pidada ilmset tõsiasja, et see on kutserühm, kes teeb otsuseid spetsialistide osalemise kohta ohvrite ühtluste võtmisel (vanuses 14–18 aastat, kuna LO 8/21 muudatusega on küsitlemine kohtueelse tõendite kogumise vahendina alla 14-aastaste puhul kohustuslik).

■ **LO 8/2021 eesmärk on muuta see olukord vastupidiseks muuta**, kehtestades „*valikukursuse koos multidistsiplinaarse koolituse teoreetilise programmiga (laste õigus), juhendatud praktikaperioodi erinevates kohtutes kõikidel kohtute pädevustasanditel ja perioodi, mille jooksul kohtunikukandidaadid täidavad asendus- ja tugevdamisfunktsioone. Ainult iga nimetatud perioodi edukas läbimine võimaldab juurdepääsu järgmisele*“. Lisaks hõlmab see valikteste kohtuniku ja prokuröri karjääri alustamiseks, nende edutamiseks ja pidevat koolitust.

Nendel koolitustel on soovitatav süveneda multidistsiplinaarsesse hooldusesse, st vajalikud on algteadmised juhenditest, mida teised kannatanuga kokku puutuvad spetsialistid kogu protsessi vältel järgivad, ning tähtis on ka praktiline koolitus.

- **Kohtunik**. Oluline on nõuda baaskoolitust küsitluse tulemusi hindavatelt spetsialistidelt. See on veelgi olulisem, kui tegu on isikutega, kes nõuavad ohvrikt kohtuistungil uuesti ütluste andmist (nt ebapiisava teabe, salvestise halva

<sup>114</sup> Eesliniipolitseinikele soovitatakse lapse ütlusi ise mitte võtta ja saatvat täiskasvanut eraldi üle kuulata. Nende ülesanne on teavitada viivitamatult prokuratuuri, kes hindab juhtumi kiireloomulisust ja edasisi uurimismeetmeid.

<sup>115</sup> Laste õiguste spetsialiseerumine kohtusüsteemis, prokuratuuris ja advokatuuris on inkorporeeritud alates 2021. aastast.

<sup>116</sup> Prokuratuuri roll sõltub etapist, milles ta osaleb. Pealegi ei täida prokurör mõnikord kohtueelses ja kohtuemenetluses sama rolli. See on eriti oluline, kuna teda mainitakse lapsohvri huvide võimaliku tagajana.

kvaliteedi, poolte tagatise mõjutavate menetlusvigade tõttu), või kes mõistavad kohtualuse tõendite puudumise tõttu õigeks (vt *p-i 2.3.1.C* menetluslike tagatiste kohta).

- **Advokaadid ja muud ametnikud, kelle eesmärk on kaitsta lapsohvrite õigusi ja huve. Viie riigi puhul** on täheldatud, et laste huvide kaitsmiseks puudub konkreetne isik, hoolimata sellest, et kõik selle eesmärgiga seotud isikutega arvestavad<sup>117</sup>. Näiteks ebapiisav või mõttetult kasutamine (**Hispaania**), asjakohase eriväljaõppe puudumine (**Itaalia**) või nende isikute vajalikkuse mõnevõrra pealiskaudne tõlgendamine, s.o ainult huvide konflikti tuvastamisel.

Nende spetsialistide ja eriti juristide jaoks on vaja erikoolitust, kuna nemad vastutavad lapsohvrite/-tunnistajate õiguste järelevalve eest, ja võivad piisava hoole tagamiseks (**Itaalia**) nõuda ka teiste spetsialistide osalemist.

Samuti oli vaja tagada, et määrataks kindlaks ainsa kontaktisikuna tegutsevad akrediteeritud ja hästi koolitatud spetsialistid ning nende kättesaadavus kõigis menetluse etappides.

#### Selgitus 16. Mõned viimased märkused seoses järgneva

- **Advokaadi roll.** Oluline on tunnustada vanemliku vastutuse kandjast sõltumatut laste õigusabi spetsialisti. See eeldab, et ohvrite õigust tasuta õigusabile tunnustatakse – seda viivitamata ning nõudes isegi selle vastutuse andmist ohvri usaldusringist väljapoole jäävale professionaalile .
- **IGA kutserühma jaoks tuleks kehtestada miinimumnõuded** vastavalt igas süsteemis täidetavale rollile, sealhulgas teatud toimingute sooritamise seotud rikkumiste kontrollimise nõue. Sel eesmärgil võib esile tõsta järgmist:
  - ✓ Eriti haavatavates olukordades olevate isikute tuvastamise koolitus.
  - ✓ Erikoolitus laste ja seksuaalkuritegude ohvrite õiguste kohta
  - ✓ Baaskoolitus koos juhendiga, mida teha/mida mitte teha (teoreetiline ja praktiline).
  - ✓ Suunamisprotokoll.
  - ✓ Regulaarne ajakohastamine vastavalt rahvusvahelistele parimatele praktikatele.
  - ✓ Kriminaalmenetluse raames läbiviidava küsitluse eesmärkide ja mehhanismide alane baaskoolitus.
  - ✓ Laste huvide väljaselgitamise ja hindamise koolitus (kaitsja, ohvri advokaat, vahendajad).

Lisaks on oluline esitada selgeid ja lihtsaid juhiseid ning tegevusprotokolle.

<sup>117</sup> **Eestis** tegutseb kohaliku omavalitsuse tasandil lastekaitse spetsialist, kellel on juhtumikorralduslikud ülesanded. See spetsialist abistab lapsi ja peresid, vastutab laste õiguste ja huvide kaitse eest, broneerib lastemaja vastuvõtuaegu, otsib rehabilitatsiooniteenuseid, hindab lapse avivajadust ja selgitab välja, kuidas see tema huvi ja heaolu mõjutab.



### 2.3.3. Küsitlusjuhendid kriminaalmenetluses

#### A) Küsitlused viiakse läbi tõenduspõhise praktika ja juhendite järgi, mis tagavad kogutud tõendite kvaliteedi ja kvantiteedi

- ✓ Osalemine (artikkel 10)
- ✓ Turvalisus ja kaitse (artikkel 18)
- ✓ Väärikus (artiklid 18, 22 ja 23)

On kümneid akadeemilistes asutustes välja töötatud küsitlismudeleid (nt küsitlus „Ten Step Investigative Interview“, kognitiivne intervjuu), seda ka laste küsitlemisega tegelevate agentuuride (nt NCAC, CornerHouse) poolt, mis on erinevate stsenaariumitega (nt NICHD), poolstruktureeritud (nt RATAC) ja paindlikud (Falleri lapsele keskendunud paindlik intervjuu)<sup>118</sup>. Enamik küsitlusjuhendeid on välja töötatud inglise keelt kõnelevates riikides (nt parimate tõendite hankimine kriminaalmenetluses (ABE), American Professional Society of Abuse of Children (APSAC); PEACE (küsitlusjuhendi faaside akronüüm: planeerimine ja ettevalmistamine; kaasamine ja selgitamine; uurimine; sulgemine; hindamine)<sup>119</sup>.

Paljud uuringud viitavad NICHD (*National Institute of Child Health and Human Development*) küsitlemismeetodile<sup>120</sup>, mis on seksuaalse väärkohtlemise korral kõige sobivam<sup>121</sup>.

Tegelikult sisaldavad paljud juhendid oma küsitlusstruktuuris NICHD küsitlemismeetodi elemente (nt RADAR, Michigani uurimistoimingute raames läbiviidava küsitluse protokoll) ja tuginevad selle ulatuslikele uuringutele<sup>122</sup>. Praktikast näib NICHD olevat selle projekti viies riigis kõige enam levinud.

**Belgia** küsitlused kasutavad juhendit, mis on reguleeritud 14. oktoobri 2021. aasta ühisringkirjaga<sup>123</sup>, mille on NICHD küsitlusmeetodile tuginedes töötanud välja föderaalpolitsei käitumisteaduse osakond ja mis koosneb kümneks etapiks jagatud neljast faasist (vt *selgitus 17* ja *lisa 3*). Kuigi **Eestis** puudub ühtne küsitlusjuhend, tuntakse ja kasutatakse kognitiivset intervjuud, NICHD küsitlusmeetodit, laste küsitlemise käsiraamatut ning erivajadustega laste küsitlemise juhiseid. **Kreekas** kehtestatakse ministri otsusega 7320/2019 tõendipõhine juhend, mille aluseks on standardsed

<sup>118</sup> Kathleen Faller, „Forty Years of Forensic Interviewing of Children Suspected of Sexual Abuse, 1974–2014: Historical Benchmarks“, *Social Sciences*, nr 1 (Detsember 2014): 34–65, <https://doi.org/10.3390/socsci4010034>.

<sup>119</sup> Sovino Meléndez ja Ulloa Jiménez, „Use of the Investigative Interview in Trials. „Video-Recorded Investigative Interview of Child Victims of Sexual Abuse“.

<sup>120</sup> Yael Orbach, „Assessing the Value of Structured Protocols for Forensic Interviews of Alleged Child Abuse Victims“, *Child Abuse & Neglect*, 24, nr 6 (Juuni 2000): 733–52, [https://doi.org/10.1016/S0145-2134\(00\)00137-X](https://doi.org/10.1016/S0145-2134(00)00137-X).

Michael E. Lamb et al., „A Structured Forensic Interview Protocol Improves the Quality and Informativeness of Investigative Interviews with Children: A Review of Research Using the NICHD Investigative Interview Protocol“, *Child Abuse & Neglect*, nr 31(11–12) (November 2007): 1201–31, <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2007.03.021>.

Gunn Astrid Baugerut ja Miriam Sinkerud Johnson, „The NICHD Protocol: Guide to Follow Recommended Investigative Interview Practices at the Barnahus“, *Collaborating against Child Abuse. Exploring the Nordic Model*, Susanna Johansson et al. (Šveits: Palgrave Macmillan, 2017), 123.

<sup>121</sup> Carolina Gutiérrez de Piñeres Botero, „Análisis de Las Prácticas de Entrevistas Forenses Durante La Etapa de Investigación Por Denuncias de Delitos Sexuales En Contra de Niños, Niñas y Adolescentes“, *Psicogente*, nr 20 (37) (Aprill 2017), <https://doi.org/10.17081/psico.20.37.2422>.

<sup>122</sup> Faller, „Forty Years of Forensic Interviewing of Children Suspected of Sexual Abuse, 1974–2014: Historical Benchmarks“.

<sup>123</sup> Varasemalt ministri 16. juuli 2001. aasta ringkiri.

juhendid: NICHD, Alabama lastekaitsekeskuse juhend ja Ühendkuningriigi heade tavade memorandum. Kuid igapäevases praktikas seda juhendit ametlikult ja/või ühtselt ei rakendata. Samas **Itaalias**, nagu ka **Eestis**, **Kreekas** ja **Hispaanias**, ühtne küsitlusjuhend puudub, kuid enim kasutatakse mõnesid standardiseeritud juhendeid, nagu kognitiivne intervjuu, hea praktika memorandum ja NICHD. Tasub mainida, et kui küsitluse viib täielikult ja vahetult läbi vastutav kohtunik, siis tavaliselt teaduspõhine protokoll puudub ning psühholoogidel ja teistel spetsialistidel otsest rolli pole, nad saavad pakkuda tuge ainult siis, kui kohtunik seda nõuab.

Kuigi **Hispaanias** ühtne küsitlusjuhend puudub, tuntakse ja kasutatakse nii NICHD küsitlusmeetodit kui ka kognitiivset intervjuud.

Mõned spetsialistid teatasid, et nad ei järgi ühtegi juhendit, kuid see pole tavaline praktika. Teisest küljest on tavaline, et kasutatavaid juhendeid kohandatakse konkreetse juhtumiga ja tööruhmas üldiselt. Nagu uuringud näitavad, seisavad küsitlajad sageli silmitsi (lapsele võõra) juhendi järgimise ja vastavalt lapse vajadustele käitumise dilemmaga<sup>124</sup>. Mõned küsitlajad on saanud koolituse erinevate juhendite põhjal ja nad rakendavad neile kõige mugavamalt.

Selleligipoolest tuleb rõhutada, et küsitlemise eest vastutavate spetsialistide ühtse küsitlusjuhendi puudumise tagajärjeks on väga erinevad küsitluspraktikad. Lisaks ka selge struktuuri puudumine küsitlemise või kaasatud spetsialistide kasutamise süsteemis.

#### Selgitus 17. NICHD küsitlismeetod

NICHD küsitlismeetod koosneb järgmistest faasidest<sup>125</sup>:

- **Sissejuhatav faas:** eesmärgi ja põhieeglite selgitamine. „Küsitlaja tutvustab ennast ja oma rolli, selgitab lapse ülesannet (vajadust üksikasjalikult kirjeldada sündmusi ja rääkida tõtt) ning selgitab põhieegleid ja ootusi“.
- **Usalduse tekitamise faas:** „mõeldud lastele pingevaba, toetava keskkonna tekitamiseks ning laste ja küsitlaja vahelise suhtluse loomiseks, eelkõige lapse tundmaõppimise kaudu. Lapsi julgustatakse rääkima avameelselt nii positiivsetest kui ka negatiivsetest teemadest ning neid ärgitatakse üksikasjalikult vastama tähelepanelike ja ilmselgelt huvitatud täiskasvanute ettevaatlikele küsimustele“.
- **Narratiivse treenimise faas (või episoodilise mälu treenimine):** „küsitlajal soovitatakse tuvastada mõni neutraalne sündmus, mida laps hiljuti koges (esimene koolipäev, sünnipäev, pühade tähistamine jne), et ta saaks selle kohta küsimusi esitada. Tal soovitatakse jälgida, kuidas lapsed sündmust kirjeldavad, tagamaks, et nad kutsuvad lapses esile episoodilise mälestuse konkreetsest juhtumist või sündmusest, et edendada ja valmistuda episoodiliseks (mitte stsenaariumi) meenutamiseks sisulises faasis“.
- **Sisuline faas (ehk üleminek sisulistele küsimustele):** „et meenutamise protsess saaks alata, püüab küsitlaja võimalikult mittesugestiivselt suunata lapse fookuse sisulistele küsimustele“. „Küsitlaja ja lapse aitamiseks sellel üleminekul pakub juhend üheksa erinevat uurimisvõtet, alates avatud lõpuga küsimusest kuni kitsamateni“<sup>126</sup>.
- **Vaba meenutamise faas (või intsidentide uurimine):** „süüdistuse esitamisel algab vaba meenutamise faas esimese sisulise üleskutsega („Räägi mulle kõike, mis algusest lõpuni juhtus, nii

<sup>124</sup> Faller, Kathleen Coulborn. „Chapter 7: Interview Structure, Guidelines, and Protocol.“ Interviewing Children about Sexual Abuse: Controversies and Best Practice. New York: Oxford University Press, 2007, lk-d 66–89. Tsiteerinud Faller, Kathleen. „Forty Years of Forensic Interviewing of Children Suspected of Sexual Abuse, 1974–2014: Historical Benchmarks.“ *Social Sciences* 4, nr 1 (Detsember 24, 2014): 34–65. <https://doi.org/10.3390/socsci4010034>.

<sup>125</sup> Michael E. Lamb et al., „The NICHD Investigative Interview Protocols for Young Victims and Witnesses“, *Tell Me What Happened: Questioning Children about Abuse*, 2nd ed. (Wiley-Blackwell, 2018), 87–100.

<sup>126</sup> Faller, „Forty Years of Forensic Interviewing of Children Suspected of Sexual Abuse, 1974–2014: Historical Benchmarks“, 52.

hästi kui mäletad“), millele järgnevad avatud küsimused („Mis siis juhtus?“ „Räägi mulle sellest lähemalt.“), mille eesmärk on spontaansete mälestuste esilekutsumine väidetava(te) juhtumi(te) kohta“.

- **Puhkepaus:** „küsitajatel soovitatakse anda lastele ja endale lühike paus, et mõtiskleda esitatud teabe ja kõige muu üle, mida on vaja arutada. Pausi ajal vaatab küsitaja saadud teabe üle, et teha kindlaks, kas infot pole puudu, ja planeerib ülejäänud küsitluse, formuleerides küsimused, millele ta soovib keskenduda“.
- **Info, mille kohta laps pole ütlnud:** „küsitajatel soovitatakse esitada küsimusi“ („kes, mida, millal ja kus“ küsimused<sup>127</sup>) „ainult siis, kui nad on juba proovinud teisi lähenemisviise ja tunnevad endiselt, et kriminaalmenetluse jaoks oluline teave on puudu“.
- **Kui laps ei maini teavet, mida küsitaja eeldas:** „küsitaja kasutab küsimuste puhul välist teavet (nt eelnevat avalikustamist) avalikustamise või täiendava teabe andmise esilekutsumiseks“<sup>128</sup>.
- **Avalikustatav teave:** keskendub avalikustamise ajaloole. Küsides lapselt, kellega ta kõigepealt rääkis, saab sageli juhtlõngu lapsega juhtunu paremaks dokumenteerimiseks.
- **Intervjuu lõpetamine (või sulgemine):** „küsitajad lõpetavad küsitluse, küsides lastelt, kas neil on lisateavet, enne kui nad tänavad neid koostöö eest ja suunavad arutelu lõpetamiseks neutraalsele teemale“.

Teiste juhenditega võrreldes, on selle puhul tegemist selgelt struktureeritud küsitlusega, isegi kui see põhineb avatud küsimustel. Siiski kinnitab see veel kord nende juhendite õige käsitlemise tähtsust ja spetsialist peab suutma neid konkreetse juhtumiga kohandada<sup>129</sup>, tagades ühe põhielemendina sellise suhtluse tõttu ohvri taasohvristamise vältimise või selle võimaluse minimeerimise<sup>130</sup>.

Struktureeritud juhendite kasutamise eeliseid tunnustatakse laialdaselt, kuna need pakuvad homogeenset protseduuristandardit ja toetavad praktikut praktiliste juhustega. Lisaks pakub see teistele spetsialistidele teatud tagatise alaealiste õiguste austamise kohta. Samuti on oluline teada, kuidas juhendeid kohandada ja mitte vaid mehaaniliselt rakendada. Nende oskuste arendamisel on eriti oluline pidev koolitus ja ülalmainitud kohtumised (vt p 2.3.2. A).

*„Samuti on väga oluline, et laseme alati täiskasvanul anda meile teavet mõne neutraalse sündmuse kohta, mis langeb võimaliku väärkohtlemisega ajalisel enam-vähem kokku, et kasutada seda hiljem ühemõttelise seletusena, mille abil saame lisaks lapse vaba meenutamise võime lihvimisele kontrollida ka tema mäletamisvõimet“.*  
(Spetsialiseerunud üksuse politseiametnik, ES)

#### Selgitus 18. Belgia küsitlusjuhend

**Belgia** paistab teiste partnerriikide seast silma selgema ja rangema regulatsiooni ning juhendite ja küsitlustehnika kasutamise järelevalve poolest. TAM-ülekuulamine tugineb **neljale sambale**:

1. **Etapiline struktuur:** küsitluse struktuur koosneb kümnest etapist, mis on vastavalt „ideaalse küsitluse“ kronoloogiale (sissejuhatus, vabas stiilis lugu, küsitlemine ja küsitluse lõpp) jagatud nelja faasi .
2. **Mittesugestiivne:** alaealise vastused ei pruugi kulgeda kindlas suunas. Vaba loo faas annab kõige usaldusväärsemat ja täpsemat teavet ning on seetõttu küsitluse kõige olulisem etapp.
3. Küsitluse eesmärk on **tõe leidmine**, mitte ühe või mitme hüpoteesi kinnitamine.
4. **Lugupidav:** austatakse lapse soove ja rütmi, mis tähendab ka seda, et last ei tohi survestada.

<sup>127</sup> *Idem*

<sup>128</sup> *Idem*

<sup>129</sup> Megan R. Greeson, Rebecca Campbell ja Giannina Fehler-Cabral, “‘Nobody Deserves This’: Adolescent Sexual Assault Victims’ Perceptions of Disbelief and Victim Blame from Police.”, *Journal of Community Psychology*, no. 44(1) (2016): 90–110, <https://doi.org/10.1002/jcop.21744>.

<sup>130</sup> Hjort Nielsen et al., ‘Sexual Assault Victims Participating in Research: Causing Harm When Trying to Help?’, *Archives of Psychiatric Nursing*, no. 30(3) (2016): 412–17.

Vestluse toimumise päeval saabub alaealine, sageli koos usaldusisikust täiskasvanuga, kohta, kus on võimalik audiovisuaalselt salvestatavat ülekuulamist läbi viia. Protokolli alustamiseks palutakse nii alaealistel kui ka täiskasvanutel oodata ootesaalis, kus küsitlaja nendega kohtub<sup>131</sup>.

Küsitluse **ajastamine**. **Küsitluse pikkus** sõltub suuresti alaealise vanusest, kognitiivsest arengust ja eripäradest. Seetõttu ei saavutata ühetaolisi tulemusi, arvestades vajadust kohandada sellised küsitlused iga lapse konkreetse olukorraga ja ohvrite/tunnistajate erinevaid vastuseid nende küsitluste ajal. Üldiselt võib see aga kesta 1–1,5 tundi.

Peale selle peaks küsitlemine toimuma lapsohvri/tunnistaja **tempos** ning mõnikord on vaja puhkepause. Küsitluse kavandamisel peaks „küsitlaja võimalusel küsima tunnistajat tundvatelt inimestelt nõu, kui kaua on võimalik tunnistajat enne pausi või vaheaja pakkumist küsitleda“<sup>132</sup>. Näiteks **Belgias** teatasid küsitlajad, et eelistavad ajastada küsitlused hommikuks, eelistatavalt ilma eelnevate kohtumenetlusteta, nt arstliku läbivaatusega, või pärast koolipäeva.

Mis puudutab **tööriistade ja rekvisiitide** kasutamist juhendi täiendamiseks, siis sageli teatati, et avalikustamise soodustamiseks või lisateabe hankimiseks täiendavaid tööriistu ei kasutata. Tavaliselt kasutati lisamaterjalina valget paberilehte ja pliiaatsit (**Belgia, Kreeka, Hispaania ja Itaalia**), et laps saaks teatud elemente üles kirjutada või visandada, kui tal tekib raskusi millegi sõnadesse panemisega ja aidata tal lugu selgemaks teha. Teatati ka mänguasjade kasutamisest (**Kreeka, Hispaania ja Itaalia**), kuigi vähemal määral.

**Belgias** on küsitlusruumis saadaval standardsed neutraalsed joonistused igas vanuses alasti poisist või tüdrukust, esi- ja tagaosast, vastavalt nende arenguetappidele. Seda tööriista saab kasutada erandjuhtudel, et teatud asju näidata või nimetada, eeldusel, et see ei ole sugestiivne. Kuid küsitlajad teatavad sageli, et pole neid kunagi kasutanud, kuna need on sugestiivsed.

Tundub, et emotsioonikaartide, kehadiagrammide või anatoomiliselt korrigeeritud nukkude kasutamine ei ole väga levinud. Kuid väike osa siiski kasutab neid, kuigi „*empiirilised uuringud on soovitanud vältida nukkude kasutamist nende sugestiivse potentsiaali tõttu, eriti eelkooliealiste laste puhul*“<sup>133</sup>.

„Mõnikord laseme lastel joonistada maja või tuba, kus juhtum aset leidis. See annab küsitlajale aimu, millest laps räägib. See on vahend, millega lugu arusaadavamaks muuta ja teha ka lapsele juhtunu selgitamine lihtsamaks. Kuid meil pole joonistusi, pehmeid mänguloomi ega nukke. Me ei kasuta juhtunu selgitamiseks mänguasju, kasutame vaid sõnu. Ma ei usu, et see parem oleks, kuna see ergutab lapse fantaasiat, ja me ei saa fakte teada.“

(TAM-küsitlaja ja koolitaja, **BE**)

<sup>131</sup> TAM-küsitluse üksikasjaliku versiooni leiate lisast 3.

<sup>132</sup> „Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings Guidance on Interviewing Victims and Witnesses, and Guidance on Using Special Measures“ (UK Ministry of Justice, 2011), 62.

<sup>133</sup> Margarita Díges Junco ja Nieves Pérez-Mata, „La Entrevista Forense de Investigación a Niños Supuestas Víctimas de Delitos Sexuales: Guía de Buenas Prácticas (I)“.

Teiseks peaksid küsitlusjuhendid täpsustama järgmisi elemente:

- ***Esialgne andmete kogumine***

Last uuriva küsitluse planeerimise üks osa on küsitluse läbiviimiseks vajaliku teabe organiseerimine<sup>134</sup>. Siiski arutlevad teadlased ja spetsialistid selle üle, kui palju eelteavet peaksid küsitlajad koguma, kuna küsitlaja eelarvamus võib olla kahjulik (nt kinnituskaldumus, eelduse mõju) ja ebatäpsed küsitluse-eelsed teadmised võivad mõjutada uurimist ja laste ütluste usaldusväärsust<sup>135</sup>.

---

### Selgitus 19. Arutelu teema

Samas leiavad mõned autori, et „vajalik on pidada arvestust lapse vanuse, tema perekonna, arengutaseme, võimalike terviseprobleemide ja traumade, tema kooliedukuse ja kultuuritausta kohta, võimalike põhioskuste häirete, nagu keelekasutus jne, üle<sup>136</sup>“, kuna see võimaldab küsitlust **ohvrile kohandada**.

Samamoodi, praktilisest vaatenurgast, rõhutavad ka mõned uurijad selle olulisust, et tagada **täielik ja lünkadeta küsitlus**<sup>137</sup>, võttes iga juhtumi puhul arvesse süüteo tüüpi ja püüdes vähendada lõpliku loo kokkupanekuks vajalike küsitluste arvu.

Teised käsitlevad „**pimedate**“ küsitluste läbiviimise tähtsust ootuse mõju kõrvaldamiseks. Kuigi see pole levinud praktika ja eelteadmiste puudumise mõju küsitlusele laste seksuaalse väärkohtlemise juhtumite puhul on vähe uuritud teema<sup>138</sup>.

Lühidalt: „ühelt poolt võivad kinnituskaldumus ja eelduse mõjud tahtmatult küsitluse arhitektuuri vormida. Teisest küljest on küsitlajate jaoks vajalik mingigi teave lapse ja väidetavate asjaolude kohta, et keskenduda küsitlemisele ja töötada välja alternatiivseid hüpoteese“, mis on vahend eelduse mõju vastu võitlemiseks<sup>139</sup>.

Üldise märkusena võib öelda, et me ei järginud eelneva teabe kogumise osas selget regulatsiooni, kuna mõistame, et see sõltub küsitluse eest vastutavatest spetsialistidest (nt politseinik, kohtupsühholoogid, lastepsühholoog/psühhiaater) ja varasematest teiste spetsialistide ja institutsioonide sekkumistest. Tavaliselt pärineb eelnev teave peamiselt kohtu- ja meditsiinaruannetest. Lisaks tuuakse asjakohase kontekstina esile kooli<sup>140</sup>, mis on mõnikord objektiivsem, kui siseringilt kogutav informatsioon.

Näiteks on **Hispaanias** psühhosotsiaalsetele meeskondadele usaldatud interdistsiplinaarne ja institutsioonidevaheline ülesanne koondada kokku varem sekkunud spetsialistide tööd ning uurida alaealise või puudega isiku isiklikke,

---

<sup>134</sup> Kevin Smith ja Rebecca Milne, „Planning the Interview“, *Children’s Testimony: A Handbook of Psychological Research and Forensic Practice*, ed. Michael E. Lamb et al. (John Wiley & Sons, Ltd, 2011).

<sup>135</sup> Monica Rohrabough, Kamala London ja Ashley K. Hall, „Planning the Forensic Interview“, *Forensic Interviews Regarding Child Sexual Abuse: A Guide to Evidence-Based Practice*, ed. W.T O’Donohue ja M. Fanetti (Springer International Publishing, 2016), 197–218, [https://doi.org/10.1007/978-3-319-21097-1\\_11](https://doi.org/10.1007/978-3-319-21097-1_11).

<sup>136</sup> Olga Themeli ja Maria Panagiotaki, „Forensic Interviews With Children Victims of Sexual Abuse: The Role of the Counselling Psychologist“.

<sup>137</sup> José Manuel Muñoz et al., „The Forensic Interview: Obtaining Cognitive Indicia in Children Who Are the Alleged Victims of Sexual Abuse“, *Psychologist Papers*, 37, nr 3 (n.d.): 205–2016., ja José Ramón Juárez López and Fernando Álvarez Ramos, „Evaluación Psicológica Forense de Los Abusos y Maltratos a Niños, Niñas y Adolescentes. Guía de Buenas Prácticas“ (Asociación de Psicólogos Forenses de la Administración de Justicia, 2018).

<sup>138</sup> Rohrabough, London ja Hall, „Planning the Forensic Interview“, 11.

<sup>139</sup> *Idem*

<sup>140</sup> On asjakohane märkida, et Belgias saab toimiku algatada CLB („*Centrum voor leerlingenbegeleiding*“ või õpilaste nõustamiskeskused) töötaja otsearuande alusel. Kõik Flandria akrediteeritud koolid teevad koostööd õpilaste nõustamiskeskustega, mis aitavad lahendada õppimise, vaimse tervise ja sotsiaalse toimimise või ennetava tervishoiuga seotud küsimusi.



perekondlikke ja sotsiaalseid olukordi, et parandada nende ravi ja uuringu tulemuslikkust (artikkel 449 ter LECRIM).

**Eestis** võib eelnev teave mõnel juhul pärineda lastemaja struktureeritud ja salvestatud eelküsitlusest, mille on väärkohtlemise tunnuste kontrollimiseks palunud läbi viia lastekaitsetöötaja.

---

## Selgitus 20. Mittesugestiivsuse eeldus

**Belgias** on TAM-küsitluses kesksel kohal mittesugestiivsuse eeldus. TAM-küsitlejatel soovitatakse piirata eelteadmisi, kuid sellest eeldusest kinnipidamise tase on küsitlejate lõikes erinev (mõned küsitlejad teatavad, et nad tunnevad end mugavamalt eelnevalt uurimise olulisi üksikasju teades).

Nende ettevalmistus piirdub sageli toimiku põhielementide tundmisega. Mõned elemendid on siiski kohustuslikud, kuna Salduzi seadus näeb ette, et enne küsitlusega alustamist tuleb alaealist teavitada neilt ütluste võtmise põhjusest. Enne küsitluse lõppu peab küsitleja minema juhi tuppa, kus on teine TAM-küsitleja ja juhtumikorraldaja, et küsida alaealiselt enne lõpetamist täiendavaid küsimusi.

Juhtumikorraldaja või politseijuurdlust juhtiv ja juhtumi järelustega tegelev uurija teab kõiki juhtumi üksikasju. Tema kohalolek on esmatähtis, kuna küsitleja ei kuulu tavaliselt uurimisüksusesse ja teda julgustatakse osalema võimalikult vähesel taustateabega.

Teatatud on ka mõningasest täiendavast ettevalmistusest, näiteks kognitiivsete puuetega alaealiste puhul, kui nad tulevad koos oma õpetajaga.

### ▪ **Küsitluste arv**

Esialgsete andmete kogumise teema on mõningane vaidluspunkt ka seoses eesmärgiga vähendada küsitluste arvu, mille saavutamiseks kogutakse protsessi hilisemates etappides kaasatavate erinevate sidusrühmade jaoks vajalik teave ühe küsitluse käigus. Institutsioonid, kellele on usaldatud kriminaaluurimine, püüavad tagada, et lapsohvreid küsitletaks ametlikult vaid korra<sup>141</sup>. Mõnel juhul aga ühest küsitlusest ei piisa, näiteks „kui väärkohtlemist ei avalikustata esimesel küsitlemisel, kuid on põhjust kahtlustada, et see toimus“, kui „tegemist on süüdistusega mitmes kuriteos<sup>142</sup>“, kui laps kogeb tugevat stressi ja hea suhte loomine on raske, kui uut teavet saadakse muudest allikatest või kui lapsele on tulnud meelde rohkem üksikasju<sup>143</sup>. Juhtudel, kui on vaja küsitleda rohkem kui üks kord, „tuleb hoolitseda selle eest, et aja jooksul ei korduks samad suunatud küsimused, mis võib viia mõne tunnistaja ebausaldusväärse või ebajärjekindla vastuseni ning kohus võib tunnistada küsitlused vastuvõetamatuks“<sup>144</sup>.

Seega tuleb juhendites olla mitte ülemäära piirav, võimaldades teabe täiendamiseks mitmekordset ja mittekorduvat ülekuulamist, järgides kriminaalmenetluse parimaid

---

<sup>141</sup> David J. La Rooy, Michael E. Lamb ja Margaret-Ellen Pipe, „Repeated Interviewing: A Critical Evaluation of the Risks and Potential Benefits“, *The Evaluation of Child Sexual Abuse Allegations*, ed. Kathryn Kuehnle and Mary Connell (Chichester: John Wiley & Sons, Ltd, 2009), 327–61.

<sup>142</sup> „Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings Guidance on Interviewing Victims and Witnesses, and Guidance on Using Special Measures“.

<sup>143</sup> M. Sovino Meléndez ja V. Ulloa Jiménez, „The Investigative Interview. Number of the Interviews“, *Video-Recorded Investigative Interview of Child Victims of Sexual Abuse* (Ediciones Universidad Católica de Chile, 2018).

<sup>144</sup> „Achieving Best Evidence in Criminal Proceedings Guidance on Interviewing Victims and Witnesses, and Guidance on Using Special Measures“.

praktikaid, kui see on vajalik ja ei lähe vastuollu kannatanu/tunnistaja heaolu põhimõttega.

#### Selgitus 21. Mitu mittedubleerivat küsitlust

■ **Kreekas** tuleks M.D. 7320/2019 kohaselt viia küsitlus läbi süülise viivitusega, ainult ühe küsitlaja poolt, ühe tunni jooksul ja ainult üks kord (ainult harvadel erijuhtudel võib küsitlus kesta üle tunni või seda võib korrata), juhindudes kasu ja kahjustamise vältimise, autonoomia, õigluse, absoluutse saladuse ja konfidentsiaalsuse põhimõtetest. Praktikast pole see aga garanteeritud<sup>145</sup>.

■ Praktikast küsitletakse **Belgias** lapsohvreid peamiselt vaid korra. Juhiste järgimise ja alaealise ütluste audiovisuaalse salvestise kasutamisega kohtus püütakse vältida seda, et laps räägib oma lugu kohtusüsteemiga kokku puutudes mitu korda. 2020. aastal küsitleti last rohkem kui üks kord 3,98%-l juhtudest. See ei tähenda alati teist küsitlust samade faktide kohta, kuna on täheldatud, et mõned lapsed tulevad uuesti tagasi teiste faktide täpsustamiseks.

■ **Hispaanias** viivad lapsohvri küsitlemist mõnel juhul läbi politseifaasis tegutsevad eriuksused (kohtupolitsei tehnilise üksuse kriminaalkäitumise analüüsi osakond), keskendumata väidetavatele kuritegudele. Seega viiakse järgmine küsitlus läbi pärast esmase teabe kogumist, mis võimaldab kaasata protsessi muud tüüpi tõendeid, aga ka tõendeid, mis ohvri kirjeldust täiendavad või toetavad.

Mõnikord annab selles etapis ohvri pädevusele hinnangu juba politsei. See on abiks küsitluse läbiviijatele või väldib tarbetuid hilisemaid sekkumisi, kui ohvril puudub laiemas mõttes pädevus anda tunnistusi nende emotsionaalsele heaolule ohututes tingimustes.

Uudsenäetavast 449ter LO 8/2021, et „arvestama peab nende spetsialistide tööd, kes on eelnevalt sekkunud alaealise või puudega isiku isiklikesse, perekondlikesse ja sotsiaalsetesse olukordadesse ning neid uurinud selliste isikute tõhusamaks raviks ja uuringute edukamaks läbiviimiseks. (...)“.

#### ▪ **Ohvri tunnistuse andmise pädevuse hindamine laiemas tähenduses, rakendades praktilisi teadmisi psühholoogilisest traumast**

Kui seda ei ole eelnevalt hinnatud ning spetsialistil on piisavalt ajakohastatud teavet, tuleks tagada, et ohvrit küsitlev isik oleks küsitletavaga eelnevalt kohtunud, et oleks võimalik laiemas tähenduses hinnata ohvri/tunnistaja ütluste andmise suutlikkust.

See eelhindamine lülitatakse mõnikord küsitlusse (aruandefaasis), mis tuleks katkestada, kui ohver ei suuda jätkata. Seda etappi tuleb ülejäänud sekkumisest selgelt eristada, kuna esitatavad küsimused on kuriteoga vähe või üldse mitte seotud ning võivad puudutada ohvri seksuaalset kogemust, et spetsialist saaks selgitada välja, milliseid termineid ohver kasutab, ja hinnata tema teadmisi inimese seksuaalsusest.

„Tihti ei viida võimekuse hindamist läbi ainult selleks, et öelda jah või ei, aga et öelda: „Ok, jah, aga ole ettevaatlik“. Sest sa pead arvestama, et tunnistajal on see ja teine asi ja läbiviidud küsitluse puhul on näiteks ajaline orientatsioon üks viimaseid omandatavaid oskusi. See kehtib ka laste ja puuetega inimeste puhul.“

(Politseiametnik, ES)

Kuna küsitlus salvestatakse eesmärgiga seda kohtuistungil tervikuna taasesitada, võib nende etappide ebapiisav eristamine rikkuda ohvri õigust eraelu puutumatusele. Soovitav on salvestada kõik ohvrite/tunnistajatega seotud sekkumised, et neile

<sup>145</sup> **Kreeka** valimis (n=21) usub 57,1% väärkoheldud lastega töötavatest õigusspetsialistidest, et lapsed annavad tunnistusi 2–4 korda; 23,8% usub, et 4–6 korda; 9,5% usub, et lapsed tunnistavad ainult korra; 4,8% usub, et lapsed annavad tunnistusi 6–10 korda ja 4,8% usub, et rohkem kui 10 korda. Lisaks usub 52,4%, et lapsed annavad tunnistuse 3–5 erinevale õigus- ja justiitspetsialistile; 33,3% usub, et 2 erinevale õigus- ja justiitspetsialistile; 9,5% usub, et ainult ühele spetsialistile ja 4,8% usub, et rohkem kui 5 erinevale õigus- ja õigusvaldkonna spetsialistile.

„Pooldame nii politsei kui kohtutasandi kõigi toimingute lindistamist, kuna kogu materjal on väga tähtis.“ (Kohtunik, ES).

vajadusel juurde pääseda, kuid tuleks hoolikalt kaaluda, kas on asjakohane neid kohtuistungil tervikuna näidata.

Ohvri/tunnistaja pädevust ütlushi anda tuleks hinnata laiemas plaanis, st mitte ainult temalt teabe saamiseks, vaid pidades silmas ka seda, et küsitlus toimuks lapsele ohututes tingimustes, mis hõlmab erinevate osalejate (**Eesti, Hispaania**) väidete kohaselt seda, et professionaalil oleksid teadmised psühholoogilise trauma kohta<sup>146</sup>.

## Selgitus 22. Kriminaalkäitumise analüüsi osa

**Hispaania** puhul väärivad mainimist töö, mida teeb justiitspolitsei tehnilise üksuse kriminaalkäitumise analüüsi osakond, mis on spetsialiseerunud üksus ja pakub nimetatud kuritegude puhul riiklikul tasandil tuge. Pärast juhtumi kohta olemasoleva teabe kogumist ja vajadusel lisateabe väljaselgitamist liigub meeskond kannatanu asukohta ja sealt edasi sündmuste väidetavasse toimumispaika.

Seal *pildistavad* nad sündmuskohta, et kasutada fotosid hiljem ohvriga kohtumisel, ning koguvad teavet ohvri keskkonna (nt isikus, üldised raskused, avalikustamine ja kontekst) kaudu.

Samuti kasutavad nad pädevuse eelhindamiseks tööriista CAPALIST<sup>147</sup>. Küsitlust ei peeta küll tõendiks, kuid see salvestatakse ja esitatakse tagamaks, et ei ole küsitud sugestiivseid või sobimatuid küsimusi, ning kui selliseid küsimusi on esitatud, siis saab selle asjaoluga arvestada hilisemas kohtueelses tõendite kogumise menetluses (milles nad soovivad osaleda samal eksperdil).

### ▪ **Kahe küsitleva eksperdi osavõtt**

Meeskonnaintervjuu võib vähendada vajadust mitme intervjuu järele ja hõlmata laiemat teemade ringi<sup>148</sup>. Kahe eksperdi kaasamine iga küsitluse jaoks on praktika, mida peetakse oluliseks, kuna see on:

- Järelevalve ja rikkumiste kontrolli mehhanism.
- Mehhanism küsitluse kvaliteedi tõstmiseks, saades tuge väliselt/väliselt spetsialistidelt.
- Ohutusmehhanism, mis tagab, et võimalik on küsitlejate rollide vahetamine, kui see on ohvri/tunnistajale kasulik või vajalik. Näiteks kui põhiküsitlajal ei õnnestu lapsohvri/tunnistajaga<sup>149</sup> head suhet luua (nt kuna küsitleja sugu mõjutab

<sup>146</sup> Laste seksuaalse väärkohtlemisega ei ole seotud ühtki psühhopatoloogilist profiili, vaid paljud muutujad, mis moduleerivad seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langenud ohvri psüühilist mõju. Ohvrid võivad mõnikord olla asümptomaatilised ja neil ei teki PTSH sümptomeid. M.T. Scott et al., „Admisibilidad En Contextos Forenses de Indicadores Clínicos Para La Detección Del Abuso Sexual Infantil“, Anuario de Psicología Jurídica, nr 4 (2014): 57–63.

<sup>147</sup> María José Contreras et al., „Assessment of Testifying Ability in Preschool Children: CAPALIST“, Frontiers in Psychology, 12 (Juuli 2021), <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.662630>.

<sup>148</sup> „State of Michigan Governor’s Task Force on Child Abuse and Neglect and Department of Human Services“ (Select News, Publications & Information., 2016), [https://www.michigan.gov/documents/dhs/DHS-PUB-0779\\_211637\\_7.pdf](https://www.michigan.gov/documents/dhs/DHS-PUB-0779_211637_7.pdf).

<sup>149</sup> Díges Junco and Pérez-Mata, „La Entrevista Forense de Investigación a Niños Supuestas Víctimas de Delitos Sexuales: Guía de Buenas Prácticas (I)“, 12.

küsitlust<sup>150</sup>, küsitleja sarnaneb kahtlustatavaga või tegemist on kultuuriliste<sup>151</sup> erinevustega).  
Vaatlesime kahe küsitleja kasutamist **Belgias** institutsionaliseeritud praktikana.

*“Minu meeskolleeg tegi seda ühe korra, kuna tegemist oli perega, kus naistele väg karmilt ülalt alla vaadati.”*  
(TAM-küsitleja, **BE**)

### Selgitus 23. Küsitlejad

■ **Belgias** töötavad küsitlejad paaris (TAM-küsitleja ja juht). Üks alaealisega vestlusruumis ja teine kontrollruumis (või vaatlusruumis), mis vastutab audiovisuaalsest salvestisest tuleneva tehnilise järelkontrolli eest (juhitooil). Nüüd on seaduse<sup>152</sup> järgi mõlemad spetsialistid kohustatud spetsialiseeruma TAM-küsitlejateks. Teise koolitatud TAM-küsitleja olemasolu tagab küsitluse kvaliteedi, kuna siis on võimalik rolle vahetada (põhiküsitlejast tugiküsitlejaks), kui lapsega ei õnnestu head läbisaamist luua. Lisaks näeb TAM-juhend ette, et vähemalt üks kord tehakse küsitluses vaheaeg ja küsitleja läheb kõrvalruumi, et arutada juhi ja uurijaga<sup>153</sup> toimiku alusel esitatavaid täiendavaid küsimusi (tuleb esitada alaealisele). Lisaks on levinud praktika, et küsitleja ja juht osalevad kohe pärast alaealise küsitlemist ülevaate ja tagasiside arutelus.

## B) Suunised/mehhanismid nimetatud juhendite kohandamiseks juhtumi eripäradele: vanus, ohvriks langemise kontekst, kultuuriline taust ja puuded

- ✓ Teave (artiklid 6 ja 7)
- ✓ Osalemine (artikkel 10)
- ✓ Stressi, vaimse tervise probleemide vähendamine (artikkel 20)
- ✓ Väärikus (artiklid 18, 22 ja 23)

Küsitluse ettevalmistusfaasis lapse erinevatele vajadustele tähelepanu pööramine on asjakohase sekkumise jaoks äärmiselt oluline. Lisaks laste küsitlemisele spetsialiseerunud spetsialistide vajalikkusele on vaja piisavat tuge kohanduste tegemiseks vastavalt juhtumi asjaoludele ja lapse eripäradele (nt vanus, ohvriks langemise tüüp, päritolukultuur, puue jne).

Oleme täheldanud, et põhiline spetsialist, kellega vastajad tavaliselt koostööd teevad, on tõlk, eelkõige (ja ootuspäraselt) välismaalaste või saatjata alaealiste puhul. Koostöö spetsialiseerunud lastehoiutöötajaga on üsna tavaline kuulmispuudega alaealiste käsitlemisel. Täiendavat ettevalmistust rõhutatakse juhul, kui ohver/tunnistaja on kognitiivse puudega isik, kuigi nendel juhtudel on täheldatud tuge alaealise keskkonnast (pere, õpetajad jne), s.o mitteprofessionaalset tuge. Samuti esineb erinevusi sõltuvalt sellest, kas küsitlejaks on lastepsühholoog või politseiametnik.

<sup>150</sup> Võib olla asjakohane juhtida tähelepanu sellele, et Belgia küsitluse valimi moodustab suurem protsent naissoost TAM-küsitlejaid. See võib osaliselt olla tingitud TAM-koolituse vabatahtlikust olemusest ja traditsioonilisest politseikultuuri nägemusest, mistõttu on mees- ja naispolitseinike võrdse protsentuaali saamine keeruline.

<sup>151</sup> „Samuti on oluline õppida tundma lapse kultuuri ja seda, kuidas see võib mõjutada tema võõraste täiskasvanutega suhtlemist ja nende küsimustele vastamist“. Lamb et al., „The NICHD Investigative Interview Protocols for Young Victims and Witnesses“, 87–100. „Cultural competency is defined as the capacity to function in more than one culture, requiring the ability to appreciate, understand, and interact with members of diverse populations within the local community.“ National Children’s Alliance. 2017. Cultural Competency and Diversity. Standards for Accredited Members. Washington, DC: National Children’s Alliance. Kättesaadav aadressil

[https://ovc.ojp.gov/sites/g/files/xyckuh226/files/media/document/os\\_nca\\_standards\\_child\\_advocacy\\_centers-508.pdf](https://ovc.ojp.gov/sites/g/files/xyckuh226/files/media/document/os_nca_standards_child_advocacy_centers-508.pdf)

<sup>152</sup> Justiitsministri, siseministri ja prokuröride kolleegiumi ringkiri nr 03/2021 kuriteoohvrst või kuriteo tunnistajast alaealiste ja kaitsetute täisealiste isikute ülekuulamise audiovisuaalse salvestamise kohta.

<sup>153</sup> Uurimisüksuse politseiametnik, kellel on toimiku kohta täielikud teadmised.

■ **Belgias** näeb CCP artikli 47bis lõige 6 punkt 4 ette, et igal kannatanul või kahtlustataval, kes ei mõista ega räägi menetluskeelt, või kellel on kuulmis- või kõnepuue, on õigus **vandetõlgile**. Vajadusel viibib tõlk küsitlusruumis<sup>154</sup>.

Sageli ei ole tõlk TAM-küsitluse ega lapse seksuaalse väärkohtlemise osas koolitatud ning kuigi see ei ole eeltingimus, on nendes küsimustes erikoolitus või -kogemus vägagi soovitatav.

Nendel juhtudel soovivad küsitlajad ja tõlgid anda eelteadmisi küsitlemisstrateegia ja juhtumi eripärade kohta. Eelkohtumine võib anda tõlgile kasulikku teavet lapse omaduste (nt keeleoskuse), käsitletavate faktide olemuse, küsitlustehnikate ja küsitlaja ootuste kohta. Kvaliteetse tõlgitud-vahendatud küsitluse läbiviimiseks on tungivalt soovitatav, et enne ja pärast küsitlust toimuksid teabekoosolek ja ülevaate andmine.

Selgete kvaliteedinõuete kehtestamiseks soovivad justiitspetsialistid koostada ajakohastatud riikliku vandetõlkide nimekirja, milles märgitakse ära nende teadmised ja kogemused. Kuna see võib olla faktide olemuse tõttu keeruline nii tehnilises kui ka emotsionaalses mõttes.

■ **Hispaanias** on puude kontekstis kõige sagedamini mainitud üksus vaimupuudega ohvrite hooldamise üksus (UAVDI). Ta osaleb protsessis, soovitades **lääbivijaid**, mis tähendab, et nad ei vii ise küsitlusi läbi, vaid pigem juhendavad küsitlajat, viidates vajalikele kohandustele.

Seetõttu ei ole abi täielikult spetsialiseerunud, vaid on pigem toetus parima hoolduse tagamiseks. Lisaks märgiti, et paljud spetsialistid ei teadnud nende olemasolust või olid need alles hiljuti avastanud.

Oluline on vaadata üle mitte ainult spetsialistide spetsialiseerumine ja juhendite rakendamise pädevus, vaid ka konkreetset kohandused vastavalt puudele. Täheledatakse, et puuet käsitletakse ohvrite/tunnistajate erilise haavatavuse olukorras veel ühe variandina. Siiski tuleb meeles pidada, et iga puue nõuab erinevaid kohandusi. Lisaks on puuetega inimeste vastu suunatud vägivalda mõistmiseks vaja nende juhtumite puhul mitmetahulist lähenemist.

### C) Muud õiguste ja menetluslike tagatistega seotud elemendid

- ✓ *Teave (artiklid 6 ja 7)*
- ✓ *Osalemine (artiklid 10, 13, 24, 25)*
- ✓ *Stressi, vaimse tervise probleemide vähendamine (artikkel 20)*
- ✓ *Eraelu kaitse (artikkel 20)*
- ✓ *Väärikus (artiklid 18 ja 23)*

#### ***i) Audiovisuaalse salvestise kvaliteet kohtuprotsessis ja poolte võrdsuse põhimõte***

Tuleb tagada audiovisuaalse salvestise kvaliteet, et seda oleks võimalik kohtuprotsessis kasutada. Nagu ka süüdistatava ja kannatanu tagatiste ja õiguste samaväärne kaitse.

Küsitluse kvaliteetne salvestus on menetluslike tagatiste säilitamise oluline element ja selles mõttes on mõnes partnerriigis (**Kreeka**<sup>155</sup>, **Itaalia**, **Hispaania** – vähemalt enne LO 8/2021 inkorporeerimist) salvestuse või kvaliteedi puudumisest tingitud lünki. Seetõttu on oluline kehtestada reguleeritud mehhanismid salvestise kvaliteedi kontrollimiseks.

<sup>154</sup> Tõlgi roll on reguleeritud ringkirja nr 03/2021 punktis 2.5.

<sup>155</sup> Näiteks Kreeka puhul selgus, et vaatamata kehtivatele õigusaktidele ja küsitluse salvestamise eelsetele praktikas seda ei rakendata, vähemalt mitte süstemaatiliselt. Küsimusele, kuidas lapse ütlusi registreeritakse, vastas 77,8% osalejatest, et ütlused kirjutatakse üles, ja ainult 16,7% vastas, et need salvestatakse; 5,6% ei osanud vastata. Samas kui küsiti sageduse kohta, teatas enamik õigus- ja justiitspetsialiste, et alaealiste väärkohtlemise ohvrite ja tunnistajate ütlusi ei salvestata kunagi (47,6%), 23,8% väitis aga, et need salvestatakse alati, ja 19%, et neid salvestatakse sageli.



Samuti on oluline, et küsitluse ajal oleksid kohal erinevad inimesed. Teiste spetsialistide kohaloleku nõude osas viitame punktile *2.3.1.C. Menetluslikud tagatised*. Kuigi üldiselt peaks spetsialistide viibimine ruumis olema minimaalne. See tähendab, et alles tuleks jätta ainult need isikud, kes vahetult ohvri/tunnistajaga suhtlevad, samuti ohvri usaldusisik, kui ta olemas on. Rohkemate inimeste ruumi lubamine võib otseselt mõjutada ohvri/tunnistaja osalemist, kuna see võib drastiliselt vähendada nende osalushuvi ja ka emotsionaalset heaolu.

## ***ii) Ohvri/tunnistaja nõuetekohane teavitamine, tema saatmine ja tema privaatsuse ja väärkuse austamine***

Kuigi juhendid peavad täielikult austama alaealiste ohvrite/tunnistajate õigusi, märkasime mõningate õiguste austamise osas olulisi piiranguid, kusjuures kohandused ei arvestanud täielikult laste õigustega ning lähtusid täiskasvanu- ja meestekesksest vaatenurgast. Sellega seoses on oluline:

- **Teavitada** lapsohvreid piisavalt sellest, mis juhtub, kuidas ja miks. Samuti tuleks neid vastavalt nende õigustele teavitada isikutest, kes neid kuulavad. Samuti sellest, et küsitlus salvestatakse, ning vajaduse korral tuleks saada nende **nõusolek**. Leidsime, et sellesse aspekti suhtutakse küllaltki lõdvalt (**Eesti, Kreeka, Hispaania, Itaalia**) ja eeldame, et informatsioon on üldiselt ebapiisav ning seetõttu ei ole harvad juhud, kui ohvrit/tunnistajat nõuetekohaselt ei teavitata või ta kaalub oma õigust tunnistamisest keelduda (kohtuniku nõudmisel, **Itaalia**<sup>156</sup>). Selles mõttes on rangemat hoiakut näha pigem õigusspetsialistide kui psühholoogide puhul. Sellega kaasneb suur ohvrite/tunnistajate instrumentaliseerimise oht nendes protsessides.

### **Selgitus 25. Belgia juhend**

**Belgia** juhend võimaldab saavutada selles osas suuremat selgust, saavutades ülejäänud nelja riigiga võrreldes kõrgema laste õiguste kaitse taseme. Audiovisuaalne salvestis tuleb teha alaealise (mitte vanemate<sup>157</sup>) nõusolekul ja selle nõusoleku saab igal ajal tagasi võtta (CCP artikkel 95). Kui alaealine on noorem kui 12 aastat, piisab talle sellest otsusest teavitamisest (CCP artikli 92 lõige 1). Kui alaealine keeldub audiovisuaalsel salvestusel osalemast, kuigi ta mõistab selle põhjuseid, teeb küsitaja ettepaneku helisalvestise tegemiseks. Kui alaealine sellest keeldub, siis seda arvestatakse. Sel juhul kasutab küsitaja klassikalist küsitlusprotseduuri, kuid järgib võimaluste piires õpitud juhendi nõudeid, s.o viib küsitlust läbi lugupidavalt, mittesugestiivselt ja samm-sammult<sup>158</sup>.

- Kaitsta ohvri vaimset tervist, tuginedes **saatmise** õigusele. Kuigi tundub, et pigem eelistatakse vanemate ruumis mitte viibimist, kuna ohver/tunnistaja võib tunda,

<sup>156</sup> Itaalia kohtusüsteemis on vaja hinnata, kas laps saab ütlusi anda ja kas suudab seda teha, ning on olemas menetlusreeglid, mis annavad selles küsimuses kohtu seisukohast selged juhised. Kui aga kohtusüsteem kaalub asjaolusid, mille tõttu alaealine ei saa või ei sobi ütlusi andma, ei võeta ütluste andmisest keeldumist arvesse isegi alaealiste puhul. Seetõttu palutakse alaealisel (olgu siis kannatanul või tunnistajal) ütlusi anda, järgides kõiki seadusega ette nähtud täpsustusi ja ettevaatusabinõusid.

<sup>157</sup> Ringkiri nr 03/2021, p 5.3.2.2.

<sup>158</sup> Ringkiri nr 03/2021, p 5.3.2.4.

et teda sunnitakse, või otsida oma loole heakskiitu, on oluline tagada, et see ei kahjustaks nende õigusi

**Belgias** teavitatakse alaealist õigusest usaldusisikule (CCP artikkel 91 bis<sup>159</sup>), kes saab temaga vestlusruumis kaasas olla. Kuigi, nagu ka teistes partnerriikides, viidatakse väikesele tõenäosusele, et ohver/tunnistaja seda nõuab. Kuigi on tõsi, et ohvri vanus ja saatva isiku roll kannatanu/tunnistaja elus võivad kaasa tuua selle, et ohver/tunnistaja eelistab, et saatja kohal ei viibiks, tuleb siiski tagada, et tema sõltuvusolukord ei piiraks tema õigust olla saadetud.

Sellest lähtuvalt tõstame esile **saatmist loomade poolt**, mis võib rahuldada ohvrite/tunnistajate huve ja ületada mainitud pereliikmete saatjaks olemise puudused (**Hispaania**<sup>160</sup>).

Teisalt on oluline seda mitte segi ajada kannatanu õigusabi ja inimesega, keda ta usaldab.

- **Privaatsuse** austamine, mis on tihedalt seotud **väärkusega**. Täpsustage kõigi lapsohvriga salvestatud kohtumiste faasid ja tehke vahet nendel, mida tuleks ja ei tuleks „automaatselt“ vaadata. Ohvri/tunnistaja osaluse parem ettevalmistamine võimaldab vähendada neid küsimusi, mis ei ole otseselt kuriteoga seotud, ja mida kriminaalmenetluses läbiviidava küsitluse kitsama tähenduse puhul ei esitataks.
- Me ei täheldanud nendel juhtudel ohvrite/tunnistajate privaatsuse säilitamiseks vajalike **selgete mehhanismide** olemasolu. Tasuks viia läbi põhjalikum uurimus lapsekesksest vaatenurgast, milles ei lähtuta täiskasvanute lapsepõlvevajadustest ja igapäevafaktidest.

### **iii) Intervjuud viib läbi ohvriga samast soost isik. Sooline perspektiiv**

Kuigi direktiiv 2012/29/EL sätestab artikli 23 lõike 2 punktis d ohvri õiguse olla küsitatud samast soost isiku poolt, oleme täheldanud, et praktikas on laste puhul tegemist teemaga, mida harva käsitletakse<sup>161</sup>. Läbiviidud intervjuudest ja küsitlustest selgub, et enamasti ei pea spetsialistid seda teemat oluliseks<sup>162</sup>. Mõnikord peetakse seda teisejärguliseks probleemiks, põhjendades, et „päriselt oluline“ on spetsialistide asjatundlikkus (mis peaks olema nõue).

APSAC'i küsitlemise<sup>163</sup> praktikajuhendis märgitakse lapse väärkohtlemise kahtluse käsitlemisel, et head küsitlajad võivad olla nii naised kui ka mehed ning sugu on

<sup>159</sup> Välja arvatud juhul, kui prokurör või eeluurimiskohtunik otsustab oma põhjendatud otsuses alaealise huvides teisiti (ringkiri nr 03/2021, punktid 5.2.2. ja 5.2.3.).

<sup>160</sup> Rahvusvaheliselt kogub populaarsust Facility kohtukoorte kohalviibimine. Seksuaalse väärkohtlemise alaealiste ohvrite või tunnistajate juhtumite puhul võivad küsitlemise ajal viibida kohal koolitatud koerad, kes aitavad vähendada ebamugavustunnet ja toimida suhtlemisabina. Laste ja noorukite vastu suunatud vägivalda erikohtus Hispaanias on samuti sarnane programm ning parema õhkonna loomiseks ja ebakindluse ja rahunemise vältimiseks paluvad justiitsüsteemi spetsialistid võtta küsitlusele kaasa pere lemmiklooma.

<sup>161</sup> Küsitlaja sugu Belgia seadustes ei käsitleta, küll aga on seda käsitletud mõnes politseisiseses regulatsioonis.

<sup>162</sup> Näiteks Hispaanias avaldas 73,9% küsitatud kohtupsühholoogidest, et küsitlaja sugu ei võeta seksuaalse väärkohtlemise ohvrite puhul arvesse. Sarnane protsent oli ka Itaalia vastajate valimis. Kreekas väitis sama 57,1% küsitluteest.

<sup>163</sup> „Practice Guidelines Forensic Interviewing in Cases of Suspected Child Abuse“ (American Professional Society on the Abuse of Children (APSAC), 2012),

ametialaste oskustega võrreldes tähtsusetu tegur, kuid võimalusel tuleks arvestada lapse eelistusega.

Uuringud näitavad, et kuigi küsitleja ja ohvri sugu mõjutab andmete kogumise protsessi, on selle mõju standardiseeritud küsitlusjuhendite (nt NICHD) abil miinimumini viidud<sup>164</sup>.

*„Minu kogemus (...) on see, et 14/15 aastane ohver on tagaishoidlik ja hirne täis: nad on juba teadlikud, et nende väidetel võivad peres olla tagajärjed, (...) neil on väga raske olla.“*  
(Prokurör, ES)

See probleem on mõnikord kergemini seostatav noorukitest ohvritega, kes näitavad sündmuste meenutamisel üles suuremat ärevust, hoolimata nooremalt ohvritelt ütluste võtmise keerukusest. Seetõttu on oluline selles küsimuses kannatanute heaolu mitte unustada, mida aga võib hägustada selliste juhtumite tehniline raskus praktikute jaoks.

*„Põhimõtteliselt on võimalik küsitlejat vahetada, kui ta alaealisele tõesti ei sobi. Näiteks, kui sellel küsitlejal on kahtlusalusega sarnane välimus, on võimalik rolle vahetada.“*  
(TAM-küsitleja, BE)

### 2.3.4. Lapse audiovisuaalse küsitluse kasutamine kohtuprotsessis

#### A) Küsitluse mõju kohtuprotsessil

Eeltoodu alusel on tehtud kindlaks, et küsitluse vaatamise võimaldamiseks on salvestise esitamine istungil hädavajalik ning seetõttu peaks olema selgelt välja toodud selle video- ja helisalvestise kohustuslikkus (**Belgias** CCP artiklid 91bis<sup>165</sup> kuni 101<sup>166</sup>, **Eestis** KrMS § 70 lg 3, **Kreekas** ministri otsus 7320/2019, **Itaalias** CPP artikkel 398.5 bis ja **Hispaanias** artiklid 449 bis ja ter LECrim) ja mõnes riigis vähemalt võimalus kasutada helisalvestist (**Belgia**<sup>167</sup> ja **Itaalia**). Rõhutame kõigi lapsega tehtud sekkumiste salvestamise olulisust, kuna näiteks **Belgias** alustatakse küsitluse salvestamist küsitlusruumist üldise ülevaate andmise hetkest ja lõpetatakse pärast seda, kui küsitleja ja alaealine on vestluse lõpetanud ja küsitlusruumist lahkunud<sup>168</sup>.

Vaatamine võib olenevalt sisu asjakohasusest olla täielik või osaline ning selle käigus peab püüdma säilitada ohvri privaatsust nii suurel määral kui võimalik. Seetõttu tuleks kuriteoga mitteseotud küsimusi käsitlevad osad märgistada nii, et neid ei vaadataks, kui see pole tingimata vajalik (nt ohvri eraelu või seksuaalsust puudutavad küsimused, kui need ei ole faktide rekonstrueerimiseks vajalikud).

Teisalt leiame erinevusi ütluste kohtuprotsessi kaasamise viisides. Samuti võivad salvestusega kaasneda muud elemendid, näiteks küsitluse läbi viinud spetsialisti aruanne

<https://depts.washington.edu/uwhatc/PDF/guidelines/Forensic%20Interviewing%20in%20Cases%20of%20Suspected%20Child%20Abuse.pdf>.

<sup>164</sup> Michael E. Lamb ja Michelle E. Garretson, „The Effects of Interviewer Gender and Child Gender on the Informativeness of Alleged Child Sexual Abuse Victims in Forensic Interviews“, Law and Human Behavior, nr 27(2) (Mai 2003): 157–71, <https://doi.org/10.1023/A:1022595129689>.

<sup>165</sup> Kasutusele võetud 13. aprilli 1995. aasta alaealiste seksuaalse kuritarvitamise seaduse artikliga 2.

<sup>166</sup> Kasutusele võetud 28. novembri 2000. aasta alaealiste kriminaalkaitse seaduse artiklitega 38–40.

<sup>167</sup> Kui alaealine audiovisuaalsest salvestisest keeldub, kuigi ta selle põhjust mõistab, võib küsitleja teha ettepaneku helisalvestise tegemiseks. Kui alaealine sellest keeldub, arvestatakse sellega.

<sup>168</sup> Ringkiri nr 03/2021, p 5.3.2.4.

ja isegi tema kohalolek kohtuistungil. See on seotud eksperdi poolt läbiviidava küsitluse kasutamise põhjendusega. Mõnikord on selline professionaalne sekkumine õigustatud üksnes teabe hankimise viisi asjakohasuse tõttu (peamiselt sisendamise vältimine ja lapse heaolu tagamine) ning mõnikord on vajalik ka selle küsitluse hindamine (nt eksperdi arvamuse ümberlükkamise aruanne).

Seega, kuigi mõnel juhul ei ole küsitluse kulgu ja tulemust käsitleva aruande koostamine automaatne (**Hispaania**<sup>169</sup>), kuna eeldatakse, et ütluste hindamine on täielikult kohtuvõimu ülesanne, on teistel juhtudel selline aruanne alati küsitlusega kaasnev (**Belgia, Eesti, Itaalia**).

#### Selgitus 26. Küsitluse salvestamine ja sellekohane aruandlus

Kui kahtlustatavalt võetakse vabadus, siia **Belgias** peab küsitaja pärast küsitlemist esitama 48 tunni jooksul või viivitamatult kirjaliku ettekande. Selles aruandes tuleks arvesse võtta CCP artiklis 47bis sätestatud. Aruanne peab sisaldama küsitluse põhielemente ja võimalusel kõige asjakohasemate lõikude transkriptsiooni (CCP artikkel 96).

*„Protokollis peab olema täpselt ära toodud ärakuulamise algus, katkestamise ja jätkumise ning lõpetamise aeg. Selles täpsustatakse küsitlemises või selle mingis osas osalevate isikute andmed ning nende saabumise ja lahkumise aeg. Samuti mainitakse selles konkreetseid asjaolusid ja kõike, mis võib avaldusele või selle tegemise asjaoludele erilist valgust heita.“ (CCP artikkel 47bis § 6.1.).*

Salvestis koos küsitaja koostatud täieliku aruandega saadetakse prokurörile ja/või eeluurimiskohtunikule, et see saaks edasises uurimisprotsessis tõendiks.

Erinevate riikide tulemuste valguses on nende aruannete ülesehituses ja sisus olulisi erinevusi, mille põhjuseks näib olevat puudulik asjakohane koolitus, mis sõltub mis näib olevat sellekohase ebapiisava koolituse tagajärg, mis sõltub vastutavast spetsialistist, aga ka selle kohta kehtestatud regulatsiooni või miinimumnõuete puudumine. Seetõttu on siinkohal välja pakutud järgmised miinimumnõuded:

- Küsitluse aruanne, transkriptsioonid ja salvestus.
- (Ekspert)aruannete esitamise tähtajad.
- Kasutatud vahendite ja juhendite põhjendus.
- Vajalikud meetmed lapsohvrite privaatsuse, identiteedi ja maine kaitsmiseks ning nende tuvastamiseni viiva teabe avaliku levitamise tõkestamiseks.
- Sujuvad spetsialistide suhtluskanalid.

Alaealiste audiovisuaalselt salvestatud ülekuulamise visualiseerimine on ajapiirangu tõttu sageli problemaatiline. On teatatud, et mõned praktikud on koostatud aruannetes lisanud lapse selgituste asjakohastele osadele täpsed ajavahemikud, mis on hea tava ja hõlbustab kohtunike jaoks hinnangu andmist.

<sup>169</sup> Kehtiv regulatsioon sätestab, et „Avaldus tuleb alati protokollida ja kohtunik võib pärast poolte ärakuulamist nõuda eksperdilt ettekannet, mis annab ülevaate alaealise ülekuulamise arengust ja tulemusest“.

Paigas peavad olema süsteemid, mis tagavad lapsohvrite isikuandmete kaitse nii praeguses etapis ja eelkõige salvestiste sisu osas, kui ka kogu protsessi vältel.

## Selgitus 27. Ohvrite isikuandmete kaitse

**Kreekas** võimaldab ühe ohvrite isikuandmete kaitset kohtumenetluses tagava süsteemi puudumine nende isikuandmete ja nende väärkohtlemise üksikasjade süstemaatilist avaldamist meedias, muutes ohvrid üldsusele äratuntavaks ja neid psühholoogiliselt veelgi. See äärmiselt valus ja stressirohke protsess, mis teatavasti võib kesta aastaid, on samaväärne alaealiste taasohvristamisega sama süsteemi poolt, mille ülesanne on neid kaitsta<sup>170</sup>.

### B) Usaldusväarsuse hindamine

Spetsialistid ja avalikkuse arusaamad väidetavatest laste seksuaalse väärkohtlemise juhtumitest on kujundanud küsitlemispraktikaid sedasi, et selle tulemuseks on pinged avalikustamist võimaldavate ja valeväidete vältimist tagavate praktikate vahel, arvestades valepositiivsete ja valenegatiivsete vigade laastavat mõju<sup>171</sup>. Peale selle, et sageli võivad lapse ütlused olla ainsaks tõendiks kuriteo toimumise kohta, nagu laste seksuaalse väärkohtlemise puhul, pole juhtunu puhul tavaliselt ka füüsilisi vigastusi ega ka tunnistajaid<sup>172</sup>.

Seetõttu tugineb kohtuvõim küsitluses kajastatu hindamiseks mõnikord muudele vahenditele, eelkõige usaldusväarsuse aruannetele. Kui mõnes riigis ei ole ebatavaline, et seda hindamist alaealiste puhul taotletakse (**Kreeka, Itaalia, Hispaania**<sup>173</sup>), siis teistes riikides tehakse seda ainult erijuhtudel (**Belgia**<sup>174</sup>).

Rõhutatakse raskusi seoses selleks otstarbeks spetsialiseerunud spetsialistide leidmisega (nt ekspertide nappus, suur juhtumite arv) ning ka nende tööriistade piirangute tundmisega. Sellega seoses tasub mainida, et väidete õigsuse hindamise vahendite kasutamisel täheldasime nii vaidlusi kui ka dilemmasid.

*„Isiklikult pean seda keeruliseks. Mul on selle suhtes kahetised tunded, sest mis on need parameetrid, mille järgi sa järeldad, et keegi räägib tõtt või mitte?“ (Eeluurimiskohtunik, BE)*

Kuna „usaldusväarsus laiemas tähenduses, võrdsustatuna tõepärasusega, kehtib eranditult kohtunikele ja magistratidele“<sup>175</sup>. Ütluste kehtivuse analüüs (SVA) ja üks selle komponente, kriteeriumipõhine sisuanalüüs (KPS), olid ühed sagedamini mainitud tööriistadest. Mõned osalejad väitsid, et lisaks õige kasutamise koolitusele on vaja need tööriistad üle vaadata, et kaasata ka olemasolevad teadmised traumade kohta

<sup>170</sup> Hellenic Ombudsman, 2020. *Delay of the institution „Independent Offices for the Protection of Minor Victims – Child Home.“* lk 3. [https://drive.google.com/file/d/137z89YJ6zj-KBio6rdlaOxj\\_w\\_shhPfw/view](https://drive.google.com/file/d/137z89YJ6zj-KBio6rdlaOxj_w_shhPfw/view)

<sup>171</sup> Faller, „Forty Years of Forensic Interviewing of Children Suspected of Sexual Abuse, 1974–2014: Historical Benchmarks“.

<sup>172</sup> *Idem*

<sup>173</sup> Hispaania sisaldab ringkiri 3/2009 alaealiste ohvrite ja tunnistajate kaitse kohta ütluste andmise psühholoogia asjakohasust, mis näitab, et kuigi täiskasvanute puhul peab usaldusväarsust mõne erandiga hindama ainult kohtunik, siis alaealiste puhul võib seda soovitada.

<sup>174</sup> Juhtudel, kui kurjategija eitab oma süüd ja ohver viitab väga tõsiste asjaolude toimumisele. Kõikide juhtumite puhul usaldusväarsust ei hinnata, näiteks Interneti-peibutamise puhul, kuna uurimine algab digitaalsete tõenditega.

<sup>175</sup> Juárez López ja Álvarez Ramos, „Evaluación Psicológica Forense de Los Abusos y Maltratos a Niños, Niñas y Adolescentes. Guía de Buenas Prácticas“.



(**Hispaania**). Lisaks parandab tõenduspõhise juhendi järgimine uuriva küsitluse kvaliteeti. See viimane märkus on ülioluline, kuna küsitluse käigus kogutud teabe kvaliteet, korduvad ülekuulamised ning pikad viivitused kaebuse ja küsitluse vahel mõjutavad suuresti narratiivi usutavust<sup>176</sup>.

Siinkohal rõhutatakse taas kord spetsialistide vahelise piisava koordineerimise ja koostöö tähtsust, et saaks vajaduse korral kasutada „ühiste küsitluste“<sup>177</sup> ideed, nagu ka eelnevalt mainitud.

Selles mõttes on kasulik, kui küsitlust läbi viiv isik oleks eelnevalt teadlik usaldusväarsuse aruande koostamise nõudest (sama spetsialisti või mõne teise isiku poolt), et küsitlus võimaldaks salvestuse vaatamisel sellist analüüsi teha.

### 2.3.5. Professionaalne praktika. Arenguruum? Küsitluste läbiviimise järelevalve ja tagasiside mehhanismid

#### **A) Küsitlusjuhendi järgimine ja rakendatavus**

Nagu eelmistes punktides (p 2.3.3.A) mainitud, näitavad uuringud, et uuringupõhistest küsitlusjuhenditest (nt NICHD) kinnipidamine ja küsitlustehnikate (nt lahtised küsimused vs. valikuvõimaluste esitamine ja vihjavad küsimused) õige kasutamine suurendab laste küsitlemise kvaliteeti<sup>178</sup>. See tagab homogeense menetlusstandardi, toetab spetsialisti praktiliste juhiste andmisel ning kaitseb kaasatud alaealise õigusi ja privaatsust.

Kogu selle võrdleva uuringu jooksul oleme täheldanud küsitlusmeetodite ja erinevate teguritega seotud juhiste järgimisel mitmeid väljakutseid.

Kõige ilmsemad on juhtumid, kus selle kasutamise kohta puudub erikoolitus ja küsitluse läbiviija ei ole spetsialist. Näiteks **Itaalias**, kus seda viib läbi kohtunik, isegi kui teda saab abistada ekspert (st psühholoog). Või **Kreekas**, kus juhtpositsiooni võtavad politseiametnikud, kellel pole tavaliselt ei erioskusi ega teadmisi. Või **Eestis**, kus käsiraamat ja juhised on olemas, kuid kohustuslik juhend puudub.

Sellega seoses väärivad mainimist küsitlemisjuhiste järgimist takistavad tegurid, nagu teadlikkuse või tuttavlikkuse puudumine, kokkuleppe või tajutava tulemuse puudumine ja inertsist varasema praktika jätkamine<sup>179</sup>.

Teine koolitusega seotud tegur on see, et selle mõju kipub vähenema, kuna „ekspertide küsitlemisoskusi tuleb arendada ja täiustada nii praktika kui ka regulaarse juhendamise

<sup>176</sup> Michael E. Lamb et al., „Case-Related Outcomes When the Protocol Is Used“, *Tell Me What Happened: Questioning Children about Abuse*, 2<sup>o</sup> (Wiley-Blackwell, 2018).

<sup>177</sup> Johansson et al., „Implementing the Nordic Barnahus Model: Characteristics and Local Adaptions“.

<sup>178</sup> Karen J. Saywitz, Thomas D. Lyon ja Gail S. Goodman, „Interviewing Children“, *The APSAC Handbook on Child Maltreatment*, 4th ed. (Ameerika Ühendriigid: SAGE Publications, 2018), 310–29.

Michael E. Lamb et al., „Use of a Structured Investigative Protocol Enhances the Quality of Investigative Interviews with Alleged Victims of Child Sexual Abuse in Britain“, *Applied Cognitive Psychology*, 23, nr 4 (2009), <https://doi.org/10.1002/acp.1489>.

<sup>179</sup> Débora Cecilia Cabana et al., „Why Don't Physicians Follow Clinical Practice Guidelines? A Framework for Improvement“, *Pediatrics Research*, 45, nr 4 (Aprill 1999): 90, <https://doi.org/10.1203/00006450-199904020-00719>.

kaudu<sup>180</sup>. Näiteks **Belgia** politsei TAM-küsitlejad, kes teatavad küsitlusmeetodi küllaltki rangest järgimisest, kuuluvad võrgustikesse, kus nende tegevust jälgitakse ja nad saavad selle kohta tagasisidet, osalevad intervüioonipäevadel (üks, kaks või kolm korda aastas) ning peavad läbi viima vähemalt 10 intervjuud aastas<sup>181</sup>. Käesolevas uuringus käsitletud ülejäänud **nelja riigis** TAM-küsitlejate järelevalve- ja tagasisidestruktuure ei mainita (kuigi Eesti puhul on mainitud spetsialiseerunud politseiametnike regulaarset koolitust, teemasid täpsustamata).

Samas rakendab **Kreeka** ankeedi valimi (n=21) kohaselt enamik õigus- ja justiitsasjade ning ohvriabi spetsialiste üsna sageli mõnda etappi ja praktikaid, mis on osutunud kasulikuks küsitlemise<sup>182</sup> ja esitatava teabe hulka suurendavate küsitlustehnikate puhul<sup>183</sup>.

Nagu ka **Hispaania** küsimustiku valimis (n=39), milles teatati kõrgest küsitlemisetappide<sup>184</sup> järgimise protsendist ja rohkem teavet toovate küsitlustehnikate kasutamisest<sup>185</sup>.

**Itaalias** on enamik küsitlusjuhendit järgivaid spetsialiste väga ranged ja ettevaatlikud ning järgivad *alati* kõiki erinevaid faase ja kasutavad teaduspõhiseid küsitlustehnikaid.

Ja isegi kui **Belgias** on õigus- ja justiitsspetsialistid, täpsemalt koolitatud TAM politseiametnikud ning prokurörid ja eeluurimiskohtunikud, kes TAM-juhendi jõustamise üle otsustavad, juhendi olemasolu ja toimimisega üldiselt rahul, ei ole küsitlusjuhendi rakendamine garanteeritud.

Tavaliselt on kasutatavad juhendid lineaarse struktuuriga, mille puhul eeldatakse, et küsitlaja suudab liikuda faasist faasi ettenähtud järjekorras, mis võib aga osutuda probleemseks küsitlajale, kes plaani samm-sammult ei järgi<sup>186</sup>. Fakt on see, et tegelikkus erineb sageli ideaalsest olukorrast. Välja on toodud mõned osalejate käsitletud tegurid, mis nõuavad küsitlusmeetodi kasutamisel teatud paindlikkust:

- *Vanus*. Eelkooliealised ei pruugi küsitluse dünaamikat ja episoodilise mälu treenimist mõista, nende keskendumise kestus on lühem, nad ei suuda kaua paigal istuda ja väsivad kiiremini kui vanemad lapsed. Noorukid, kes on endast

<sup>180</sup> Michael E. Lamb, „Difficulties Translating Research on Forensic Interview Practices to Practitioners: Finding Water, Leading Horses, but Can We Get Them to Drink?“, *Am Psychol*, 71, nr 8 (November 2016): 710–18, <https://doi.org/10.1037/amp0000039>.

<sup>181</sup> Enamik küsitletud TAM-küsitlejaid arvab, et nad teevad seda aastas umbes 20 korda, millest pooltel kordadel istuvad nad juhi toolil. Suuremates püsivussüsteemiga tsoonides tehakse küsitlusi 2–4 päeval kuus, 24-tunnistes vahetustes. Nendel päevadel teevad küsitlajad mõnikord kaks või erandkorras isegi kolm küsitlust päevas. TAM-koolitajad (ka küsitlajad), kuna nad tahavad oma teadmistesse panustada, võivad enda kolleegidest rohkem küsitlusi läbi viia: „viisteist küsitlust aastas, mida viime läbi ise, ja umbes viisteist, kui oleme juhid.“ Kõigis võrgustikes tundub läbiviidavat keskmiselt kolm kuni kuus küsitlust kuus. Ja kui ühes võrgustikus tehakse aastas 350 küsitlust, siis teises ainult 35.

<sup>182</sup> Ettevalmistus (76,1%), põhireeglite selgitamine (61,8%), konkreetsetele probleemidele keskendumine vaba jutustuse võimaldamiseks (66,7%), neutraalse teemaga lõpetamine (57%), aruande organiseerimine (57%), episoodilise mälu treenimine (52,3%).

<sup>183</sup> Vaba jutustus (52,4%), avatud küsimused (61,8%), täiendavad küsimused konkreetsete ebamääraseks jäänud, vastuoluliste, mainimata jäänud või liiga üldiste punktide selgitamiseks(71,3%). Meetodid, mis takistavad jutustamist, suurendavad sugestiivsust või tekitavad frustratsiooni, said madala protsendi.

<sup>184</sup> Usalduse loomine (61,5%), põhireeglite selgitamine (79,5%), episoodilise mälu harjutamine (56,4%), jutustusele keskendumine ja omandamine (79,5%), võimalikud kohtulikud küsimused ja kohandamine (89,6%), lõpetamine neutraalse teemaga (66,7%).

<sup>185</sup> Vaba jutustus (92,3%), avatud küsimused (89,7%) ja täiendavad küsimused konkreetsete punktide selgitamiseks (61,5%). Meetodid, mis takistavad jutustamist, suurendavad soovitatavust või tekitavad frustratsiooni, said madala protsendi.

<sup>186</sup> Faller, Kathleen. „Forty Years of Forensic Interviewing of Children Suspected of Sexual Abuse, 1974–2014: Historical Benchmarks.“ *Social Sciences (Basel)* 4, nr 1 (2014): 34–65. <https://doi.org/10.3390/socsci4010034>.

teadlikumad ja võivad piinlikke teemasid (nt seksuaalakte) vältida, vastavad lühidalt ja mõistavad avalikustamise tagajärgi. Raskusi võib tekkida nii suhte kui ka usalduse loomisel. Seda kohandamisvajadust erinevas vanuses laste küsitlemisel mainitakse ka teadusuuringutes<sup>187</sup>.

- *Teatud kuritegevuse tüpoloogiad*, mille puhul faktid on hajutatud üle pikema ajavahemiku ja puudub üks eraldiseisev kuritegelik sündmus, ning juhtumi (nt peibutamine, küberkiusamine<sup>188</sup>) viimase, esimese või muu esinemiskorra täpne määratlus osutub keeruliseks. Lapsed ohvriks langemist sageli ei tunnista ja peavad oma kogemusi vabal tahtel tehtud tegudeks (st alaealisi ahvatlevate inimkaubitsejate (*loverboys*) lapsohvrid<sup>189</sup>) (**Belgia** näide).
- *Juhtudel, kui kurjategijal on mitu ohvrit* (**Hispaania** näide).
- *Lapsed, kes ei sobi teoreetilise koolitusmudelisse*. Näiteks lapsed, kellel pole hobisid, sõpru ega muid huvisid. See on väljakutse sissejuhatusetapis, kuna küsitlejaid koolitatakse lapsega suhteid looma ja „neutraalsete teemadega“ küsitlustehnikaid testima, peamiselt kooli/sõprade, pere ja vaba aja arutamise kaudu (**Belgia** näide).
- *Puuetega lapsed ja/või haavatavas olukorras olevad lapsed*. Näiteks **Eestis** on BADEV projekti osana olemas erivajadustega laste küsitlemise käsiraamat (2019). Oluline on märkida, et jõupingutused tõhususe ja juhiste järgimise parandamiseks peaksid vältima lihtsustatud lahendusi ja hindamisvahendeid ning võtma arvesse spetsialistide vajadusi ja tegelikkust ning laste seksuaalse väärkohtlemise juhtumite uurimise keerukust.
- *Lapsed, kes ei räägi riigikeelt ja vajavad seetõttu tõlki* (nt saatjata välismaalased). Tavaliselt tõlke küsitluse eripärade osas ei koolitata.
- *Erineva kultuuritaustaga lapsed*. Näiteks **Belgia** puhul mainisid mõned TAM-küsitlajad, et nad pöördusid teatud kultuuriliste teadmiste<sup>190</sup> saamiseks *Antwerpeni OTA* poole.

„Kui nad tulevad oma õpetajaga, räägin viimasega palju, sest õpetaja teab lapsest palju, eriti siis kui käiakse erikoolis. Nad saavad mulle öelda, kui lapsel on autism erivorm ja ta ei reageeri sellistele küsimustele eriti hästi. Siis teame ette.“  
(TAM-küsitleja, **BE**)

Paljudel juhtudel korvavad spetsialistid süsteemi ja olemasolevate ressursside puudujäägid lisapingutuste ja suure pühendumusega lapsohvrite/tunnistajate „tundlikkusele“.

**Belgia** kontekstis, kus spetsialiseeritud koolitusstruktuur on selles küsimuses rohkem arenenud ja institutsionaliseeritud kui ülejäänud **neljas riigis**, on mõned TAM-küsitlajad

<sup>187</sup>Magnusson, Mikaela, Emelie Ernberg, Sara Landström, ja Lucy Akehurst. „Forensic Interviewers’ Experiences of Interviewing Children of Different Ages.“ *Psychology, Crime & Law* 26, nr 10 (2020): 967–89.

<sup>188</sup> Käesoleva võrdleva uuringu ulatusest väljas.

<sup>189</sup> *Idem*

<sup>190</sup> *Het Ondersteuningsteam Allochtonen*, Immigrantide tugimeeskond. Omamoodi abitelefoni, kus saab esitada konkreetseid küsimusi.

ja õpetajad väitnud, et baaskoolitus hõlmab üldisel ja teoreetilisel viisil mõningaid eelnevalt mainitud küsimusi. Tihti aga ei tundu sellest küsitluste läbiviimiseks piisavat, mistõttu tuginetakse küsitleja kogemusele (s.o valdkonnakogemusele ja pidevale tagasisidele) ning küsitlusele kui meeskonnatööl. Seda asjaolu, isegi kui sellest ei teatatud, esineb meie arvates ka ülejäänud **neljas riigis**, kus koolitus on vabatahtlik, või isegi kui see on reguleeritud, siis seda ei rakendata (**Kreeka**).

Selles mõttes peab erikoolitus olema kooskõlas tegelikkusega. Seega tuleb valikkoolituse osas rõhutada, et sellest ei piisa, kui sellega ei kaasne täiendavat kohustuslikku koolitust, kuna mõnes spetsialistide grupis mainitakse ajapuudust, mis ei võimalda vabatahtlikul koolitusel osaleda.

Üldise soovitusena tehakse ettepanek käsitleda juhendite ja parimate praktikate<sup>191</sup> rakendamisel järgmisi probleeme:

Vastuvõetavus	Huvitatud isikute arusaam, et sekkumine on vastuvõetav: <i>usaldusväärsus, mugavus, kasutatavus, motivatsioon.</i>
Kehtestamine	Kavatsused või otsused, mille eesmärk on kasutada uut sekkumist: <i>tõhus kasutamine.</i>
Piisavus	Huvilise tajumine, et sekkumine on keskkonda, konteksti ja vaatajaskonda arvestades sobiv: <i>tähtsus, ühilduvus.</i>
Elujõulisus	Sekkumise võimalus. Rakendamine praktikas.
Täpsus	Kasutusaste vastavalt esialgsele sõnastusele.
Kestlikkus	Sekkumise vastupidavus ja säilitamine praktikas. Rakendusprotsessi maksumus + sekkumiskulu.

Käesolev analüüs võib mõnel juhul aidata mõista regulatiivsete nõuete täitmata jäämist, võimalikke raskusi juhenditest kinnipidamisel, nendest huvitumisel või rakendamisel. Seetõttu on oluline keskenduda võimalikele takistustele ja soodustavate tegurite tuvastamisele, käsitledes järgmisi tegureid: teadmised/teave, motivatsioon, vajadused, ressursid, organisatsioonilised piirangud, inertsist olemasoleva praktika jätkamine, küsitleja isikuomadused ja hoiakud.

Küsitlejate kogemusi on endiselt vähe uuritud. Nende probleemid võivad siiski olla abiks edaspidiste paranduste suunamisel, et leida viis laste küsitluste standardseks kohandamiseks laste õiguste ja huvide austamise tagamiseks<sup>192</sup>.

## **B) Juhendamine ja tagasiside**

Selles osas tahame tunnustada koolitusperioodile järgneva tagasiside andmise olulisust, millega kaasneb küsitlejate praktika<sup>193</sup> pidev täiustumine, ning samuti seda, et

<sup>191</sup> Cabana et al., „Why Don't Physicians Follow Clinical Practice Guidelines? A Framework for Improvement.”

<sup>192</sup> Mikaela Magnusson et al., „Forensic Interviewers' Experiences of Interviewing Children of Different Ages”, *Psychology, Crime & Law*, 20, nr 10 (2020): 976–89, <https://doi.org/10.1080/1068316X.2020.1742343>.

<sup>193</sup> Niels Krause et al., „The Effects of Feedback and Reflection on the Questioning Style of Untrained Interviewers in Simulated Child Sexual Abuse Interviews”, *Applied Cognitive Psychology*, 31, nr 2 (Veebruar 2017), <https://doi.org/10.1002/acp.3316>.

küsitlusjuhendite jaoks peavad olema järelevalvemehhanismid, et hinnata nende mõju praktikale ning tuvastada rikkumisi ja neile reageerida. Mis rõhutab sellise järelevalve aluseks olevate selgete suuniste ja juhendite olemasolu tähtsust.

Oleme jälginud juhendamise- ja tagasisidemehhanismide olemasolu või puudumist, olenevalt riigist ja selle definitsiooni tasemest ja küsitluse kui kohtueelse tööendi rakendamise regulatsioonist ning olenevalt kutserühmast.

Näiteks **Belgias** saavad TAM-küsitlejad pärast erikoolitust tagasisidet erinevatest kanalitest:

1. TAM-koolitajatelt ja koordinaatoritelt kord aastas. Iga-aastane järelkontroll, mis põhineb tavaliselt küsitleja tehtud videoülekuulamiste analüüsil. Praktikast seda aga alati ei juhtu. Mõned osalejad kiidavad oma tagasisidet kui väga üksikasjalikku, täis „häid näpunäiteid ja nippe, et vältida samade vigade tegemist“.
2. Vaatlusruumis viibib nende kolleeg, teine TAM-küsitleja, keda peetakse küsitluse läbiviimisel nii isiklikuks toeks kui ka katsepublikuks.
3. Mõnes TAM võrgustikus kohtuvad küsitlejad, koolitajad ja koordinaatorid üks või kaks korda aastas (päeval, mida hollandi keeles nimetatakse „terugkomdag“, tõlkes „naasmispäev“), et osaleda oma juhtumite arutamisel ja oma tehnikaid rollimängude kaudu värskendada. Lisaks kohalikele interviseerimispäevadele korraldatakse Brüsselis igal aastal ka üks riiklik interviseerimispäev („terugkomdag“).

Prokuröride ja eeluurimiskohtunike puhul tagasiside ja järelevalve osas ametlik korraldus puudub. Need, kes nõu küsivad, teevad seda omal algatusel. Sama asjaolu täheldatakse erinevates asjaomastes kutserühmades ka **Eestis, Kreekas, Itaalias** ja **Hispaanias**. Küsitleja tegevuse juhendamine ja tagasiside andmine toimub tavaliselt mitteametlikult, kolleegide seas. Erialase praktika täiendamine toimub vabatahtlikult ning sõltub koolitustel ja õppereisidel, konverentsidel ja vahetusüritustel osalemisest. Takistuseks on aga suur töökoormus.

**Kreekas** on alaealiste ohvrite ja väärkohtlemise tunnistajate küsitluse menetluse ja tulemuste järelevalve ja tagasiside puudumine tingitud vastava juhendi mitterakendamisest. Pidevat koolitust ja järelevalvet vajavad mitte ainult psühholoogid, vaid ka alaealiste ütluste kogumisega seotud kohtunikud ja prokurörid.

**Hispaanias**, aga ka **Kreekas, Eestis** ja **Itaalias** pöörduvad mõned spetsialistid (st kohtunikud, prokurörid ja politseiametnikud) võimaluse korral abi, juhendamise ja/või nõu saamiseks ekspertide, näiteks psühholoogide poole.

Nagu näitavad kirjandusuuringud, täheldasime, et „kohtunikud ei saa reeglina oma otsuste kohta ekspertidelt tagasisidet ja objektiivsed teadmised põhitõe kohta laste seksuaalse väärkohtlemise juhtumite puhul on haruldased, mistõttu on õige kogemustest õppimine praktiliselt võimatu“<sup>194</sup>. Nagu väidab Lamb, ei tea kohtunikud, prokurörid ega sotsiaalametid enamasti seda, kui palju teavet saavad lapsed hästi läbiviidud küsitluste

<sup>194</sup> Julia Korkman et al., „Judges' Views of Child Sexual Abuse: Evaluating Beliefs against Research Findings in a Finnish Sample“, *Scand J Psychol*, 55, nr 5 (Oktoober 2014): 497–504, <https://doi.org/10.1111/sjop.12147>.



käigus anda, ning nad ei mõista täielikult, et küsitluste kvaliteet mõjutab suuresti laste ütluste kvaliteeti. Seetõttu peaks koolitus ja tagasiside olema kahepoolne: küsitlejatele, et nad tegelikult õpiksid ja kasutaksid parimaid küsitlusstrateegiaid, ja teistele kriminaalõigussüsteemi spetsialistidele, „et nad tunneksid ära halva praktika ja nõuaksid standardite parandamist“<sup>195</sup>.

Lõpetuseks tuleks eristada juhendamist, mida spetsialistid võivad seoses oma teadmistega saada ja mis peaks olema osa täiendkoolitusest (p 2.3.2.A), ja juhendamist, mis toimub nende igapäevapraktikas (nt järelkontroll, tähelepanu puudele).

*„Hooldusviisi, järelkontrolli, nõustamist, saatmist, puudele tähelepanu pööramist, kultuurilist mitmekesisust ja soolist perspektiivi saab jälgida, (...)“  
(Kohtunik, ES).*

#### Selgitus 28. Laste ja noorukite vastasele vägivallele spetsialiseerunud Hispaania kohtu kogemus

**Hispaania** kohus Gran Canaria, mis on spetsialiseerunud laste ja noorukite vastu suunatud vägivallele, on loonud programmi „*Los ojos que te miran*“ („Silmad, mis sind jälgivad“), mille eesmärk on loodud projekti jälgida. See ei jälgi jurisdiktsiooni tegevust, vaid ohvritele/tunnistajatele suunatud hooldust, järelmeetmeid, nõuandeid jne. Mistahes isik, kes ohvriga kokku puutub, peab selle auditi läbima ja seetõttu peab olema olemas väline ja sõltumatu auditeerimisorgan<sup>196</sup>.

### C) Küsitlejate ja teiste õigustöötajate psühholoogiline tugi

Küsitlus kui kohtueelne tõendite kogumise vahend on mõeldud muu hulgas laste taasohvristamise ohu vältimiseks. Uuringud näitavad korduvalt laste väärkohtlemise juhtumitega kokku puutuvate küsitlejate puhul suurenenud sekundaarse trauma ja läbipõlemise<sup>197</sup> riski. See asjaolu sundis meid küsima osalejatelt nende psühholoogilise heaolu kohta ja uurima, kas sellega nende organisatsioonides tegeletakse.

*„Lõppkokkuvõttes on see sinu töö, kui sa sellega harjud, siis aja möödudes hoiad lõpuks teatud distantsi ja see, kuidas sa lastele küsimusi esitad, mõjutab sind üha vähem.“*

(Eriüksuse politseiametnik, ES)

Laias laastus saime aru, et laste seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langemisega kokkupuutuvate inimeste psühholoogiline toetamine on teema, mis pälvib erinevates ametirühmades (politseinikud, psühholoog, kohtunikud, prokurörid, ohvriabipersonal) erinevat tähelepanu, kuid mitte ainult, kuna psühholoogilise toe otsimine on osa iga indiviidi eripärast.

<sup>195</sup> Lamb, „Difficulties Translating Research on Forensic Interview Practices to Practitioners: Finding Water, Leading Horses, but Can We Get Them to Drink?“, 716.

<sup>196</sup> Võimalikud kaasatud avaliku sektori asutused: ülalpeetavate ja puuete peadirektoraat, sotsiaalõiguste ja immigratsiooni peadirektoraat, laste- ja perekaitse peadirektoraat, mitmekesisuse peadirektoraat, Kanaari saarte võrdõiguslikkuse instituut, muud.

<sup>197</sup> Näiteks: Ashley K. Fansher, Sara B. Zedaker ja Patrick Q. Brady, „Burnout Among Forensic Interviewers, How They Cope, and What Agencies Can Do to Help“, *Child Maltreatment*, 25, nr 1 (2019): 117–28, <https://doi.org/10.1177/1077559519843596>; või Brian E. Perron ja Barbara S. Hiltz, „Burnout and Secondary Trauma Among Forensic Interviewers of Abused Children“, *Child and Adolescent Social Work Journal*, 23, nr 2 (2006), <https://doi.org/10.1007/s10560-005-0044-3>.

Üldise märkusena saab öelda, et olemasoleva juhtumitega tegelevatele spetsialistidele mõeldud psühholoogilise toe meetmete kohta oli vähe kommentaare, kuid asja keerulisust kinnitati.

Näiteks **Belgias** TAM-küsitlejate psühholoogilist nõustamist ei toetata ja see on raskesti kättesaadav. Kuigi psühholoogiline tugi on nõudmisel olemas, ei ole see võimalus kõigile küsitlejatele teada, see on raskesti ligipääsetav (asub pealinnas) ja selle kättesaadavus ei ole piisav küsitlejate vajaduste tõhusaks rahuldamiseks. Mõned küsitlejad teatasid, et intervissioon pakub neile vajalikku võimalust oma negatiivsete emotsioonide väljaelamiseks, teised aga peavad kasutama eranõustamist või perekonna tuge. Lisaks puututakse psühholoogilise toe vajaduse väljendamisel sageli kokku hirmuga, et nende kutsesobivus seatakse kahtluse alla. Üldine märkusena on võimalik välja tuua, et **viies riigis** on mitteametlikeks toetajateks kolleegid.

Nagu intervjuudes teatati, toetavad **Hispaania** riiklikud õiguskaitseasutused Hispaania politseis töötavaid praktikuid-psühholooge. Rõhutati ka varajase märkamise olulisust ametialase läbipõlemise tuvastamisel ning sekkumiskavade olulisust enesetappude ennetamisel.

*„Olen seda umbes kaheksa aastat teinud, kuid on küllaltki raske küsitleda 6-aastast last, kes räägib, kuidas teda seksuaalselt väärkoheldud on. Nii et pärast paari aastat ma lõpetasin.“*

(TAM-küsitleja, **BE**)

*„(...) see stress, lisaks ka vastutus, see kannatuste, laste elu karmusega tegelemine, on see, mis mind kõige enam relvituks teeb, (...)“*

(Kohtunik, **ES**)

*„Probleemid kompetentsi ja sotsiaalsete oskustega on osaliselt tingitud politseiuurijate suurest tööjõu voolavusest, mis on tingitud suurenenud stressist ja madalast palgast. Seetõttu tuleks koolituse ja ressursside mõtestamiseks seda tööd paremini toetada, hinnata ja tasustada, ning teha juhendamine politseile kättesaadavaks.“*  
(Prokurör, **EE**)

Lisaks oli **viie valimi** seas levinud trend organisatsiooniliste tegurite mõju, nagu juurdepääs materiaalsetele ressurssidele, eelarvejaotus, vajadus killustatud süsteemi tingimustes pidevalt lahendusi otsida ja inimressursside nappus suure töökoormuse juures (nt ebapiisav aeg, liiga palju juhtumeid)<sup>198</sup>. **Eesti** valimis toodi eraldi välja suur kaadri voolavus ja madalad palgad. Mõnikord põhjustab toetuse puudumine kahtlusi, kas on enam tahet tööd jätkata.

Nende tulemuste valguses rõhutame vajadust edendada laste õiguste ja spetsialistide heaolu tagamiseks avatud ja toetavat töökultuuri, et hõlbustada spetsialistide toimetulekut emotsionaalse segadusega ning emotsioonide reguleerimise strateegiate ja enesekontrolli strateegiate rakendamist ja teadlikkust<sup>199</sup>, samuti soovitame organisatsioonikultuuri (nt meeskonnatöö vs. killustatud lähenemisviisid), rollide, struktuuride, funktsioonide, eelarvejaotuse ja rahastamise ümbermõtestamist ja -kujundamist.

<sup>198</sup> Näiteks Belgias on töökoormuse ja inimressursside puudumise tõttu praegu prokuröride ja kohtunike kohalolek küsitluse ajal mõeldamatu, kuigi seda soovitakse. Mõned kohtunikud isegi teatavad, et neil pole piisavalt aega kogu salvestatud küsitluse vaatamiseks, mistõttu nad tuginevad peamiselt TAM-küsitleja koostatud aruandele.

<sup>199</sup> Ane U. Albaek, Per-Einar Binder ja Anne Marita Milde, „Plunging Into a Dark Sea of Emotions: Professionals' Emotional Experiences Addressing Child Abuse in Interviews With Children“, *Qualitative Health Research*, 30, nr 8 (2020): 1212–24, <https://doi.org/10.1177/1049732318825145>.

### 3. PEATÜKK. LÕPPMÄRKUSED

Sünteesiharjutusena käsitletakse siin selle aruande põhipunkte kümne peamise järgeldusena, järgides kõigile sobiva ENCLAVE mudeli kategooriaid:

#### I. *Integreeritud süsteemi olulisus võrreldes killustatud süsteemiga*, mis nõuab järgmiste probleemide teadvustamist:

- Toetuse ja hoolduse koordineerimisprotokollid ja ajaraamid. Prioriteetsete protsesside kehtestamine.
- Juhendite olemasolu, milles on täpsustatud iga spetsialisti (rühma) ülesanded ja määratletud asutustevahelised töörühmad (nt rollid, liikmed).
- Reguleeritud nõue laste ohvriks langemisega seotud spetsialistide erikoolituseks.
- Koordineeritud ümarlaudade nõue.
- Spetsiaalne füüsiline juurdepääs lapsohvritele.
- Vahetud kaitsemehhanismid.
- Laste ja noorukite vastu suunatud vägivalda terviklik uurimisüksus.

Lapse ohvriteekonna killustatud nägemuse kaotamine tähendab funktsionaalsete mehhanismide võimaldamist, et erinevad õigus-, tervishoiu- ja sotsiaalvaldkonnas osalevad kutserühmad saaksid teha koordineeritud koostööd alaealisi ohvreid/tunnistajaid hõlmavates protsessides, ning selle kohta selgete juhendite koostamist.

#### II. *Tuleb luua mehhanismid, mis tagavad lastele tegeliku juurdepääsu õigusemõistmisele*, mis tagavad lastele tegeliku juurdepääsu õigusemõistmisele, et mitte muuta integreeritud süsteemi kasutuks ning teha võimalikuks laste turvaline ja reaalne osalemine. Nende eesmärkide saavutamiseks tuleks tagada järgmist:

- Kaebuse esitamise õiguse tunnustamine.
- Selged mehhanismid eriõigusabi andmiseks.
- Tasuta õigusabi.

Lisaks peaksid selle osalemisega kaasnema järgmised meetmed tagamaks, et see on ohutu, toimub spetsialiseerunud spetsialistide järelevalve all ning arvestab ohvrite õiguste ja huvidega:

- Õigusabi.
- Määratud esindus huvide konflikti korral.
- Professionaalne järelevalve lapsohvri huvide üle (kohandatud osalemine).
- Teave ja teavitamine fikseeritud referentsisiku kaudu.
- Nende seadusliku esindaja või nende valitud isiku saatel.

**III. Erikoollitus** on oluline nii küsitlejatele kui ka kõikidele spetsialistidele, kes lapsega kokku puutuvad (eriti küsitluse kui kohtueelse tõendite kogumise protsessi käigus).

*Küsitlejate erialane koolitus* peaks hõlmama järgmist:

- Baaskoolitus: kohtupsühholoogia ja kliiniline psühholoogia.
- Eriväljaõpe ja -teadmised.
- Ühiskoolitus multidistsiplinaarsetes meeskondades.
- Paaristöö (kahe professionaalse küsitleja juuresolekul).
- Pidev koolitus.

See tähendab, et nende ametialane profiil, roll ja väljaõpe peavad olema määratletud ja asjakohaselt reguleeritud. Lisaks peavad olema paigas tugevad järelevalvemehhanismid, et tagada laste abistamise ranged kvaliteedinõuded. Nagu ka järelkontroll, koolituste ajakohastamine ja objektiivne tagasiside tulemuslikkuse ja tulemuste hindamise kohta. Tähelepanu tuleb pöörata organisatsioonilistele teguritele, mis võivad mõjutada erialast praktikat (nt suur töökoormus, inimressursside nappus või halb töökultuur).

Lisaks on traumateadlik lähenemine tegur, mida tuleb arvestada küsitlusaruande adekvaatseks tõlgendamiseks, ohvri/tunnistaja õigeks eelhindamiseks ja küsitluse kasutamiseks.

*Seotud spetsialistide baaskoolitus.* Ekspertküsitluste nõuetekohaseks väljatöötamiseks ja kasutamiseks tuleks nõuda spetsiaalset baaskoolitust. See peaks hõlmama:

- Eriti haavatavate olukordade tuvastamise koolitust.
- Laste ja seksuaalkuritegude ohvrite õiguste erikoolitust.
- Baaskoolitust koos juhendiga, mida teha/mida mitte teha (teoreetiline ja praktiline).
- Suunamisprotokolli.
- Regulaarselt vastavalt rahvusvahelistele parimatele praktikatele täiendavat koolitust.
- Küsitluse eesmärkide ja mehhanismide baaskoolitust.
- Laste huvide väljaselgitamise ja hindamise koolitust (seaduslik esindaja ohvri kaitsja, vahendajad).

**IV. Selged kriteeriumid küsitluse kasutamiseks tõendite kogumiseks kohtueelses menetluses.** See on olulise tähtsusega kõigi spetsialistide korrektse töö hõlbustamiseks. Meeles tuleks pidada järgmist:

- Regulatsioon selle kohta, millistel konkreetsetel juhtudel tuleks küsitlust kasutada.
- Igal üksikul juhtumipõhisel hindamisel peaks keskenduma kaitsemeetmete tugevdamisele, mitte kärpimisele.

- Kostja nõuetekohaste menetlusõiguste kaitse peaks olema nõuetekohaselt reguleeritud.
  - Võimalus, et ohvrit küsitleb temaga samast soost küsitleja.

Menetluse ajastamise osas on oluline kasutada objektiivseid suuniseid, et paremini hinnata kannatanute/tunnistajate kohtlemist. See tähendab, et:

- Protokoll tuleks koostada viivitamata ja küsitlus tuleks viia läbi maksimaalselt 1 nädala jooksul, et kohtueelses menetluses kogutud tõendid oleksid arvestatavad, sest kannatanu/tunnistaja heaolu peaks alati olema esmatähtis:
  - 1–4 päeva välise teabe kogumiseks;
  - 1–3 päeva küsitluse läbiviimiseks.
- Küsitluse ajastust (kellaag, kestus, pausid, tähelepanu kadumine vastavalt vanusele) ja lapse väsimust peab hindama. Stigmatiseerimine.

**V. *Multidistsiplinaarne ja asutustevaheline koostöö.*** Küsitluse regulatsioon ja juhendid peavad olema paigutatud harmooniliselt süsteemi, mis on kooskõlas lapsohvrite õiguste, vajaduste ja huvidega. Teisisõnu tähendab see mitte ainult piisava ja koordineeritud süsteemi olemasolu, vaid ka professionaalset meeskonda, keda on koolitatud vastavalt sellele süsteemsele käsitlusele.

**VI. *Parimate tõendite hankimine.*** Edukaks küsitluseks on vaja justitssüsteemi, kus laste õigused, vajadused ja huvid oleksid olulised ning lapsekeskne lähenemine, vastandina täiskasvanu- ja meestekesksele vaatenurgale, oleks kooskõlas poliitikate, kultuuride ja praktikatega.

- Selleks on oluline kohaldada läbivaadatud ja ajakohastatud teaduslikel tõenditel põhinevaid juhendeid ja praktilisi soovitusi ning tegeleda ohvriks langenud lastega kooskõlastatud vaatenurgast: õigus-, tervishoiu- ja sotsiaalsfääris.
- See on eriti selge küsitlusjuhendite puhul, millega seoses hädavajalik tagada lapse psühholoogiline heaolu parimate võimalike tõendite hankimise teel.
- Igal juhul tuleks ohvri mitteosalemist tõlgendada kui meedet, mis kaitseb tema õigusi (ja küsitluse kui kohtueelses menetluses tõendite kogumise vahendi kvaliteeti), nii et see ei tohiks kunagi piirata tema õigusi. Ohvril peab samamoodi olema õigus osaleda, kui ta soovib seda teha ja see ei lähe vastuollu tema heoluga. Suulisel ärakuulamisel osalemisel on hädavajalik, et kõik vajalikud kaitsemeetmed oleksid paigas.

**VII. *Lapsesõbralik keskkond.*** Füüsiline keskkond, kus küsitlus toimub, on ülimalt oluline. See hõlmab hoone sissepääsu, oote-, küsitlus- ja vaatlusruume ning tehnikat. Lisaks nende ruumide kujundamisele peaksid eri valdkondade eksperdid tegema



koostööd, et kohandada keskkonda, milles ohvrid/tunnistajad erinevatele sekkumistele tulevad.

*Hea juurdepääs hoonele ja sobilik ooteala* peaksid vastama järgmistele nõuetele:

- Juurdepääs ei võimalda rikkujaga visuaalset kontakti.
- Erinevate spetsialistide olemasolu.
- Hea ligipääs.
- Privaatsuse tagamiseks saadaolevad privaatsed alad.
- Ohvri ja väidetava rikkuja vahelist kokkupuudet peab olema alati võimalik vältida.
- Kaitstud ala, kus on juurdepääs ainult ohvrile (ei ole läbikäidav).
- Sisustus ja materjalid on lapse- ja peresõbralikud ning eakohased.

*Küsitlus- ja vaatlusruumide ning tehnikaseadmete* valikul peaks olema arvestatud järgmistega:

- „Füüsiliselt turvaline ruum igas vanuses ja arengufaasis lastele, sh puuetega ja/või erivajadustega lastele“ (BHQS 4.2).
- Varustatud kvaliteetse kaameraga (nähtav ja sõbralik), mis suudab korralikult kannatanule liikuda ja keskenduda, ning kvaliteetse helisüsteemi ja otseülekandega.
- Turvameetmed ja piiratud juurdepääs salvestisele.
- Geselli kaamera või ühendus videokonverentsi jaoks (eelistatavalt topeltpeeglile).
- Küsitlaja ja vaatlejate vaheline suhtlussüsteem.

**VIII. Standardiseeritud küsitlusjuhendi kasutamine** (nt NICHD, NCAC, ABE). Annab selguse kõigi spetsialistide töö kohta, võimaldab õigesti hinnata kasutatud võtteid ja rikkumiste korral vajadusel sekkuda.

*Küsitlusjuhend* – rangelt võttes:

- „Küsitlused viiakse läbi tõendus põhise praktika ja juhendite järgi, mis tagavad kogutud tõendite kvaliteedi ja kvantiteedi“ (BHQS 6.1).
- Tegeleb järgmistega küsimustega:
  - Esialgne andmete kogumine.
  - Ohvri laiemas tähenduses tunnistuste andmise suutlikkuse hindamine, kasutades rakenduslikke teadmisi psühholoogilise trauma kohta.
  - Teave küsitlusprotsessi kohta lapse isiklikule olukorrale kohandatud keeles.
  - Sealhulgas teave küsitlemise põhjuse ja eesmärgi kohta; kõigi ruumide, tehnikaseadmete, kohalviibivate isikute ja nende rolli kirjeldus; selgitamine, et küsitletaval on õigus võtta kaasa valitud täiskasvanu ja õigus nõustuda salvestusega pärast selle eesmärgi, juurdepääsu ja sihtkoha kohta teabe saamist.

- Kahe küsitleva eksperdi osalemine.

Tööriistade ja rekvisiitide kasutamine on vastuoluline teema. See võib olla teatud tingimustel (nt alla 5-aastased või tõrksad lapsed, keelebarjäärade ületamiseks) kasulik, kuid see võib ka laste usaldusväarsust kahjustada (nt anatoomilised nukud võivad kutsuda esile seksualiseeritud mängu)<sup>200</sup>. Rõhutatakse vajadust õigete juhiste ja asjakohase koolituse järele ning ettevaatuse rakendamist.

Isegi kui see kõlab tõenäolisena, tuleb selle aruande koostamisel täheldatud täiskasvanukeskse lähenemise tõttu meeles pidada, et küsitlusjuhendid peavad austama laste õigusi, vajadusi ja huve.

Seetõttu tuleks hoolikalt kaaluda järgmisi punkte:

- Mehhanismid/juhised nende protokollide kohandamiseks juhtumi eripäradega: vanus, ohvriks langemise kontekst, kultuuriline taust ja puue.
- Juhendid peavad täielikult austama alaealiste ohvrite/tunnistajate õigusi, eelkõige õigust teavitada nõuetekohaselt ohvrit/tunnistajat, kasutada saatjat ning õigust nende privaatsuse ja väärkuse austamisele.
- Käsitletakse soolist aspekti.
- Võimalus, et ohvrit küsitleb temaga samast soost isik.

**IX. Menetluslikud tagatised.** Oluline on tagada, et süüdistatava ja lapsohvri tagatised ja õigused oleksid võrdselt kaitstud. Sellest tulenevalt tuleks käsitleda allpool esitatud küsimusi:

- Veendu, et salvestise kvaliteet võimaldaks seda kohtuprotsessis kasutada, ja järgi seoses järgmise küsitlusprotsessi dokumenteerimise etapiga kehtestatud nõudeid.
- Kindlusta kõigi vajalike spetsialistide kohalolek vestlusel – vaatlusruumis.

**X. Küsitluse tulemus** on kogu protsessi väga oluline osa. Olulised on järgmised teemad:

- Küsitlusaruanne, transkriptsioonid ja salvestus.
- Kehtestatud tähtjad (ekspert)aruannete esitamiseks.
- Kasutatud vahendite ja juhendite põhjendus.
- Vajalikud meetmed, et kaitsta lapsohvrite privaatsust, identiteeti ja mainet ning takistada sellise teabe avalikku levitamist, mis võiks viia laste tuvastamiseni.
- Tõhusad spetsialistide suhtluskanalid.

Nende vahendite fookus, mida eksperdid kasutavad lapse ütluste usaldusväarsuse hindamiseks, tuleks üle vaadata ja need ajakohastada, et hõlmata olemasolevaid teadmisi trauma kohta ning edendada asjakohast selle kasutamise koolitust.

<sup>200</sup> Michael E. Lamb et al., 'Using Tools and Props to Complement the Protocol', in *Tell Me What Happened: Questioning Children about Abuse*, 2nd ed. (Wiley-Blackwell, 2018).

Hinnangute automaatset kasutamist tuleks vältida. Hinnangute kasutamise vajadust ja nende järeltuleks tuleks põhjendada. See on alati ohvrite/tunnistajate parema kohtuprotsessis osalemise huvides.



## 4. PEATÜKK. SOOVITUSED EDASISTEKS MEETMETEKS

### 4.1 EESMÄRK

Viimastel aastakümnetel on kehtestatud lapsohvrite õigusi ja kaitset käsitlevad õigusnormid rahvusvaheliste pehme õiguse normide või Euroopa standardite kujul (nt Euroopa Nõukogu ministrite komitee suunised lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta). Samuti rahvusvaheliste standardite (nt ÜRO lapse õiguste konventsioon – UNCRC) või Euroopa standardite (nt Lanzarote konventsioon, direktiiv 2011/93/EL<sup>201</sup> või ohvrite õiguste direktiiv) kujul.

Kuigi need on **Belgias, Eestis, Kreekas, Hispaanias** ja **Itaalias** ratifitseeritud ja/või üle võetud, ei ole seadused ja tavad tasakaalus ning laste seksuaalse väärkohtlemise küsimuses on vaja usaldusväärset käsitlust. Käesolevas peatükis anname poliitikakujundajatele soovitusi edasisteks meetmeteks, et tagada:

1. Küsitlusprotseduuride ja direktiivi 2012/29/EL nõuetekohane rakendamine osalevates riikides.
2. Sobiv kontekst rahvusvaheliste parimate tavade kindlaks ja tõhusaks rakendamiseks, erinevalt lihtsast teoreetilisest või formaalsest arendamisest.

Nende soovitude mõju sõltub nende rakendamisest; seetõttu rõhutame rakendusplaani vajadust nende elluviimiseks. Esiteks, luues rakendusrühma, et kaaluda soovitusi ja kavandada kindlaksmääratud viisil ja aja jooksul järgmisi samme. Teiseks, luues rakendamise järelevalverühm, mis koosneb nende tegevustega ja sekkumistega seotud osakondadest ja asutustest, ning lõpuks varustades seda materiaalsete ja inimressurssidega.

### 4.2 STRUKTUUR

Soovitusi rahastatakse ohvrite õiguste direktiivist, Lanzarote konventsioonist ja selle selgitavast aruandest, Euroopa Nõukogu lastesõbraliku õigusemõistmise suunistest ja Euroopa Nõukogu dokumentidest ja lapsesõbralikest sotsiaalteenustest. Struktuur on järgmine:

<sup>201</sup> Euroopa Parlamendi ja nõukogu 13. detsembri 2011. aasta direktiiv 2011/93/EL laste seksuaalse kuritarvitamise ja ärakasutamise ning lasteporno vastase võitluse kohta ja mis asendab nõukogu raamotsuse 2004/68/JSK.

1. ENCLAVE võrdlusprotokollis ja käesolevas aruandes esitatud mudeli „üks suurus sobib kõigile“ kategooriad.

INTEGREERITUD LASTEKAITSESÜSTEEM	Direktiivi 2012/29/EL artiklid
INTEGREERITUD SÜSTEEM	Artiklid 6, 7, 9 lg 3 p b, 18, 19, 23 lg 3 p a, 20 (a, b, d), 21, 23.
MEHHAANISMID, MIS TAGAVAD LASTE TEGELIKU JUURDEPÄÄSU ÕIGUSELE (A) Lapsohvri kaebus ja tasuta õigusabi (B) Spetsiaalsed esindajad	Artiklid 3, 5 6, 7 10, 11, 12, 13, 18, 20 p c, 23 lg 2 p b ja c, 24 lg 1 p b, 25)
LAPSESÕBRALIK KESKKOND: ARUANDLUS JA KÜSITLUSPUNKTID (A) Hea juurdepääs hoonele ja sobiv ooteala (B) Küsitlus- ja vaatlusruumid ning tehnikaseadmed	Artiklid 3, 18, 19, 20, 21, 23 lg 2 p a, 24 lg 1 p a.
KÜSITLUS VÕI VIDEOSALVESTATUD KÜSITLUS	Direktiivi 2012/29/EL artiklid
KÜSITLUSE KASUTAMISE KRITERIUMID EELNEVA TÕENDINA	Artiklid 9 lg 3 p b, 20, 24 lg 1 p a.
KOOLITUS (A) Küsituleja erialane ettevalmistus: nõuded (B) Seotud spetsialistide baaskoolitus	Artiklid 3, 6, 7, 9 lg 3 p b, 10, 11, 12, 13, 18, 25
METOODIKA: STANDARDISEERITUD JUHEND (A) Küsitluse juhend (B) Küsitluse tulemus	Artiklid 3, 6, 7, 9 lg 3 p b, 10, 18, 19, 20, 21, 23, 24 lg 1 p a, 25

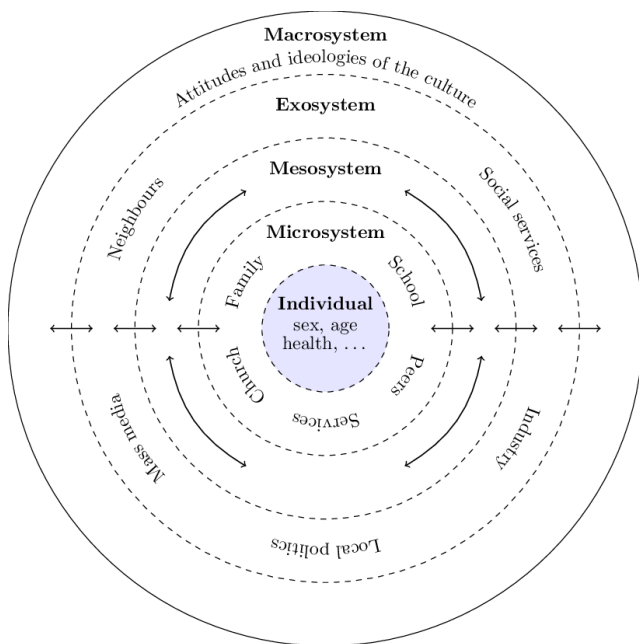
2. Bronfenbrenneri ökoloogilise süsteemi mudel<sup>202</sup>.

Bronfenbrenneri<sup>203</sup> järgi jaguneb lapse keskkond viieks süsteemiks: *mikrosüsteem* (nt vanemad, õed-vennad, õpetajad, kooli eakaaslased), *mesosüsteem* (eri mikrosüsteemide vastastikmõjud, näiteks lapse vanemad ja õpetajad), *eksosüsteem* (nt naabruskond, vanemate töökohad, vanemate sõbrad ja massimeedia), *makrosüsteem* (nt ühiskond ja kultuur, sotsiaalmajanduslik staatus, etniline päritolu või geograafiline asukoht) ja *kronosüsteem* (nt olulised elumuutused või ajaloolised sündmused, nagu vanemate lahusus, kooli algus või lõpetamine, ränne uude riiki või sõda); mis sisaldab ja läbib ülejäänud nelja süsteemi. See kontsentriiline süsteem on lapsekeskne ja lapsetundlik. Viis süsteemi on omavahel

<sup>202</sup> Emmanuel Rousseaux, 'Modelisation and Information System Tools to Support the Discovery of Interactive Factors of Vulnerabilities in Life Courses', 2018, 10.13097/archive-ouverte/unige:120604.

<sup>203</sup> María Rosa Edinete ja Jonathan Tudge, 'Urie Bronfenbrenner's Theory of Human Development: Its Evolution From Ecology to Bioecology', Journal of Family Theory & Review, no. 5 (2013): 243–58, <https://doi.org/10.1111/jftr.12022>.





**Joonis 1.** Bronfenbrenneri inimarengu ökoloogilise süsteemi mudeli kujutis (Roseaux, Emmanuel (2018).

seotud, mis tähendab, et iga süsteemi vaheline suhe avaldab lapsele mõju, st isikule mõjuvat doominoefekti.

Lisaks tahaksime rõhutada kronosüsteemi tähtsust, kuna see käsitleb aja mõju lapse arengule ning laste ja täiskasvanute erinevat ajataju. Järelikult ei tohi kunagi unustada süsteemi tähtsust, mis seab prioriteediks tõsised ja kiireloomulised juhtumid, sest kui koheseid meetmeid kasutusele ei võeta, võivad tulemuseks olla pöördumatud tagajärjed<sup>204</sup>.

#### 4.3 EL-i TASANDI POLIITIKA SOOVITUSED

Siin esitatud ELi tasandi poliitikasoovitused on selles võrdlevas aruandes täheldatud ühised suundumused. Arvestades laste seksuaalse ärakasutamise ohvriks langemise mõju kogu eluea jooksul ja ühiskonnas, pidasime asjakohaseks lisada siia ka ennetuspoliitika soovitused.

<sup>204</sup> Näiteks kiireloomulisuse põhimõte Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee suunistes lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta. Council of Europe Publishing, 2011.

## (A) ENNETAMISSOOVITUSED

<b>Lisandväärtus</b>	<ul style="list-style-type: none"><li>- Suurendab seda tüüpi ohvriks langemise teadmisi ja teadlikkust.</li><li>- Suurendab varajase avastamise ja asjakohastele teenustele suunamise tõenäosust.</li><li>- Tõstab antud vastuse kvaliteeti.</li><li>- Suurendab tõenäosust, et ohver/tunnistaja tunneb end ohvrina/tunnistajana ära ja otsib välist abi, et oma õigusi rikkuv olukord lõpetada.</li><li>- Aitab mobiliseerida kõrvalseisjaid.</li><li>- Edendab lapse järkjärgulist otsustusõigust.</li><li>- Edendab laste õiguste (nt privaatsuse) austamist.</li></ul>
<b>▶ Laste ja vanemate ning vanemlikku võimu teostavatele täiskasvanute harimine</b>	<b>Mikrosüsteem ja mesosüsteem</b> <b>▶ Kajastatud:</b> <ul style="list-style-type: none"><li>• <b>Ohvridirektiiv:</b> art 26.2.</li><li>• <b>Lanzarote konventsioon:</b> art 6, seletuskirjad 59, 60, 61 ja 62.</li><li>• <b>Euroopa Nõukogu suunised lapsedõbraliku õigusemõistmise kohta:</b> V. Muude lapsedõbralike tegevuste edendamine, h-i.</li></ul>
<b>▶ Kogukonnaharidus: teadlikkust tõstvaid tegevused</b>	<b>Eksosüsteem ja makrosüsteem</b> <b>▶ Kajastatud:</b> <ul style="list-style-type: none"><li>• <b>Ohvridirektiiv:</b> art 26.2.</li></ul>

<sup>205</sup> David Finkelhor, 'The Prevention of Childhood Sexual Abuse', *The Future of Children*, 19, nr 2 (2009): 169–94, <https://doi.org/10.1353/foc.0.0035>.

<sup>206</sup> „(...) vanemate usulisi või filosoofilisi veendumusi selles küsimuses tuleks austada niivõrd, et need ei läheks vastuollu ennekõike lapse huvidega, aga ka avalike huvidega, mida teenib lastele hariduse andmine nende kaitsmiseks igasuguse seksuaalse vägivalda eest“ „2. rakendusaruanne. Laste kaitsmine seksuaalse kuritarvitamise eest usaldusringkonnas: strateegiad“, lk. 25. Euroopa Nõukogu, 2018. a. <https://rm.coe.int/2nd-implementation-report-protection-of-children-against-sexual-abuse-/16808d9c85>

<p><i>signaalid, mida lapsed võivad anda</i>) ning ennetusmeetmete kohta, mida saab kasutusele võtta”, et edendada nulltolerantsi laste seksuaalse väärkohtlemise suhtes.</p> <p>7. Edendada avalikustamist, vähendada enesesüüdistust ja mobiliseerida kõrvalseisjaid<sup>207</sup>.</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• <b>Lanzarote konventsioon:</b> art 8, seletuskiri 52.</li> </ul>
<p>▶ <b>Meedia osavõtt</b></p>	<p><b>Eksosüsteem ja makrosüsteem</b></p>
<p>8. Meedia peaks „<i>pakkuma asjakohast laste seksuaalse väärkohtlemise kõigi aspektide teavet, austades nõuetekohaselt meedia sõltumatust ja vabadust, ning aitama tõsta teadlikkust</i>” laste seksuaalsest väärkohtlemisest, laste seksuaalse vägivalla nähtusest ja selle probleemi ulatusest“.</p> <p>9. Meediaorganisatsioonid peaksid hoiduma igasuguse teabe levitamisest, mis võiks viia seksuaalse kuritarvitamise lapsohvri tuvastamiseni, ja peaks olema sunnitud järgima tavastandardeid, mis minimeerivad taasohvrustamist. Lapsohvri eraelu puutumatus rikkumisele reageeritakse seaduslikult.</p>	<p>▶ <b>Kajastatud:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• <b>Ohvridirektiiv:</b> art-d 21.1-2.</li> <li>• <b>Lanzarote konventsioon:</b> art 9.3, seletuskiri 74; art 31. E</li> <li>• <b>Euroopa Nõukogu suunised lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta:</b> 2. Era- ja pereelu kaitse, 6-7.</li> </ul>
<p>▶ <b>Ennetavad sekkumisprogrammid või -meetmed</b></p>	<p><b>Eksosüsteem ja makrosüsteem</b></p>
<p>10. Tagada, et <i>inimestel, kes kardavad panna toime seksuaalset laadi kuritegusid laste vastu, ja isikutele, kes on selle toime pannud, kuid kellele ei ole võimude tähelepanu pööratud</i> (nt ei ole uurimise all ega kohtu alla antud või karistust kandvad), saaksid juurdepääs <i>tõhusatele sekkumisprogrammidele või meetmetele, mille eesmärk on nende kuritegude toimepanemise ohtu hinnata ja ennetada. Ja pöörata erilist tähelepanu lastele, kes kardavad, et võivad seksuaalset laadi kuritegusid toime panna</i><sup>208</sup>.</p>	<p>▶ <b>Kajastatud:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• <b>Lanzarote konventsioon:</b> art 7, seletuskiri 64.</li> </ul>
<p>▶ <b>Korduvate rikkumiste vältimine</b></p>	<p><b>Eksosüsteem ja makrosüsteem</b></p>
<p>11. Ennetada ja minimeerida korduvate kuritegude ohtu, töötades välja ja edendades tõhusaid sekkumisprogramme seksuaalkurjategijate, alaealiste laste ja täiskasvanute jaoks. Juurdepääs igal menetluse etapil, ei ole kohustuslik ja osana tervishoiu- või hoolekandesüsteemides</p>	<p>▶ <b>Kajastatud:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• <b>Lanzarote konventsioon:</b> art-d 15.1-2, 16, 17, seletuskirjad 101 ja 104.</li> </ul>

## (B) INTEGREERITUD LASTEKAITSESÜSTEEMI SOOVITUSED

<p><b>Lisandväärtus</b></p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- Tõhustab teenuste harmoonilist koordineerimist.</li> <li>- Parandab antud vastuse kvaliteeti.</li> <li>- Suurendab tähelepanu laste õigustele, vajadustele ja huvidele.</li> </ul>
-----------------------------	---

<sup>207</sup> Finkelhor, [2] „The Prevention of Childhood Sexual Abuse“.

<sup>208</sup> [2] „2. rakendusaruanne. Laste kaitsmine seksuaalse kuritarvitamise eest usaldusringkonnas: strateegiad“, lk 43. Euroopa Nõukogu, 2018. <https://rm.coe.int/2nd-implementation-report-protection-of-children-against-sexual-abuse-/16808d9c85>

- Suurendab tõenäosust, et ohver/tunnistaja tunneb end ohvrina/tunnistajana ära ja otsib välist abi, et lõpetada oma õigusi rikkuv olukord.
- Edendab lapse järkjärgulist otsustamist.
- Vähendab/hoiab ära taasohvristamist.
- Parandab reaktsioone, mis on kohandatud ohvrite/tunnistajate konkreetsetele asjaoludele.
- Parandab menetlusaegade kohandamist kannatanute/tunnistajate ajaga.
- Tagab kirjeldatud parimate praktikate ja kirjeldatud juhendite rakendamise ning reageerimise ja teenuste järjepidevuse riiklikul tasandil.

► Andmete kogumine	Makrosüsteem
<p>12. Riikliku laste seksuaalse vägivalla registri või andmepanga arendamine, võttes nõuetekohaselt arvesse isikuandmete kaitse nõudeid, kuhu on kantud kuriteo liik, uuritavate juhtumite arv ning kohtu alla antud ja süüdi mõistetud isikud, ohvri ja agressori suhe, ohvri kasutatud vahendid (nt tugiteenused) ja andmed ohvri kohta (nt vanus, sugu ja puue).</p> <p>13. Eesmärgiga tõsta esile ja täiustada mitut asutust hõlmavaid reaktsioone, tõsta üldsuse teadlikkust laste seksuaalse väärkohtlemise kohta akadeemiliste teadusuuringute, tõhusa poliitika kujundamise ning tõenditel põhinevate õigusaktide ja menetluste jaoks.</p> <p>14. Käsitlege seda integreeritud lastekaitse süsteemi osana.</p>	<p>► <b>Kajastatud:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• <b>Ohvridirektiiv:</b> selgitus 62.</li> <li>• <b>Lanzarote konventsioon:</b> art 10.2. b, seletuskiri 83-84.</li> </ul>
► Riiklik rahastus: järjepidevus teenuse osutamisel	Makrosüsteem
<p>15. Valitsuse rahastamine ja konkreetne eelarveeraldus teenuste osutamise järjepidevuse ja kvaliteedi tagamiseks kogu riigis (nt maa- ja linnapiirkondade vahel; põhja- ja lõunapiirkonnad).</p> <p>16. Kaaluda spetsialiseeritud üksuste loomist, et koondada lastekaitse vastutus seksuaalvägivalla küsimustes ja juhtida poliitikasätteid laste vastu suunatud seksuaalkuritegude haldamiseks ja käsitlemiseks kogu riigis, pöörates erilist tähelepanu lapsohvrite ja tunnistajate kohtlemisele<sup>209</sup>.</p>	<p>► <b>Kajastatud:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• <b>Euroopa Nõukogu suunised lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta<sup>211</sup>.</b></li> </ul>

<sup>209</sup> O'Malley, Tom; Fernee, Ursula; Hudson, Susan; Lynch, Michael ja Ward, Tom. „Review of Protections for Vulnerable Witnesses in the Investigation and Prosecution of Sexual Offences“ (2020); pp.41-41. [https://www.justice.ie/en/JELR/Review\\_of\\_Protections\\_for\\_Vulnerable\\_Witnesses\\_in%20the\\_Investigation\\_and\\_Prosecution\\_of\\_Sexual\\_Offences.pdf/Files/Review\\_of\\_Protections\\_for\\_Vulnerable\\_Witnesses\\_in%20the\\_Investigation\\_and\\_Prosecution\\_of\\_Sexual\\_Offences.pdf](https://www.justice.ie/en/JELR/Review_of_Protections_for_Vulnerable_Witnesses_in%20the_Investigation_and_Prosecution_of_Sexual_Offences.pdf/Files/Review_of_Protections_for_Vulnerable_Witnesses_in%20the_Investigation_and_Prosecution_of_Sexual_Offences.pdf)

<sup>211</sup> Leiti, et suunatud ainult sotsiaalteenustele, kuid mitte justitsüsteemile. Siin keskendutakse poliitikakujundajatele antud poliitilistele soovitudele.

17. Kaaluda laste eelarvestamise süsteemi loomist, mis võimaldaks paremini näha lastele suunatud eelarveid ja kaitsta lapsi eelarvepiirangute kontekstis paremini majanduskriisi mõjude eest <sup>210</sup> .	
▶ <b>Spetsiaalne keskkond</b>	<b>Makrosüsteem</b>
<p>18. Tervikliku soovitusena, et vähendada taasohvristamise ohtu kriminaalmenetluse ajal, kaaluge <i>lapsesõbralike, multiagentuuride ja interdistsiplinaarsete keskuste loomist, kus saaks lapsi küsitleda, kohtuekspertiisi eesmärgil läbi vaadata</i>, hinnata nende kaitsevajadusi ja saada raviteenuseid vastavate koolitatud spetsialistidelt (nt erikohtud, lastekaitsekeskused, lastemaja).</p> <p>➤ <b>Kaitstud juurdepääs hoonele ohvrite ja tunnistajate jaoks</b></p> <p>19. Luua lastele ja noorukitele, sealhulgas liikumispuudega lastele hoonetele kaitstud juurdepääs.</p> <p>➤ <b>Lapsesõbralik ooteala</b></p> <p>20. Rajada eraldi ooteala või vastuvõturuum, mis on mõeldud ainult lastele, ilma et sealt teised spetsialistid läbi pääseksid.</p> <p>➤ <b>Lapsesõbralik küsitlusruum</b></p> <p>21. Tagada helikindlad, privaatsed ja ligipääsetavad küsitlusruumid, mis on sisustatud eri arenguetappidega lastele sobivalt ja segavaid asjaolusid vältivalt, koos vajaliku tehnoloogilise varustusega, et tagada lapse korrektne läbivaatus.</p> <p>➤ <b>Teaduspõhine disain</b></p> <p>22. Kaasata teaduspõhine nägemus lapsesõbralike (sh puuetega inimestele sobivate) ruumide kujundamisel ja tehniliste meetmete rakendamisel (nt kaamerate arv, nähtavad või peidetud kaamerad).</p>	<p>▶ <b>Kajastatud:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• <b>Ohvridirektiiv:</b> art-d 18; 19; 22. 1; 23.2 b; 23.3.a.</li> <li>• <b>Lanzarote konventsioon:</b> art 35.1 b.</li> <li>• <b>Euroopa Nõukogu suunised lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta:</b> 5. Menetluse korraldus, lapsesõbralik keskkond ja lapsesõbralik keel, 54, 55, 62; 6. Laste tõendid/ütlused, 74; V. Muude lapsesõbralike tegevuste propageerimine, j.</li> </ul>
<p>➤ <b>Vältida kokkupuudet ohvri ja kurjategija vahel</b></p> <p>23. Luua ja võimaldada vajalikud tingimused, mis tagavad <i>kohtu- ja õiguskaitseorganite ruumides uurimise ja kriminaalmenetluse kõigis etappides</i> süüdistatavaga vastasseisu vältimise, kui alaealine ei soovi teisiti või pädevad asutused ei kehtesta teisiti.</p>	<p>▶ <b>Kajastatud:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• <b>Ohvridirektiiv:</b> selgitus 58; art-d 19.1-2</li> <li>• <b>Lanzarote konventsioon:</b> Art 31.1.g</li> </ul>
▶ <b>Õiguskaitse kättesaadavus: õiguste ja huvide kaitse</b>	<b>Makrosüsteem</b>

<sup>210</sup> Fernandes Guerreiro, Ana Isabel ja Sedletzki, Vanessa. „Financing in the context of austerity. Belgium budgeting for children“, lk 14-15. Report of the implementation of the Council of Europe Recommendation on children’s rights and social services friendly to children and families (2016). <https://www.coe.int/en/web/children/child-friendly-social-services>



<p>➤ <b>Lapsohvri kaebus</b></p> <p>24. Anda lastele õiguskaitsvahendeid nende õiguste rikkumiste vastu võitlemiseks, hõlbustada laste juurdepääsu tõhusatele ja sõltumatutele kaebuste esitamise mehhanismidele, mis sobivad erinevatele vanuserühmadele ja mõistmistasemetele.</p> <p>➤ <b>Õigusnõustaja ja esindus</b></p> <p>25. Luua lapseas ohvriks langemisele spetsialiseerunud advokaatide süsteem, mis võimaldab juurdepääsu ja abi lapsele õigusabi osutavale spetsialiseerunud advokaadile, kes ei sõltu vanemliku vastutuse kandjast (nt tasuta).</p> <p>➤ <b>Spetsiaalne esindaja</b></p> <p>26. Ühe kontaktspetsialisti tunnustamine ja regulatsiooni sätestamine laste õiguste ja huvide kaitseks kogu uurimis- ja kohtuprotsessi vältel<sup>212</sup>.</p> <p>27. Tagada akrediteeritud ja hästi koolitatud spetsialistide määramine, kes tegutsevad ühe kontaktisikuna, ning nende kättesaadavus menetluse kõigis etappides. Kelle pädevuste hulka kuuluvad: emotsionaalse toe pakkumine kogu menetluse vältel; lapse ettevalmistamine menetluse erinevateks etappideks; teabe andmine lapsesõbralikul viisil ja kontroll, kas lapse on oma õigustest ja protseduuridest aru saanud; erimeetmete kättesaadavuse tagamine (nt saatjata välismaalastest lapsed, puuetega lapsed, seksuaalvägivalda ohvrid)<sup>213</sup>.</p>	<p>▶ <b>Kajastatud:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• <b>Ohvridirektiiv:</b> art 13; 25.3, 25.5.</li> <li>• <b>Lanzarote konventsioon:</b> art-d 31.1-6</li> <li>• <b>Euroopa Nõukogu suunised lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta:</b> III.. Põhiprintsiibid. E. Õigusriik. 3; D. Lapsesõbralik õigusemõistmine kohtumenetluse ajal, 90, 97; 2. Õigusnõustaja ja esindus, 39, 101 ja 103.</li> </ul>
<p>➤ <b>Provision of information</b></p> <p>28. Tagada, et lapsele ja perele, kes ei ole seadust rikkunud, antakse koolitatud spetsialisti kaudu <i>korrapärast teavet kogu uurimis- ja kohtuprotsessi jooksul</i>, kes jälgib multidistsiplinaarset reageerimist ning on kontaktis kohtuprotsessi ajal ja pärast seda<sup>214</sup>.</p> <p>29. <u>Teave</u> tuleks edastada otse nii lapsele kui ka vanematele või seaduslikele esindajatele, mis hõlmab ka kontrolli, kuidas lapsed oma õigusi ja menetlusi mõistavad .</p> <p>30. Kaaluda laste õiguste <u>tugimaterjali</u> kohustuslikult kättesaadavaks tegemist, samuti kaaluda, et kohtuprotsessi ja saadaolevate teenuste oleks kohta <i>lapsohvrile arusaadaval viisil</i> (nt <i>lihtne ja kättesaadav, soo- ja kultuuritundlikus keeles, arvestades vanust, küpsus, intellektuaalset ja emotsionaalset võimekust, kirjaoskust ja</i></p>	<p>▶ <b>Kajastatud:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• <b>Ohvridirektiiv:</b> selgitused 21, 26, 30, 31, 34, 36. Art-d 1.1; 3; 4; 5.2-3; 6; 7.1-8.</li> <li>• <b>Lanzarote konventsioon:</b> art-d 31.a-b; 31.2; 31.6.</li> <li>• <b>Euroopa Nõukogu suunised lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta:</b> 1. Teave ja nõuanded, 1-4.</li> </ul>

<sup>212</sup> Haldorsson, „Barnahus Quality Standards: Guidance for Multidisciplinary and Interagency Response to Child Victims and Witnesses of Violence“, 66.

<sup>213</sup> Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet (FRA). Üks tugikontaktisik, kes toetab lapsi menetluse ajal. Lapsesõbralikus õigusemõistmises. Kohtumenetluses ohvrite, tunnistajate või osapooltena kaasatud laste perspektiivid ja kogemused üheksas EL-i liikmesriigis, lk 15. Luksemburg: väljaannete talitus (2017). [https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra\\_uploads/fra-2017-child-friendly-justice-children-s-perspective\\_en.pdf](https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2017-child-friendly-justice-children-s-perspective_en.pdf)

<sup>214</sup> Haldorsson, „Barnahus Quality Standards: Guidance for Multidisciplinary and Interagency Response to Child Victims and Witnesses of Violence“, 66.

<p><i>mistahes vaimset või füüsilist puuet ja tõlkevajadust</i>) erinevates vormingutes saadaval, samuti, et eelmainitud materjalid oleksid kohtuasutustes, politseijaoskondades ja muudes asjakohastes üksustes.</p> <p>31. Tagada tõlgendamise tõlke kättesaadavus ohvritele, kes kriminaalmenetluse keelt ei valda, et neil oleks võimalik oma õigusi kasutada.</p>	
<p>➤ <b>Kaitsemeetmete hindamine</b></p> <p>32. Tagada lapsohvrile õigus olla uurimis- ja kohtumenetluses tema enda valitud isiku poolt saadetud .</p> <p>33. Tagada, arvestades ohvri isikuomadusi, kuriteo olemust ja asjaolusid, individuaalne hindamine <u>konkreetsete kaitsemeetmete</u> väljaselgitamiseks.</p> <p>34. Tagada <u>kaitsemeetmete rakendamine</u>, võttes arvesse lapse seisukohti, soove ja muresid, et vältida kokkupuudet süüdistatavaga uurimis- ja kohtuprotsessi ajal, näiteks: otsevideolingid, ekraanid laste kaitsmiseks kurjategijate eest, välja arvatud õigusrikkuja kohtusaalis viibimise puhul laste ülekuulamiste ajal. Ilma et see piiraks kaitse õigusi.</p>	<p>▶ <b>Kajastatud:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• <b>Ohvridirektiiv:</b> selgitus 58, art-d 3.3; 19; 20.c; 22; 23; 24.</li> <li>• <b>Lanzarote konventsioon:</b> 31.1.</li> </ul>
<p>▶ <b>Tugiteenused</b></p>	<p><b>Mikro- ja makrosüsteem</b></p>
<p>35. Tagada juurdepääs ohvriabiteenustele ja eriväljaõppe ja -teadmistega spetsialistide pakutavatele <u>eritugiteenustele</u>.</p> <p>36. Tagada lapsohvritele/tunnistajatele ja õigusrikkumist mitte toime pannud pereliikmetele või hooldajatele juurdepääs terapeutilisele abile ja/või vältimatule psühholoogilisele abile.</p> <p>37. Korraldada kohtueelse ettevalmistusmeetmena kohtueelsed tutvustuskäike</p>	<p>▶ <b>Kajastatud:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• <b>Ohvridirektiiv:</b> art 9.3.b.</li> </ul>
<p>▶ <b>Koolitus</b></p>	<p><b>Meso, Exo and Macrosystem</b></p>
<p>➤ <b>Ennetava soovitusena</b></p> <p>38. Lastega kokku puutuvate isikute teoreetiline ja praktiline koolitamine ning teadlikkuse tõstmine <b>hariduse, tervishoiu, sotsiaalkaitse, kohtu- ja õiguskaitsektorite ning spordi, kultuuri ja vaba aja tegevusega seotud valdkondade, laste õiguste ja nende kaitse, laste seksuaalse väärkohtlemise ja seksuaalse väärkohtlemise juhtumite äratundmise kohta.</b></p> <p>39. <b>Veenduda, et neid isikuid ei oleks süüdi mõistetud laste seksuaalse ärakasutamise või seksuaalse kuritarvitamise eest.</b></p> <p>➤ <b>Professionaalsed küsitlajad</b></p> <p>40. Kehtestada selge regulatsioon, mis sätestab, et lapsohvrite küsitlusi peavad uurimise ja kohtumenetluse ajal läbi viima spetsialistid (politsei või kohtuasutus), kes on selleks spetsiaalselt koolitatud ning kes kasutavad tõenditel põhinevaid praktikaid ja juhendeid, et hankida parimat võimalikku tõendusmaterjali, kes suhtleksid lapsesõbralikul viisil ning saaksid pidevat koolitust ja neid juhendataks lastega küsitluste läbiviimisel.</p>	<p>▶ <b>Kajastatud:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• <b>Ohvridirektiiv:</b> selgitus 61, 63, art-d 23.2.b, ja 25.</li> <li>• <b>Lanzarote konventsioon:</b> art-d 5. 1-3, seletuskiri 56; <b>5.2, 35.1 (c), 36.1.</b></li> <li>• <b>Euroopa Nõukogu suunised lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta:</b> 4. Spetsialistide koolitus, 14 – 15 ja 67; 6. Laste tõendid/ütlused, 64.</li> </ul>

<p>➤ <b>Kohtunikud, prokurörid ja advokaadid</b></p> <p>41. Tagada, et eelkõige kohtunikud, prokurörid ja advokaadid, aga ka teised menetlusega seotud spetsialistid (nt õiguskaitseorganid, kohtupsühholoogid, sotsiaaltöötajad) saaksid koolitusi laste seksuaalse väärkohtlemise, laste õiguste ja vajaduste ning kõikides arenguetappides lastega suhtlemise kohta, sealhulgas puuetega lastega.</p>	
<p>▶ <b>Mitme asutuse koostöö</b></p>	<p><b>Makrosüsteem</b></p>
<p>➤ <b>Üli- ja kõrgkoolid</b></p> <p>42. Edendada laste seksuaalset väärkohtlemist käsitlevat interdistsiplinaarset koolitust ülikoolides ja teistes kõrgkoolides, töötades välja uusi programme või tehes muid tegevusi, nt meeskonnapõhiseid tunde, ruumide küllastamist, välisspetsialistide klassikülastusi.</p> <p>➤ <b>Spetsialistid</b></p> <p>43. Tagada, et lastega ja laste heaks töötavad spetsialistid saaksid interdistsiplinaarset koolitust erineva küpsusastmega, puuetega ja erineva kultuuritaustaga laste õiguste ja vajaduste ning neile kohandatud menetluste kohta.</p> <p>➤ <b>Asutused</b></p> <p>44. Edendada erinevate asutuste ja spetsialistide vahelist koostööd, mille eesmärk on saada <i>lapsest igakülgne arusaam ning hinnata tema õiguslikku, psühholoogilist, sotsiaalset, emotsionaalset, füüsilist ja kognitiivset olukorda</i>, teostada üksikjuhtudel konsultatsiooni ja vahetada parimaid praktikaid.</p> <p>45. Iga spetsialisti rolli ja iga asutuse pakutavate teenuste selgitamine, et suurendada kaasatud spetsialistide vahelist sünergiat.</p> <p>46. Soodustada teabekeskuste loomist, kus erinevatel asutustel oleks võimalik regulaarselt suhelda<sup>215</sup>.</p> <p>47. Kaaluda nn ühtsete kontaktpunktide loomist, <i>mis käsitlevad kriminaalmenetlusega seotud ohvrite erinevaid vajadusi</i>, kui nad on seotud (nt teave, abi, tugi, kaitse) <b>(R18)</b>.</p>	<p>▶ <b>Kajastatud:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• <b>Ohvridirektiiv:</b> selgitus 62, art 26.1</li> <li>• <b>Lanzarote konventsioon:</b> art 10.1</li> <li>• <b>Euroopa Nõukogu suunised lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta:</b> 4. Spetsialistide koolitus, 14 ja 15.</li> </ul>
<p>▶ <b>Küsitlus</b></p>	<p><b>Makro- ja kronosüsteem</b></p>
<p>➤ <b>Regulatsioon ja selle kasutamise kriteeriumid</b></p>	<p>▶ <b>Kajastatud:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• <b>Ohvridirektiiv:</b> selgitus 9, art-d 22.3; 24.1.a;</li> </ul>

<sup>215</sup> O'Malley, Tom; Fernee, Ursula; Hudson, Susan; Lynch, Michael ja Ward, Tom. „Interagency awareness and cooperation, Recommendation 2.42“; lk 30. „Review of Protections for Vulnerable Witnesses in the Investigation and Prosecution of Sexual Offences (2020)“. [https://www.justice.ie/en/JELR/Review\\_of\\_Protections\\_for\\_Vulnerable\\_Witnesses\\_in%20the\\_Investigation\\_and\\_Prosecution\\_of\\_Sexual\\_Offences.pdf/Files/Review\\_of\\_Protections\\_for\\_Vulnerable\\_Witnesses\\_in%20the\\_Investigation\\_and\\_Prosecution\\_of\\_Sexual\\_Offences.pdf](https://www.justice.ie/en/JELR/Review_of_Protections_for_Vulnerable_Witnesses_in%20the_Investigation_and_Prosecution_of_Sexual_Offences.pdf/Files/Review_of_Protections_for_Vulnerable_Witnesses_in%20the_Investigation_and_Prosecution_of_Sexual_Offences.pdf)

<p>48. Soodustada lapsohvri küsitluse audiovisuaalsete salvestiste realiseerimist, et kasutada neid kriminaalmenetluses kohtueelse tõendina kui tavapraktikat, et minimeerida taasohvrustamise ohtu, vähendades ülekuulamiste arvu vajaliku miinumini; takistada lapse ütluste kahjustumist ning vältida kokkupuudet ohvri ja kurjategija vahel.</p> <p>49. Kehtestada selged regulatsioonid ja kriteeriumid lapsohvri või vajaduse korral lapstunnistajana videosalvestatud küsitluse kasutamiseks kohtueelse tõendina; sealhulgas konkreetse küsitleja ametialane profiil, pädevused ja koolitusprogramm; spetsialiseeritud keskkonnatingimused; asjaomaste osalejate ja spetsialistide rühmade erikoolitus ning mitme asutuse koordineerimine.</p> <p>50. Vältida tuleks vanuselise diskrimineerimise meetmeid (nt küsitlused ainult alla 14-aastastele alaealistele).</p> <p>51. Kehtestada selle kasutamine kaitsemeetmena, mitte kunagi õiguste piirajana, juhuks, kui ohver soovib uuesti kohtus ütlusi anda ja kui see ei ole tema parimate huvidega vastuolus.</p> <p>52. Määratleda või vaadata läbi kohtuprotsessis aktiivselt osalevate spetsialistide ja muude isikute rollid ja pädevused õigusraamistiku vaatest.</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• <b>Lanzarote konventsioon:</b> art-d 2; 35.2.</li> <li>• <b>Euroopa Nõukogu suunised lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta:</b> 6. Laste tõendid/ütlused, 128.</li> </ul>
<p>➤ <b>Konkreetsed meetmed</b></p> <p>53. Arvestada, et mõnel juhul, nt seksuaalse väärkohtlemise korral, võib audiovisuaalne salvestis olla traumeeriv ja ohvrit taasohvrustada, mis nõuab lapsohvri vajaduste ja huvide hindamist ning mõne muu meetodi, näiteks lapse ütluste helisalvestuse kasutamist või kirjalik avaldust.</p> <p>54. Küsitlejad on eelistatavalt ohvriga samast soost või teostatakse eelnev hinnang, arvestades ohvri isikuomadusi, kuriteo olemust ja asjaolusid ning seega ka küsitleja soo mõju lapsele.</p> <p>55. Lähenemisviisi ühtsuse tagamiseks viib võimalusel ja sobivuse korral kõik vestlused lapse parimates huvides läbi sama isik (spetsialist) (mis võib mõnel juhul kaasa tuua spetsialisti vahetamise).</p> <p>56. Piirata uurimise ja kohtumenetluse küsitluste arvu rangelt vajalikuni ning viia need läbi lapse loomulikku rütmi ja olusid austades.</p> <p>57. Soodustada ja tõhustada ennetavaid meetmeid, et vältida põhjendamatu viivitusi politseikaebuse esitamise ja küsitluse vahel, et vähendada ohvrite ja õigusrikkumist mitte toime pannud pereliikmete (või hooldajate) stressi ning vältida tunnistuste halvenemist.</p>	<p>▶ <b>Kajastatud:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• <b>Ohvridirektiiv:</b> art-d 20.a-b; 23.2.c-d.</li> <li>• <b>Lanzarote konventsioon:</b> art-d 30.3; 35.1.d-e.</li> <li>• <b>Euroopa Nõukogu suunised lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta:</b> 6. Laste tõendid/ütlused, 66, 67, 128.</li> </ul>
<p>➤ <b>Keskkond</b></p> <p>58. Tagada, et küsitlused, sealhulgas maapiirkondades, toimuksid selleks otstarbeks kavandatud või kohandatud ruumides, ruumis, kus lapsohvrid ja tunnistajad tunnevad end mugavalt ja turvaliselt, see tähendab lapsesõbralikke (sealhulgas puuetega inimestele sobivaid) rajatisi ja mis oleksid ohvri kodule kõige lähemal (<b>R18-R22</b>).</p> <p>59. Kasutada sobivaid sidetehnoloogiaid, et võimaldada lastel ilma kohtusaalis viibimata ütlusi anda (nt videokonverents, kaugkuulamisvõimalused, video- või televisioonilink).</p>	<p>▶ <b>Kajastatud:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• <b>Ohvridirektiiv:</b> selgitus 58, art-d 18; 19; 22. 1; 23.2 b; 23.3.a-b.</li> <li>• <b>Lanzarote konventsioon:</b> art-d 35.1 b; 36.2.b.</li> <li>• <b>Euroopa Nõukogu suunised lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta:</b> 5. Menetluse korraldus,</li> </ul>

	lapsesõbralik keskkond ja lapsesõbralik keel, 54, 55, 62; 6. Laste tõendid/ütlused, 74; V. Muude lapsesõbralike tegevuste propageerimine, j.
<b>► Seiremehhanismid</b>	<b>Makrosüsteem</b>
<p>60. Kehtestada erikeskkonna miinimumstandardid, mida tuleb täita kohtu-, õiguskaitse- ja muude üksuste ruumides, kus küsitlusi viiakse läbi, ning nendele standarditele vastavuse järelevalve- ja hindamissüsteemid.</p> <p>61. Edendada uuringute ja konsultatsioonide teostamist, võttes nõuetekohaselt arvesse eetilisi küsimusi, et kohtumenetluse kaudu laste kogemusi jälgida ja kontrollida.</p> <p>62. Edendada lapsetundlike küsitlustehnikate ja nende koolituste uuringuid, et hinnata nende tõhusust.</p>	<p><b>► Kajastatud:</b></p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• <b>Ohvridirektiiv:</b> selgitus 62.</li> <li>• <b>Euroopa Nõukogu suunised lapsesõbraliku õigusemõistmise kohta:</b> IV. Seire ja hindamine, c ja e; V. Muude lapsesõbralike tegevuste propageerimine, a.</li> </ul>



## Kasutatud kirjandus

Albaek, Ane U., Per-Einar Binder ja Anne Marita Milde. „Plunging Into a Dark Sea of Emotions: Professionals“. *Emotional Experiences Addressing Child Abuse in Interviews With Children*, *Qualitative Health Research*, 30, nr 8 (2020): 1212–24. <https://doi.org/10.1177/1049732318825145>.

Álvarez Ramos, Fernando. „Asistencia Psicológica a Las Declaraciones Infantiles En Sede Judicial: La Prueba Preconstituida Como Forma de Evitar La Victimización“. *Niñas y Niños Víctimas y Testigos En Los Procedimientos Judiciales: Implicaciones Desde La Psicología Forense*, 93–112. Vitoria-Gasteiz: Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia, 2016.

Astrid Baugerut, Gunn, and Miriam Sinkerud Johnson. „The NICHD Protocol: Guide to Follow Recommended Investigative Interview Practices at the Barnahus“. *Collaborating against Child Abuse. Exploring the Nordic Model*, Susanna Johansson, Kari Stefansen, Elisiv Bakketeig ja Anna Kaldal. Šveits: Palgrave Macmillan, 2017.

Benson, Mairi S. ja Martine B. Powell. „Evaluation of a Comprehensive Interactive Training System for Investigative Interviewers of Children“, *Psychology, Public Policy, and Law*, nr 21 (3) (2015): 309–22. <https://doi.org/10.1037/law0000052>.

Berlinerblau, Virginia, Mariano Nino ja Sabrina Viola. *Guía de Buenas Prácticas Para El Abordaje de Niños/as, Adolescentes Víctimas o Testigos de Abuso Sexual y Otros Delitos*. Argentina: Junta Federal de Cortes y Superiores Tribunales de Justicia (JUFEJUS), Asociación por los Derechos Civiles (ADC), UNICEF, 2013.

<https://www.unicef.org/argentina/media/1746/file/Guia%20de%20Buenas%20Pr%C3%A1cticas%20para%20la%20protecci%C3%B3n%20de%20derechos%20y%20el%20acceso%20a%20la%20justicia%20de%20ni%C3%B1os%20v%C3%ADctimas%20de%20abuso%20sexual.pdf>.

Cabana, Débora Cecilia, Cynthia S. Rand, Neil R. Poew, Albert W. Wu, Modena H. Wilson ja Haya R. Rubin. „Why Don't Physicians Follow Clinical Practice Guidelines? A Framework for Improvement“, *Paediatrics Research*, 45, nr 4 (Aprill 1999). <https://doi.org/10.1203/00006450-199904020-00719>.

Chen, Laura P., M. Hassan Murad, Molly L. Paras, Kristina M. Colberson, Amelia L. Sattler, Erin N. Goranson, Mohamed B. Elamin, et al. „Sexual Abuse and Lifetime Diagnosis of Psychiatric Disorders: Systematic Review and Meta-

- Analysis“, Mayo Clinic Proceedings, nr 85(7) (Juuli 2010): 618–29. <https://doi.org/10.4065/mcp.2009.0583>.
- Contreras, María José, Gerardo Prieto, Eva A. Silva, José L. González ja Antonio L. Manzanero. „Assessment of Testifying Ability in Preschool Children: CAPALIST“, Frontiers in Psychology, 12 (Juuli 2021). <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.662630>.
- Diges Junco, Margarita ja Nieves Pérez-Mata. „La Entrevista Forense de Investigación a Niños Supuestas Víctimas de Delitos Sexuales: Guía de Buenas Prácticas (I)“, Diario LA LEY, nr 8919 (2017).
- Dommicent, Jessica, Miet Vanderhallen, Marijke Bastiaens, Hans De Wiest, Marc Van de Plas ja Geert Vervaeke. „Interviewing Children in Belgium: An Evaluation of Practices“, The Police Journal, nr 81(3) (September 2008): 248–61. <https://doi.org/10.1350/pojo.2008.81.3.418>.
- Echeburúa, Enrique, José Manuel Muñoz ja Ismael Loinaz. „La Evaluación Psicológica Forense Frente a La Evaluación Clínica: Propuestas y Retos de Futuro“, International Journal of Clinical and Health Psychology, 11, nr 1 (2011): 141–59.
- Edinete, María Rosa ja Jonathan Tudge. „Urie Bronfenbrenner’s Theory of Human Development: Its Evolution From Ecology to Bioecology“, Journal of Family Theory & Review, nr 5 (2013): 243–58. <https://doi.org/10.1111/jftr.12022>.
- Everson, Mark D. „Child Forensic Interviewing: A 30-Year Perspective,, Children’s services. Practice notes, 20, nr. 2 (2015). <https://practicenotes.org/v20n2/Everson.htm>.
- Faller, Kathleen. „Forty Years of Forensic Interviewing of Children Suspected of Sexual Abuse, 1974–2014: Historical Benchmarks“, Social Sciences, nr 1 (Detsember 2014): 34–65. <https://doi.org/10.3390/socsci4010034>.
- Fansher, Ashley K., Sara B. Zedaker ja Patrick Q. Brady. „Burnout Among Forensic Interviewers, How They Cope, and What Agencies Can Do to Help“, Child Maltreatment, 25, nr 1 (2019): 117–28. <https://doi.org/10.1177/1077559519843596>.
- Finkelhor, David. „The Prevention of Childhood Sexual Abuse“, The Future of Children, 19, nr 2 (2009): 169–94. <https://doi.org/10.1353/foc.0.0035>.
- Gilad, Michal. „The Young and the Helpless: Re-Defining the Term ‘Child Victim of Crime’“, Public Law and Legal Theory Paper, nr 14–23 (2014).

- Goldman, Juliette D. G. ja Usha K. Padayachi. „Some Methodological Problems in Estimating Incidence and Prevalence in Child Sexual Abuse Research“, *The Journal of Sex Research*, nr 37:4 (2000): 305–14. <https://doi.org/10.1080/00224490009552052>.
- González, José L., José Manuel Muñoz, Andrés Sotoca ja Antonio L. Manzanero. „Propuesta de Protocolo Para La Conducción de La Prueba Preconstituida En Víctimas Especialmente Vulnerables“, *Papeles del Psicólogo*, nr 34(3) (2013): 227–37.
- Greeson, Megan R., Rebecca Campbell ja Giannina Fehler-Cabral. „Nobody Deserves This“: Adolescent Sexual Assault Victims’ Perceptions of Disbelief and Victim Blame from Police.“, *Journal of Community Psychology*, nr 44(1) (2016): 90–110. <https://doi.org/10.1002/jcop.21744>.
- Greijer, Susanna ja Jaap Doek. *Terminology Guidelines for the Protection of Children from Sexual Exploitation and Sexual Abuse*. Luxembourg: ECPAT International, 2016.
- Gutiérrez de Piñeres Botero, Carolina. „Análisis de Las Prácticas de Entrevistas Forenses Durante La Etapa de Investigación Por Denuncias de Delitos Sexuales En Contra de Niños, Niñas y Adolescentes“, *Psicogente*, nr 20 (37) (Aprill 2017). <https://doi.org/10.17081/psico.20.37.2422>.
- Haldorsson, Olivia Lind. *Barnahus Quality Standards: Guidance for Multidisciplinary and Interagency Response to Child Victims and Witnesses of Violence*. Council of the Baltic Sea States Secretariat and Child Circle, 2020. <https://www.barnahus.eu/en/wp-content/uploads/2020/02/PROMISE-Barnahus-Quality-Standards.pdf>.
- Hillis, Susan, James Mercy, Adaugo Amobi ja Howard Kress. „Global Prevalence of Past-Year Violence Against Children: A Systematic Review and Minimum Estimates,,“, *Paediatrics*, nr 137(3): e20154079. (Märts 2016). <https://doi.org/10.1542/peds.2015-4079>.
- Janoff-Bulman, Ronnie ja Irene Hanson Frieze. „A Theoretical Perspective for Understanding Reactions to Victimization“, *Journal of Social Issue*, nr 39 (1983): 1–17.
- Johansson, Susanna, Kari Stefansen, Elisiv Bakketeig ja Anna Kaldal. „Implementing the Nordic Barnahus Model: Characteristics and Local Adaptions“. *Collaborating Against Child Abuse: Exploring the Nordic Barnahus Model*, 1–31. Switzerland: Palgrave Macmillan, 2017.

- Juárez López, José Ramón ja Fernando Álvarez Ramos. „Evaluación Psicológica Forense de Los Abusos y Maltratos a Niños, Niñas y Adolescentes. Guía de Buenas Prácticas“. Asociación de Psicólogos Forenses de la Administración de Justicia, 2018.
- Kathleen, Daly. „Conventional and Innovative. Justice Responses to Sexual Violence“, Australian Centre for the Study of Sexual Assault, nr 2 (2011): 1–35.
- Kenny, M.C. ja A.G. McEachern. „Racial, Ethnic, and Cultural Factors of Childhood Sexual Abuse: A Selected Review of the Literature“, *Clinical Psychology Review*, nr 20 (2000): 905–22. [https://doi.org/10.1016/S0272-7358\(99\)00022-7](https://doi.org/10.1016/S0272-7358(99)00022-7).
- Korkman, Julia, Jatta Svanbäck, Katarina Finnilä ja Pekka Santtila. „Judges' Views of Child Sexual Abuse: Evaluating Beliefs against Research Findings in a Finnish Sample“, *Scandinavian Journal of Psychology*, 55, nr 5 (Oktoober 2014): 497–504. <https://doi.org/10.1111/sjop.12147>.
- Krause, Niels, Francesco Pompèdda, Jan Antfolk, Angelo Zappalà ja Pekka Santtila. „The Effects of Feedback and Reflection on the Questioning Style of Untrained Interviewers in Simulated Child Sexual Abuse Interviews“, *Applied Cognitive Psychology*, 31, nr 2 (Veebruar 2017). <https://doi.org/10.1002/acp.3316>.
- La Rooy, David J., Michael E. Lamb ja Margaret-Ellen Pipe. „Repeated Interviewing: A Critical Evaluation of the Risks and Potential Benefits.“ *The Evaluation of Child Sexual Abuse Allegations*, toim Kathryn Kuehnle ja Mary Connell, 327–61. Chichester: John Wiley & Sons, Ltd, 2009.
- Lamb, Michael E. „Difficulties Translating Research on Forensic Interview Practices to Practitioners: Finding Water, Leading Horses, but Can We Get Them to Drink?“, *American Psychologist*, 71, nr 8 (November 2016): 710–18. <https://doi.org/10.1037/amp0000039>.
- Lamb, Michael E., Deirdre A. Brown, Irit Hershkowitz, Yael Orbach ja Phillip W. Esplin. „Using Tools and Props to Complement the Protocol“. *Tell Me What Happened: Questioning Children about Abuse*, 2nd ed. Wiley-Blackwell, 2018.
- Lamb, Michael E., Deirdre A. Brown, Yael Orbach ja Phillip W. Esplin. „The NICHD Investigative Interview Protocols for Young Victims and Witnesses“. *Tell Me What Happened: Questioning Children about Abuse*, 2nd ed. Wiley-Blackwell, 2018.

- Lamb, Michael E. ja Michelle E. Garretson. „The Effects of Interviewer Gender and Child Gender on the Informativeness of Alleged Child Sexual Abuse Victims in Forensic Interviews“, *Law and Human Behavior*, nr 27(2) (Mai 2003): 157–71. <https://doi.org/10.1023/A:1022595129689>.
- Lamb, Michael E., Irit Hershkowitz, Yael Orbach ja Phillip W. Esplin. „Case-Related Outcomes When the Protocol Is Used“. *Tell Me What Happened: Questioning Children about Abuse*, 2<sup>o</sup>. Wiley-Blackwell, 2018.
- Lamb, Michael E., Yael Orbach, Irit Hershkowitz, Phillip W. Esplin ja Dvora Horowitz. „A Structured Forensic Interview Protocol Improves the Quality and Informativeness of Investigative Interviews with Children: A Review of Research Using the NICHD Investigative Interview Protocol“, *Child Abuse & Neglect*, nr 31(11-12) (November 2007): 1201–31. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2007.03.021>.
- Lamb, Michael E., Yael Orbach, Kathleen Sternberg, Jan Aldrige, Sally Pearson, Heather Stewart, Phillip W. Esplin ja Lynn Bowler. „Use of a Structured Investigative Protocol Enhances the Quality of Investigative Interviews with Alleged Victims of Child Sexual Abuse in Britain“, *Applied Cognitive Psychology*, 23, nr 4 (2009). <https://doi.org/10.1002/acp.1489>.
- Lee, Yanghee. „Child Participation and Access to the United Nations Convention on the Rights of the Child“, n.d. [https://www.coe.int/t/dg3/children/JusticeSpeeches/Yanghee\\_en.asp](https://www.coe.int/t/dg3/children/JusticeSpeeches/Yanghee_en.asp).
- Magnusson, Mikaela, Emelie Ernberg, Sara Landström ja Lucy Akehurst. „Forensic Interviewers’ Experiences of Interviewing Children of Different Ages“, *Psychology, Crime & Law*, 20, nr 10 (2020): 976–89. <https://doi.org/10.1080/1068316X.2020.1742343>.
- Massons-Ribas, Anna, M. Ángeles Basells ja Neus Cortada. „The Participation of Children and Adolescents in the Protection System: The Case of the Spanish Legislation“, *Social Sciences*, nr 10 (7) (2021). <https://doi.org/10.3390/socsci10070268>.
- Muñoz, José Manuel, Laura González-Guerrero, Andrés Sotoca, Odette Terol, José L. González ja Antonio L. Manzanero. „The Forensic Interview: Obtaining Cognitive Indicia in Children Who Are the Alleged Victims of Sexual Abuse“, *Psychologist Papers*, 37, nr 3 (n.d.): 205–2016.
- Myklebust, Trond. „The Nordic Model of Handling Children’s Testimonies“. *Collaborating against Child Abuse. Exploring the Nordic Barnahus Model*, Susanna Johansson, Kari Stefansen, Elisiv Bakketeig ja Anna Kaldal. Šveits: Palgrave Macmillan, 2017.



- Newlin, Chris, Linda Cordisco Steele, Andra Chamberlin, Jennifer Anderson, Julie Kenniston, Amy Russel, Heather Stewart ja Viola Vaughan-Eden. „Child Forensic Interviewing: Best Practices“. Cherry Lane: Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, 2015.
- Nielsen, Hjort, Maj Hansen, Ask Elklit ja Rikke Holm Bramsen. „Sexual Assault Victims Participating in Research: Causing Harm When Trying to Help?“, *Archives of Psychiatric Nursing*, nr 30(3) (2016).
- Orbach, Yael. „Assessing the Value of Structured Protocols for Forensic Interviews of Alleged Child Abuse Victims“, *Child Abuse & Neglect*, 24, nr 6 (Juuni 2000): 733–52. [https://doi.org/10.1016/S0145-2134\(00\)00137-X](https://doi.org/10.1016/S0145-2134(00)00137-X).
- Pereda, Noemí, Georgina Guilera, Maria Forns ja Juana Gómez-Benito. „The Prevalence of Child Sexual Abuse in Community and Student Samples: A Meta-Analysis“, *Clinical Psychology Review*, nr 29(4) (2009): 328–38. <https://doi.org/10.1016/j.cpr.2009.02.007>.
- Pereda, Noemí ja Irene Montiel Juan. „Victimización Sexual de Menores: Aproximación Teórica y Estado Actual de La Investigación“. *La Victimización Sexual de Menores de Edad y La Respuesta Del Sistema de Justicia Penal*, Josep M<sup>a</sup> Tamarit Sumalla. Buenos Aires: BdeF, 2017.
- Perloff, Linda S. „Perceptions of Vulnerability to Victimization“, *Journal of Social Issue*, nr 39 (1983): 41–61.
- Perron, Brian E. ja Barbara S. Hiltz. „Burnout and Secondary Trauma Among Forensic Interviewers of Abused Children“, *Child and Adolescent Social Work Journal*, 23, nr 2 (2006). <https://doi.org/10.1007/s10560-005-0044-3>.
- „Practice Guidelines Forensic Interviewing in Cases of Suspected Child Abuse“. American Professional Society on the Abuse of Children (APSAC), 2012. <https://depts.washington.edu/uwhatc/PDF/guidelines/Forensic%20Interviewing%20in%20Cases%20of%20Suspected%20Child%20Abuse.pdf>.
- Rohrbaugh, Monica, Kamala London, and Ashley K. Hall. „Planning the Forensic Interview“. *Forensic Interviews Regarding Child Sexual Abuse: A Guide to Evidence-Based Practice*, toim W.T O'Donohue ja M. Fanetti, 197–218. Springer International Publishing, 2016. [https://doi.org/10.1007/978-3-319-21097-1\\_11](https://doi.org/10.1007/978-3-319-21097-1_11).
- Rousseaux, Emmanuel. „Modelisation and Information System Tools to Support the Discovery of Interactive Factors of Vulnerabilities in Life Courses“, 2018. [10.13097/archive-ouverte/unige:120604](https://doi.org/10.13097/archive-ouverte/unige:120604).

- Saywitz, Karen J., Thomas D. Lyon ja Gail S. Goodman. „Interviewing Children“. *The APSAC Handbook on Child Maltreatment*, 4th ed., 310–29. United States of America: SAGE Publications, 2018.
- Scott, M.T., Antonio L. Manzanero, José Manuel Muñoz ja G. Köhnken. „Admisibilidad En Contextos Forenses de Indicadores Clínicos Para La Detección Del Abuso Sexual Infantil“, *Anuario de Psicología Jurídica*, nr 4 (2014): 57–63.
- Smith, Kevin, and Rebecca Milne. „Planning the Interview“. *Children’s Testimony: A Handbook of Psychological Research and Forensic Practice*, toim Michael E. Lamb, David J. La Rooy, Lindsay C. Malloy ja Carmit Katz. John Wiley & Sons, Ltd, 2011.
- Sovino Meléndez, M. ja V. Ulloa Jiménez. „The Investigative Interview. Number of the Interviews“. *Video-Recorded Investigative Interview of Child Victims of Sexual Abuse*. Ediciones Universidad Católica de Chile, 2018.
- . *Use of the Investigative Interview in Trials. „Video-Recorded Investigative Interview of Child Victims of Sexual Abuse“*. Ediciones Universidad Católica de Chile, 2018.
- Stanley, Nicky, Cath Larkins, Helen Austerberry, Nicola Farrelly, Jill Manthirpe ja Julie Ridley. „Rethinking Place and the Social Work Office in the Delivery of Children’s Social Work Services“, *Health Soc Care Community*, nr 1 (Jaanuar 2016): 86–94. <https://doi.org/10.1111/hsc.12192>.
- Stefansen, Kari. „Staging a Caring Atmosphere: Child-Friendliness in Barnahus as a Multidimensional Phenomenon“. *Collaborating Against Child Abuse.*, S. Johansson, K. Stefansen, E. Bakketeig ja A. Kaldal. Šveits: Palgrave Macmillan, 2017. [https://doi.org/10.1007/978-3-319-58388-4\\_2](https://doi.org/10.1007/978-3-319-58388-4_2).
- Stoltenborgh, Maria, Marinus H. van Ijzendoorn, Eveline M. Euser ja Marian J. Bakermans-Kranenburg. „A Global Perspective on Child Sexual Abuse: Meta-Analysis of Prevalence around the World“, *Child Maltreat*, nr 16 (2) (Mai 2011): 79–101. <https://doi.org/10.1177/1077559511403920>.
- Themeli, Olga ja Maria Panagiotaki. „Forensic Interviews With Children Victims of Sexual Abuse: The Role of the Counselling Psychologist“, *The European Journal of Counselling Psychology*, nr 3 (1) (Märts 2014): 1–19. <https://doi.org/10.5964/ejcop.v3i1.17>.
- World Health Organization. *Guidelines for Medico-Legal Care of Victims of Sexual Violence*. World Health Organization. Genf, 2003. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/42788>.

———. *Responding to Children and Adolescents Who Have Been Sexually Abused: WHO Clinical Guidelines*. Geneva: World Health Organization, 2017. <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/259270/9789241550147-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.



LISAD



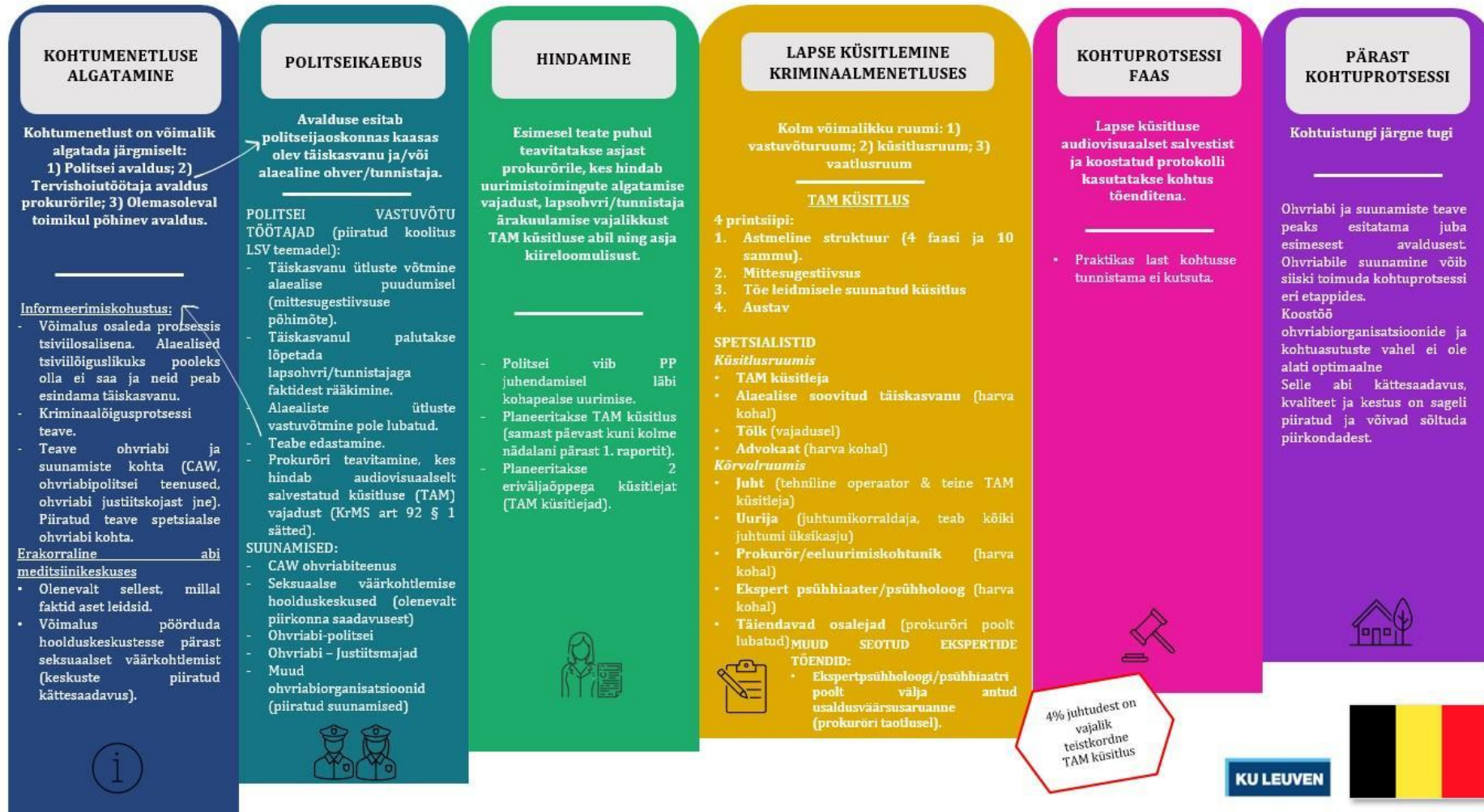
## LISA 1. HUVIDE, ÕIGUSTE JA ERIMEETMETE ÜHENDAMINE KÜSITLUSE PUHUL

ÕIGUSED (Lapse õiguste konventsioon)	HUVID (direktiiv 29/2012/EU)	MEETMED
Osalemisõigus ja õigus oma arvamust väljendada (art 12)	<ul style="list-style-type: none"> <li>• <b>Piisav ja austav laste õiguste teave</b> (art-d 6 &amp; 7):               <ul style="list-style-type: none"> <li>- Õigus mõista ja olla mõistetud (art 3)</li> </ul> </li> <li>• <b>Osalemine</b> (art 10):               <ul style="list-style-type: none"> <li>- Olla ära kuulatud ja otsustamine (art 10)</li> <li>- Küsida, nõuda, nõustuda, saada vastuseid (art 11, kui süüdistust ei esitata, art 12 taastav õigus, art 13 õigusabi-Daly mudelis osalemine)</li> <li>- Tasuta õigusabi ja õigusnõustamine (art-d 13 &amp; 24.1.c)</li> <li>- Lapsohvrite eriesindaja (huvide konflikt) (art. 24.1)</li> <li>- Spetsialistide koolitus (politseiametnikud, kohtute töötajad, kohtunikud ja prokurörid, advokaadid (art 25)</li> </ul> </li> <li>• <b>Tugi:</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Ohvriabiteenused (art 8)</li> <li>- Lapsohvri eriesindaja huvide konflikti korral (art 24.1)</li> </ul> </li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>✓ Ohvri/tunnistaja võimete hindamine sobivate meetmete kasutamiseks (küsitluseelne koosolek).</li> <li>✓ Teabe kohandamine vastavalt ohvri/tunnistaja küpsusele, kognitiivsele arengule ja emotsionaalsele seisundile.</li> <li>✓ Kannatanu/tunnistaja osalemise konsultatsioon.</li> <li>✓ Õigus ise kaebus esitada.</li> <li>✓ Õigus spetsiaalsele ja tasuta õigusabile.</li> <li>✓ Laste ohvriks langemise juhtumitega seotud kõigi spetsialistide erikoolitus.</li> <li>✓ Ligipääsetavus (sh puuetega ja/või erivajadustega lastele).</li> </ul>
Õigus kaitsele väärkohtlemise ja hooletusse jätmise eest (art 19)	<ul style="list-style-type: none"> <li>• <b>Turvalisus ja kaitse</b> (art 18)</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>✓ Ühtsete tegevusjuhendite nõue.</li> <li>✓ Spetsialistide koordineerimine (kohtu-, tervishoiu- ja sotsiaalsektor).</li> <li>✓ Rikkumiste kontrollinõuded.</li> </ul>
Õigus rehabilitatsioonile ja taasintegreerimisele seoses õigusega füüsilisele ja psühholoogilisele tervisele (art 39)	<ul style="list-style-type: none"> <li>• <b>Stressi, vaimse tervise probleemide vähendamine:</b> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Ohvri ja kurjategija vahelise kokkupuute vältimine (art 19)</li> <li>- Visuaalse kontakti vältimine süüdistatavaga (art 23.3.a)</li> <li>- Tunnistuse andmine kohtusaalis kohal viibimata (art 23.3.b)</li> <li>- Ohvrite küstluste ja meditsiiniliste läbivaatuste arv viiakse miinimumini (art 20.b &amp; d)</li> <li>- Küsitlemine viiakse pärast kaebuse esitamist läbi põhjendamatute viivitusteta (art 20.a)</li> <li>- Salvestatud küsitlus (art 24.1.a)</li> <li>- Õigus olla saadetud (art-d 3.3 &amp; 20.c)</li> <li>- Minimaalne kontakt erinevate spetsialistidega (art 23.2.c)</li> </ul> </li> <li>• <b>Ohvriabiteenuste abi:</b> Erivajadustega ohvrite, näiteks seksuaalvägivald ohvrite, soolise vägivald ohvrite ja lähisuhtevägivald ohvrite abiteenused, sealhulgas traumaabi ja nõustamine (art 9.3.b).</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>✓ Vahetute kaitsemeetmete mehhanismid.</li> <li>✓ Spetsialistide koordineerimine (kohtu-, tervishoiu- ja sotsiaalsektor).</li> <li>✓ Süüdistatavatega visuaalse kontakti (saalides, ruumides, sissepääsude juures jne) vältimise meetmed.</li> <li>✓ Kohtueelsed tõendid uurimisfaasis ja kaitsemehhanismid kohtuprotsessil.</li> <li>✓ Õigus olla saadetud enda valitud usaldusväärse isiku poolt (asendatakse kui tal seda ei ole).</li> <li>✓ Aja vähendamine (hindamise ja vestluse tähtajad).</li> <li>✓ Kindel referentsisik.</li> </ul>
Õigus väarikusele ja eraelu puutumatusel (art 16)	<ul style="list-style-type: none"> <li>• <b>Eraelu kaitse</b> (art 21):               <ul style="list-style-type: none"> <li>- Häbi ja informatiivne enesemääramine</li> <li>- Kogu protsessi vältel (keskkond)</li> <li>- Anonüümsus (art 23): seoses isikuandmete kaitsega</li> <li>- (Kohtumenetluse ajal) istung kuulatakse kinniseks (art 23.3.d)</li> </ul> </li> <li>• <b>Väarikus</b> (art 18):               <ul style="list-style-type: none"> <li>- Vältida tarbetut ülekuulamist ohvri eraelu kohta, mis ei ole toimepandud kuriteoga seotud (art 23.3.c)</li> <li>- Küsitlused ohvriga viiakse läbi selleks kavandatud või kohandatud ruumides (art 23.2.a)</li> <li>- Viiakse läbi selleks koolitatud spetsialistide poolt (art 23.2.b)</li> <li>- Küsitletakse iga kord samade isikute poolt (art 23.2.c)</li> <li>- Samast soost küsitaja (art 23.2.d)</li> </ul> </li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>✓ Meetmed ohvri privaatsuse kaitsmiseks seoses keskkonnaga (ruumid, piisav juurdepääs).</li> <li>✓ Isikuandmete kaitse erimeetmed (aruanded ja salvestised).</li> <li>✓ Teave ohvri/tunnistajale erinevate spetsialistide abi/kohaloleku ja küsitluse salvestamise kohta tema küpsusele, kognitiivsele arengule, emotsionaalsele seisundile ja olukorrale sobival viisil.</li> <li>✓ Ohvri/tunnistaja teavitamine küsitluse salvestusest.</li> <li>✓ Kohtueksperdiisi aruandes sisalduvate andmete läbivaatamine (ohvri isikliku elu kaitsmine).</li> <li>✓ Keskkonna vastavus laiemas mõttes: tuba, esikud, mööbel, riided jne.</li> <li>✓ Eri- ja jätkukoolitus: lapseõlv, ohvriks langemine, seksuaalvägivald, perevägivald, sugu.</li> <li>✓ Spetsialistide koordineerimine (kohtu-, tervishoiu- ja sotsiaalsektor).</li> <li>✓ Kõigi vajalike aruannete ühendamine üheks eksperdiaruanneteks.</li> <li>✓ Samast soost küsitaja.</li> </ul>



## LISA 2. LAPSE OHVRITEEKONNAD

### BELGIA



## EESTI

### KRIMINAALMENETLUSE ALUSTAMINE

Politsei või prokuratuur suulise või kirjaliku kuriteoteate või muu kuriteole viitava teabe alusel.

#### Informeerimiskohustus:

Kohustus abivajavast või hädaohus olevast lapsest teatada on kõigil isikutel, kellel on olemas teave abivajavast või hädaohus olevast lapsest.

Seksuaalvägivald kriisiabi keskused (Eestis 4)



### KURITEOTEATE

Kuriteoteate esitab lapsohver/tunnistaja või väärkohtlemist pealt näinud või kahtlustav täiskasvanu või muu isik.

#### SUUNAMISED:

- Lastemaja
- Seksuaalvägivald kriisikeskus
- Omavalitsuse lastekaitse spetsialist
- Ohvriabi teenus



### HINDAMINE

Lapse seksuaalse kuritarvitamise kahtluse korral võib pöörduda lastemaja poole või esitada kuriteoteate.

- Lastemaja pöördumisel viib lastemaja spetsialist läbi esmase vestluse. Seksuaalse kuritarvitamise kahtluse tekkimise korral vestlus katkestatakse ja teavitatakse politseid.
- Lastemaja spetsialistid hindavad lapse tervislikku ja sotsiaalset olukorda, edasist abivajadust ning pakuvad vajalikku abi ja suunavad psühholoogi vastuvõtule.
- Vajadusel teostatakse arstlik läbivaatus.
- Küsitluse viib läbi politsei ametnik.
- Politsei informeerib prokuratuuri.
- Politsei ja/või prokuratuur otsustavad menetluse alustamise.



### LAPSE KÜSITLEMINE KRIMINAALMENETLUSES

Küsitluse viib läbi politsei ametnik politsei või lastemaja ruumides. Lastemajas on vastuvõtu-, läbivaatus-, küsitlus- ja vaatlusruumid.

#### KÜSITLUS:

- Etapiline struktuur
- Lapsesõbralik, väärikas ja lugupidav kohtlemine
- Lapse pidev informeerimine ning vanust ja elukogemust arvestav toetamine
- Korduva küsitluse vältimine
- Küsitluse audiovisuaalne salvestamine alla 14-aastaste puhul
- Erinevate spetsialistide kaasamine

#### SPETSIALISTID:

- Küsitaja (politsei ametnik)
- Lapse valitud täiskasvanu (harva kohal)
- Psühholoog (kui kutsutakse)
- Tõlk (kui kutsutakse)
- Advokaat (harva kohal)



### KOHTUMENETLUS

Alla 14-aastane seksuaalse väärkohtlemise ohver/tunnistaja istungil ei osale, tõendina kasutatakse küsitluse audiovisuaalset salvestist.

- Vanemad kui 13-aastased tunnistajad osalevad kohtuistungil.
- Kui alaealise kohalolek pärast küsitlusi ei ole vajalik, eemaldab kohus ta istungisaalist.
- Kohus võib vajadusel katkestada küsitluse poolte poolt ja küsitleda tunnistajat ise.



Naiste tugi- ja teabekeskus  
Vägivallast on väljapääs!

### PÄRAST KOHTUPROTSESSI

Tugi kohtuistungil järgselt

- Ohvriabi teenuseid korraldab lastemaja, juhtumit haldab kohalik omavalitsus.
- Vajaduspõhine psühholoogiline tugi lapsele ja perele.





# HISPAANIA



## ITAALIA

### TEAVITAMINE

Väga erinev. Esialgse avalduse võivad teha kool, hoolekandeteenistus, perekond (vanemad ja sugulased), kohalik politsei, haiglad, varjupaigad, VVO-d ja muud subjektid.

Tavaliselt küsivad eraisikud enne «ametlikult» politseisse pöördumist nõu VVO-delt või muudelt alaealisi või vägivallaohvreid üldiselt toetavatelt institutsioonidelt. Olukord on aga igal üksikjuhtumil väga erinev.



### HINDAMINE

Isegi kui seda saaks enne ametlikku kaebust mitteametlikult nt hoolekandeteenistuste eestvedamisel läbi viia, ei ole sellel õiguslikku tähtsust.



### POLITSEIKAEBUS

Võimalik esitada kõigis korrakaitseametnike kontorites Itaalias – nt karabinjeeridele, riiklikus või kohalikus politseis.

Asjaomane politseiamet võtab ametlike menetluste alustamiseks ühendust vastutava Prokuröriaga. Määratud psühholoogi/psühhiaatri poolt antud hinnangu määrab esimeses faasis prokurör Tavaliselt osales prokurör hindamisel.



### UURIMISE FAAS JA KINNISEKS KUULUTATUD KOHTUISTUNG

Kinniseks kuulutatud kohtuistung viiakse tavaliselt läbi alaealiste küsitlemiseks kaitstud keskkonnas uurimise ja kohtueelses faasis. See viiakse läbi konkreetsete reeglite ja protseduuride kohaselt, selle eesmärk on vältida korduvaid küsitlusi, mis võivad süüdistatava ja alaealise samasse keskkonda asetada, ning tagada alaealisele turvaline ja piisav keskkond. Selle määrab vastutav kohtunik.

Uurimisetapis viib küsitluse läbi prokurör eksperdi (nt lastepsühholoogi) toel; kinnisel istungil kohtunik eksperdi toel.



### KOHTUPROTSESSI FAAS

Tavaliselt annab alaealine oma ütlusi ainult (eraldi) kinnisel istungil, eriti kui ta on väga noor.



### PÄRAST KOHTUPROTSESSI

Varieerub palju. Tavaliselt usaldatakse laps hoolekandesteemi ja sotsiaalteenistuste hooleks, pakkudes vajadusel tuge ja peavarju.





## KREEKA

### KOHTUMENETLUSE ALGATAMINE

Määratletud vastavalt kriminaalmenetluse seadustiku ja karistusseadustiku sätetele.

Lastevastastest kuritegudest tuleb teatada riigiprokuröridele või korrakaitseametnikele.

- Süüdistuse esitamine algatatakse *ex officio* pärast mis tahes avaldust, kaebust, süüdistust või toimepandud kuriteo teavet.
- Korrakaitseametnikud on volitatud viivitamata teatama pädevale prokuröridele mistahes nende käsutuses olevast toimepandud kuriteo teabest. Riigiteenistujatel on sama kohustus.
- Kodnikke seovad samad kohustused. Neil on võimalus teavitada prokuröri või mistahes õiguskaitseasutust kirjalikult või suuliselt.
- Peale ohvri on igaühel õigus teatada *ex officio* kuriteost (KrMS art-d 37, 38, 40)



### ERAKORRALISED SÜÜDISTUSE EELTINGIMUSED

Lapse avalduse esitamise õigus, kui see on süüdistuse algatamiseks erandkorras vajalik.

- Karistusseadustikus rangelt määratletud juhtudel saab erandkorras süüdistuse algatada vaid juhul, kui ohver on esitanud omapoolse avalduse.
- Kui ohver on noorem kui 13-aastane, on avalduse esitamise õigus tema seaduslikul eestkostjal või esindajal.
- Iga inimese avalduse esitamise õigus on sõltumatu ja individuaalne.
- Pärast 18-aastaseks saamist on ülalnimetatud õigus ainult ohvril.

(Karistusseadustiku artiklid 114 ja 115, Kriminaalmenetluse seadustik 51-53)



### HINDAMINE JA EELISTUNG

Kohtutoimiku ettevalmistamine.

- Tunnistajad kutsutakse täiendavale ülevaatusele ja üle kuulatakse ka lapsohver, kui see on seoses tema vanuse, kognitiivsete ja intellektuaalsete võimetega lubatud.
- Kui last küsitatakse kui seksuaalkuriteo ohvrit, on spetsialiseerunud lastepsühholoog või lastepsühhiaater kohustatud kogu protsessi vältel kohal viibima ja lapse selleks ette valmistama. Seejärel esitatakse aruanne, milles diagnoositakse lapse kognitiivseid ja intellektuaalseid võimesid. Aruanne lisatakse juhtumi toimikusse.
- Küsitlus peaks toimuma viivitamatult piirkonna "Alaalistele ohvrite sõltumatute kaitseüksuste – lastekodus". Või kui need veel ei tööta, siis selleks moodustatud ja kujundatud spetsiaalsetes ruumides.
- Praegu toimuvad küsitlused peamiselt politseiijaoskondades, lapsi küsitatakse ametniku kabinetis, kuid mõnikord ei ole kabinetti saadaval. Privaatsus ei ole garanteeritud.

### KÜSITLEMINE

Alaalistele vägivalda ohvri ja tunnistaja küsitluse standardjuhendi rakendamine.

- Küsitluse peaksid läbi viima kohtunikud, prokurörid ja korrakaitseametnikud, kes tegutsevad eksamineerijatena, koos lastepsühholoogi või psühhiaatriga. Lapsega võib kaasas olla tema seaduslik eestkostja või esindaja, välja arvatud juhul, kui uurija seda huvide konflikti või täiskasvanu juhtumiga seotuse tõttu keelab.
- Küsitlus koosneb 3 etapist: i) lapse tutvustamine eksperdi ja protseduurireeglitega - vastastikuse usalduse arendamine, ii) küsitluse põhiosa, julgustada last juhtumist vabalt jutustama, iii) küsitluse kokkuvõte, lapse poolt jutustatud teabe kokkuvõte.
- Praktikas viivad küsitlusi läbi peamiselt politseiametnikud, kes ei ole spetsiaalselt koolitatud ja on valitud vastavalt oma varasemale kogemusele. Harva osalevad protsessis lastepsühholoogid või lastepsühhiaatrid ja kui see juhtub, on nende roll üksnes täiendav, ilma et nad oleksid eelnevalt ohvrit abistanud.



### KOHTUPROTSESSI FAAS

Lapse seaduslik esindamine ja lapse õigus saada kogu vajalikku menetluse teavet

- Lapse küsitlemisel esitatud teavet hoitakse kirjalikus vormis ning ka digitaalsel audiovisuuaalsel kandjal. Lapse jutt digitaalsel kandjal asendab tema füüsilist kohalolekut kohtumenetluse järgmistes etappides.
- Kui digisalvestuse vaatamine pole võimalik, siis kuulatakse tunnistuse kirjalikku protokolli kohtusaalis protsessi ajal.
- Laps ohvril on õigus olla kohtumenetluse ajal advokaadi poolt esindatud ja et teda tunnistataks kohtumenetluse täieõigusliku seadusliku poolena. Lapsega võib kaasas olla tema seaduslik eestkostja.
- Kurjategijal on õigus ohvri seadusliku poolena protsessi kaasamisele vastu olla ja esitada sellekohased vastuväited prokuröridele. Prokurör otsustab, kas vastuväited on põhjendatud. (KrMS art-d 70.85.107, 227, ministri otsus nr 7320/2019)



ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ  
UNIVERSITY OF CRETE

### PÄRAST KOHTUPROTSESSI

Kohtuprotsessi lõpp - karistused ja aegumistähtaeg

- Kohtuprotsess lõpeb kas kohtualuse süüdimõistmise või õigeksmõistmisega
- Kui laps ohver oma avalduse tagasi võtab, mis oli vajalik süüdistuse algatamiseks, kohtualuse süüdistusest loobutakse ja kohtuprotsess lõpetatakse.
- Lapsevastaste kuritegude eest vastutusele võtmise aegumistähtaeg algab ohvri täisealiseks saamise hetkest kas ühe või kolme aasta möödumisel.
- Sõltuvalt määratud karistusest liigitatakse süüteoed vastavalt väärtegadeks (10 päeva kuni 5 aastat) ja kuritegudeks (5 aastat kuni 15 aastat).
- Eelkõige liigitatakse lastega kaubitsemine ja seksuaalkuriteod Kreeka karistusseadustiku kohaselt kuritegudeks.





## LISA 3. TAM JUHEND: KÜSITLUSE SAMM-SAMMULINE STRUKTUUR

Alaealiste kannatanute ja tunnistajate audiovisuaalselt salvestatud küsitlus põhineb austuse, mitesugestiivsuse ja samm-sammulise ülesehituse põhimõtetel. Lapse uuriv küsitlus viiakse läbi neljas etapis ja kümne sammu põhimõttel.

- **Salduz (eelfaas):** on ette nähtud Salduzi seaduse sätetega ja seisneb lapse tuvastamises ja lühidalt tsiteerimise põhjuse teavitamises.
- **Sissejuhatus (1. faas):** Enne ülekuulamise algust tehakse alaealisele koos saatjaga ringkäik vastuvõturuumis, juhi toas ja ülekuulamisruumis. Küsitlusel osalevaid spetsialiste tutvustatakse lühidalt ja selgitatakse nende rolli. Esitletakse tehnilist varustust (kaamerad, mikrofon, TV ekraan).
  - Küsitlusruumi tagasi jõudnud, tutvustab küsitleja end alaealisele uuesti, keda palutakse sama teha. Seejärel selgitatakse alaealisele lapsesõbralikult seadusesätteid.
  - Audiovisuaalne salvestis tuleb teha alaealise (mitte vanemate) nõusolekul ja selle nõusoleku saab igal ajal tagasi võtta (CCP artikkel 95). Kui alaealine on noorem kui 12 aastat vana, piisab talle sellest otsusest teavitamisest (CCP artikli 92 lõige 1).
  - Alaealist teavitatakse ka **usaldusisiku omamise õigusest** (CCP artikkel 91 bis), kellel on võimalik temaga ülekuulamisruumis kaasas olla.
  - Enne faktidest rääkimist arutletakse **usaldussuhte loomiseks** neutraalsel<sup>216</sup> teemal. Ühest küljest aitab neutraalne teema vestlustehnikaga harjuda ja alaealist rahustada. Teisest küljest aitab sissejuhatav osa **hinnata alaealise arengutaset** ja **aktiveerida episoodilist mälu**.
  - Sel hetkel testitakse alaealisega **segmenteerimistehnikat**<sup>217</sup>:

*„Oh, sa rääkisid mulle väga hästi, mida sa eelmisel laupäeval jalgpallimängul tegid. Nüüd lasen sul oma lugu uuesti rääkida, kuid võtan sinu loo ja jagan selle tükkideks. Niisiis, osade kaupa. Seejärel proovime lasta neil lugu erinevates osades jutustada ja pärast võtame ühe tüki ning püüame sellest võimalikult palju infot kätte saada. See on sama tehnika, mida me kasutame, kui nad meile faktidest räägivad. Nii proovime küsitluse esimeses faasis tehnikat katsetada, et saaksime hinnata, kas alaealine on selleks võimeline või mitte.“* – (TAM-küsitleja).
  - TAM-küsitluse üheks põhialuseks on kohanemine lapse rütmi ja vajadustega (kuigi küsitlejad väidavad, et see tehnika tekitab väikelaste või kognitiivsete raskustega laste puhul rohkem raskusi).
- **Vaba jutustus (2. faas):** Alaealist palutakse vabalt jutustada. Vaba jutustus on küsitluse võtmeosa, kuna eesmärk on küsimusi võimalikult palju vähendada. Alaealise isikuomadused muudavad aga jutustuse detailsust ja pikkust. Kui alaealine tõstatab kuriteo fakti, antakse küsitlejale korraldus alaealine katkestada. Kui varem ei tohtinud alaealist katkestada, siis nüüd on see lubatud, kuna räägitakse kuriteost. Eesmärk on tuvastada, kas kuritegu on toimunud ühe või mitu korda (kui seda on juhtunud mitu korda, on eesmärk eristada viimast korda, esimest korda ja võimalikke muid kordi).

*„Esimene kord on oluline, sest see oli alaealise jaoks sageli väga muljetavaldav ja talle võis palju detaile meelde jätta. Esimene kord on oluline ka karistuse määramisel, kuna teatud vanusekategoriates on sageli raskendavaid asjaolusid, ja ka asjaolude ülesehitusel. Et saaksime aru, kuidas see kõik alguse sai. Ülejäänud kordade kohta püüame küsida, kas on juhtunud veel asju, millest pole viimasel ja esimesel korral räägitud. Kui avastatakse muid fakte, võime samamoodi jätkata.“* - (TAM-koordinaator).

<sup>216</sup> Neutraalsed teemad koosnevad kolmest kategooriast: hobid/vaba aeg, kool/sõbrad ja kodu/pere.

<sup>217</sup> Segmenteerimine tähendab, et sündmus valitakse ja jagatakse erinevateks osadeks, mida seejärel sisse suunitakse. Alaealisel palutakse vabalt ühest osadest rääkida. See annab lapse loole struktuuri ja võimaldab tema tähelepanul täielikult sündmuse osale keskenduda.

- **Küsitlemine (3. faas):** esmalt keskendutakse vaba jutustuse lõpuleviimisele, uurides üksikasjalikult teavet, mida alaealine on juba esitanud. Seda tehakse segmenteerimise ja juhtlõngade kutsete kaudu (nagu sissejuhatusfaasis harjutati). Küsitaja püüab saada vastuseid küsimustele nagu „kes“, „mis“, „kus“, „kuidas“ ja „millal“.
  - Kui küsitaja usub, et kogu asjakohane teave on esitatud, palub ta sageli **pausi** teha ja läheb juhi ruumi, et uurija ja juhiga **nõu pidada**, et küsida, kas uurimise abil väljaselgitatud teatud asju on vaja alaealine veel arutada. Enne küsitlusfaasi lõppu küsitakse alaealiselt, kas tal on veel midagi, mida ta soovib lisada või küsida.
- **Küsitluse lõpetamine (4. faas):** Küsitluse lõpp hõlmab ka mitmeid õigussätteid. Küsitaja püüab põgusalt millestki meeldivamast vestelda. Siis tänatatakse alaealist ülekuulamise eest, aga mitte sisu eest.

### TAM-küsitluse juhendi kümme sammu:

<b>0 FAAS. „SALDUZ“</b>	<b>2. FAAS. VABA JUTUSTUS</b>
<b>... 0 samm. Identifitseerige</b>	<b>... 5. samm Kutsuge üles vabalt jutustama</b>
€ Rääkige ID-kaardist	€ Korrake faktide lühikirjeldust (samm 0)
€ Faktide lühikirjeldus	€ Ühe korra või mitu korda (viimane ja esimene kord, muud faktid)?
- aja kaudu (C1) ja asjaolude (C2) avalikustamine	
<b>1. FAAS. SISSEJUHATUS</b>	Abistsenaarium A: täpsustage
<b>... 1. samm. Ruumide, isikute ja materjalide tutvustamine</b>	Abistsenaarium B: ümbersõnastamine
€ Vastuvõtu ala	Abistsenaarium C: lõhe ületamine
€ Juhi ruum	o C3: väidetavate faktide aja kaudu
€ Küsitlusruum	o C4: väidetavate faktide toimumise koha kaudu
€ Küsitaja	o C5: asjaolude kaudu väidetavate faktide abil
€ Teised osalejad (psühholoog jne)	o C6: kahtlustatava kaudu
€ Digitaalsalvestus	<b>3. FAAS. KÜSITLEMINE</b>
€ Tehke märkmeid	<b>... 6. samm. Vii lõpule</b> (teave vabasse jutustusse juba lisatud)
<b>... 2. samm. Selgitage õigussätteid</b>	€ Kes, mida, kus, kuidas, millal, ...?
€ Usaldusisik	<b>... 7. samm. Tugevda</b> (teave ikka veel vabast jutust VÄLJASPOOL)
€ Paus	€ Muud faktid, kurjategijad, ohvrid, tunnistajad, ...?
€ Kes salvestust näeb + salvestuse põhjus	<b>... 8. samm. Kontrollige teisi aruande elemente</b>
€ Seaduslikud tõendid + salvestus	<b>4. FAAS. KÜSITLUSE LÕPETAMINE</b>
<b>3. Nõusolek</b> (alates 12. eluaastast) või audiovisuaalse salvestuse teave (alla 12-aastaste puhul)	<b>... 9. samm. Õigusnormide esitamine</b>
<b>4. Küsitluse teksti koopia nõudmise õigus</b>	€ Täiendage ja parandage
<b>5. Puudub enda vastu tunnistamise kohustus</b>	€ Dokumentide üleandmine (päevik, vestlused, SMS-id)
<b>... 3. samm. Korraldage kohtumisi</b>	€ Küsitluse teksti koopia taotlemise õigus
<b>6. Puudub vastamise kohustus</b>	<b>... 10. samm. Tänamine</b>
<b>7. Ma ei saa aru, ma ei tea</b>	€ Tänu tuleku eest
<b>8. Täiendage ja parandage</b>	€ Neutraalne teema
<b>9. Kontakteeruge kontrollruumiga</b>	€ Abi saamise suunamise jälgimine
<b>... 4. samm. Neutraalne teema, keskkonna skaneerimine</b>	
Arutlege neutraalsel teemal	
- Stimuleerige episoodilist mälu ja looge töötav suhe	
€ Skanneerimine (lähimatest pereliikmetest kaugemate sugulasteni)	

## LISA 4. PARANDUSED

### **Kreeka karistusseadustiku ja Kreeka karistusmenetluse seadustiku hiljutine läbivaatamine**

Seoses hiljutiste muudatustega karistus- ja karistusmenetlust käsitlevates õigusaktides, mille Kreeka parlament on ratifitseerinud, on märgitud järgmised muudatused:

#### **I. Karistusseadustik**

Artikkel 115 – Õigus esitada kaebus

2. Kui lapsohver on alla 13-aastane, on (...) ainult tema vanematel või seadusjärgsetel eestkostjatel õigus esitada kuriteoavaldus ja esitada kaebus, samas kui lapsohver on üle 13-aastane, on vanematel (või seadusjärgsetel eestkostjatel) ja tal endal mõlematel õigus esitada kaebus. Kui alaealine saab 18-aastaseks, on tal selleks ainsana õigus.

- Ülaltoodud seadusemuudatus on asjakohane võrdlusprotokolli peatüki 2.1.2 MEHCHANISMID, MIS TAGAVAD LASTE TÕELISE JUURDEPÄÄSU ÕIGUSELE raames. Seetõttu asendatakse Kreekale viitav väljavõte järgmiselt:

*„EL-s on kaebuse esitamisel vanusepiirangud: kui lapsohver on alla 13-aastane, saavad tema vanemad või seaduslikud eestkostjad teha kuriteoavalduse ja esitada kaebuse, samas kui lapsohver on üle 13-aastane, on kaebuse esitamise õigus nii vanematel (või seadusjärgsetel eestkostjatel) kui ka temal endal. Kui alaealine saab 18-aastaseks, on neil selleks ainsana õigus.“*

#### **II. Karistusmenetlusseadustik**

Artikkel 227 – Isikuvastaste- ja seksuaalkuritegude lapsohvrid

2. Kui last küsitletakse kui seksuaalkuritegude ohvrit, on koolitatud lastepsühholoog või lastepsühhiaater kohustatud juures viibima kogu protsessi vältel. Vestlus toimub viivitamata piirkonna „alaealiste ohvrite sõltumatute kaitse üksustes – lastemajas“ ja juhul, kui sellist asutust ei ole, siis spetsiaalselt selleks moodustatud ja kujundatud ruumides. Lapsohvrile suunatud küsitluste arv peaks olema võimalikult piiratud.

3. Spetsialiseerunud lastepsühholoog või lastepsühhiaater peab lapse kriminaalmenetluse raames läbiviidavaks küsitluseks ette valmistama. Ülaltoodud ekspert peab esitama kirjaliku aruande koos hinnanguga lapse kognitiivsete ja intellektuaalsete võimete ning lapse heaolu kohta. See aruanne lisatakse kohtutoimikusse.

Küsitlemise viivad läbi erikohtunikud, prokurörid ja õiguskaitseameti ametnikud. Kogu protsessi vältel viibib juures lastepsühholoog või psühhiaater, kes teeb küsitlejaga koostööd. Samuti võib lapsega kaasas olla tema seaduslik eestkostja või esindaja, välja arvatud juhul, kui küsitleja huvide konflikti või täiskasvanu juhtumiga seotuse tõttu seda keelab.

- Ülaltoodud seadusemuudatus on asjakohane võrdlusprotokolli peatüki 2.2.1. KRITEERIUMID KRIMINAALMENETLUSES KÜSITLEMISE KASUTAMISEKS KOHTUEELSE TÕENDINA raames. Seetõttu asendatakse Kreekale viitav väljavõte järgmiselt:

*„Kreeka seadusandluse kohaselt peaksid laste vastu suunatud kuritegude puhul spetsiaalselt koolitatud psühholoogid või psühhiaatrid viibima juures kogu lapse küsitlemise ajal ja olema lapse eelnevalt selleks ette valmistanud. Lisaks peaksid nad hindama ka lapse intellektuaalseid ja kognitiivseid võimeid ning vastav hindamisaruanne lisatakse juhtumi toimikusse. Küsitluse peaks läbi viima politsei- või kohtuametnik, kes peaks olema koolitatud ja kellel on täielikud teadmised uurimistoimingute raames läbiviidava küsitluse kehtivast seadusandlikust protokollist.“*

- Ülaltoodud seadusemuudatus on kohane:

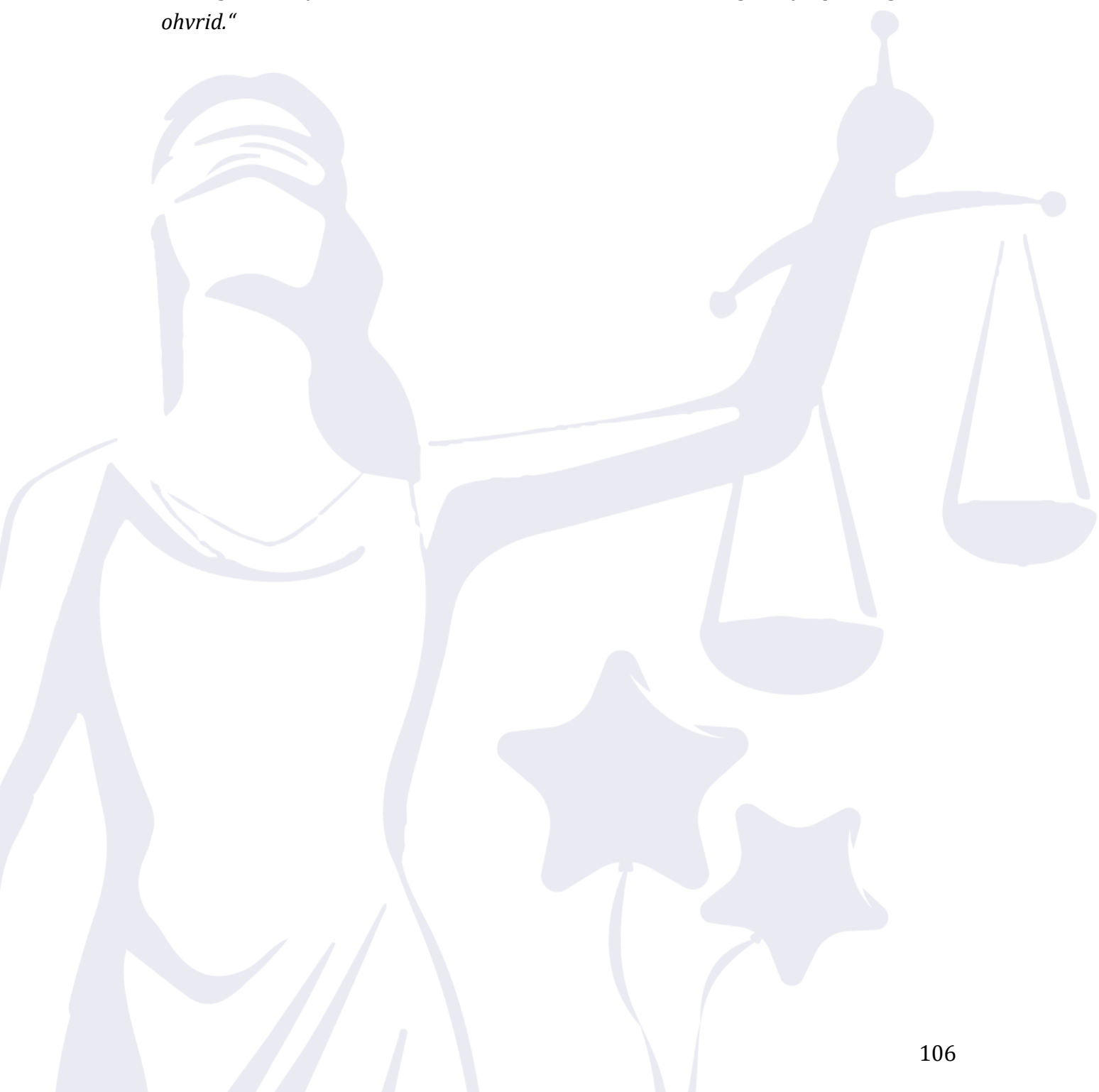
- i) Käesoleva võrdleva aruande peatükis 2.3.1. Küsitluse regulatsioon - B) Küsitlust läbiviivad spetsialistid. Seetõttu asendatakse allolev väljavõte järgmiselt: *„Spetsialiseerunud politseiametnikud Belgia (TAM-küsitlajad) ja Eesti puhul; politsei- või kohtuametnikud, kes on saanud eriväljaõppe kehtiva uurimistoimingute raames läbiviidava küsitluse seadusandliku protokolli osas Kreeka puhul; kohtupsühholoog, lastepsühholoog või psühhiaater (mõnikord nimetatakse neid määruses lihtsalt eksperdik) Itaalias ja Hispaanias.*
- ii) Võrdleva aruande peatükis 2.3.2 Koolitus - A) Küsitleja koolitus. Seetõttu asendatakse allolev väljavõte järgmiselt: *Nagu punktis 2.3.1 B öeldud, viib Belgias ja Eestis neid küsitlusi läbi politsei ning Kreekas politsei või kohtunikud, kes on spetsiaalselt koolitatud uurimistoimingute raames läbiviidava küsitluse kehtiva seadusandliku protokolli osas. Kreekas, Itaalias ja Hispaanias on aga nõutav psühholoogide osalemine (EE-s soovitatud). Kuigi praktikas viivad Kreekas seda enamasti alati läbi eri väljaõppeta politseinikud ja Itaalias kohtunik kohtupsühholoogi, lastepsühholoogi või psühhiaatri (või isegi kvalifitseeritud sotsiaaltöötaja) toel.*
- iii) Võrdleva aruande peatükis 2.1.3. Küsitlus kriminaalmenetluses kui kaitseabinõu. Väljavõte tabelis, mis viitab küsitluse läbi viivatele spetsialistidele, tuleks asendada järgmiselt: *„Lastevastaste seksuaalkuritegude puhul peaksid kogu lapse kohtuarstliku küsitluse juures viibima selle valdkonna eriväljaõppe saanud psühholoogid või psühhiaatrid, kes peavad olema lapse selleks protsessiks eelnevalt ette valmistanud. Lisaks peaksid nad hindama ka lapse intellektuaalseid ja*

*kognitiivseid võimeid ning see hindamisaruanne lisatakse juhtumi toimikusse. Uurimistoimingute raames peaks küsitluse läbi viima politsei- või kohtuametnik, kes peaks olema koolitatud ja kellel on täielikud teadmised uurimistoimingute raames läbiviidava küsitluse kehtivast seadusandlikust protokollist.“*

Lisaks ei nõuta artiklite 51 ja 42 kohaselt enam tasu politseile või prokurörile avalduse esitamise eest.

- Ülaltoodud seadusemuudatus on asjakohane võrdlusprotokolli peatüki 2.1.2 MEHCHANISMID, MIS TAGAVAD LASTE TÕELISE JUURDEPÄÄSU ÕIGUSELE raames. Seetõttu tuleks lugeda järgnev Kreekale viitav väljavõte välja jäetuks:

*„Lisaks peavad nad maksma 100 euro suurust lõivu, välja arvatud juhul, kui nad on pärit madala sissetulekuga perekonnast või on seksuaalvabaduse vastaste kuritegude, majandusliku seksuaalse ärakasutamise kuritegude ja perevägivalla ohvrid.“*







uc3m | Universidad  
**Carlos III**  
de Madrid



ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ  
UNIVERSITY OF CRETE



**WSIC**

*There is a way  
out of violence!*

**KU LEUVEN**



This project is co-funded by the Justice Programme of the European Union